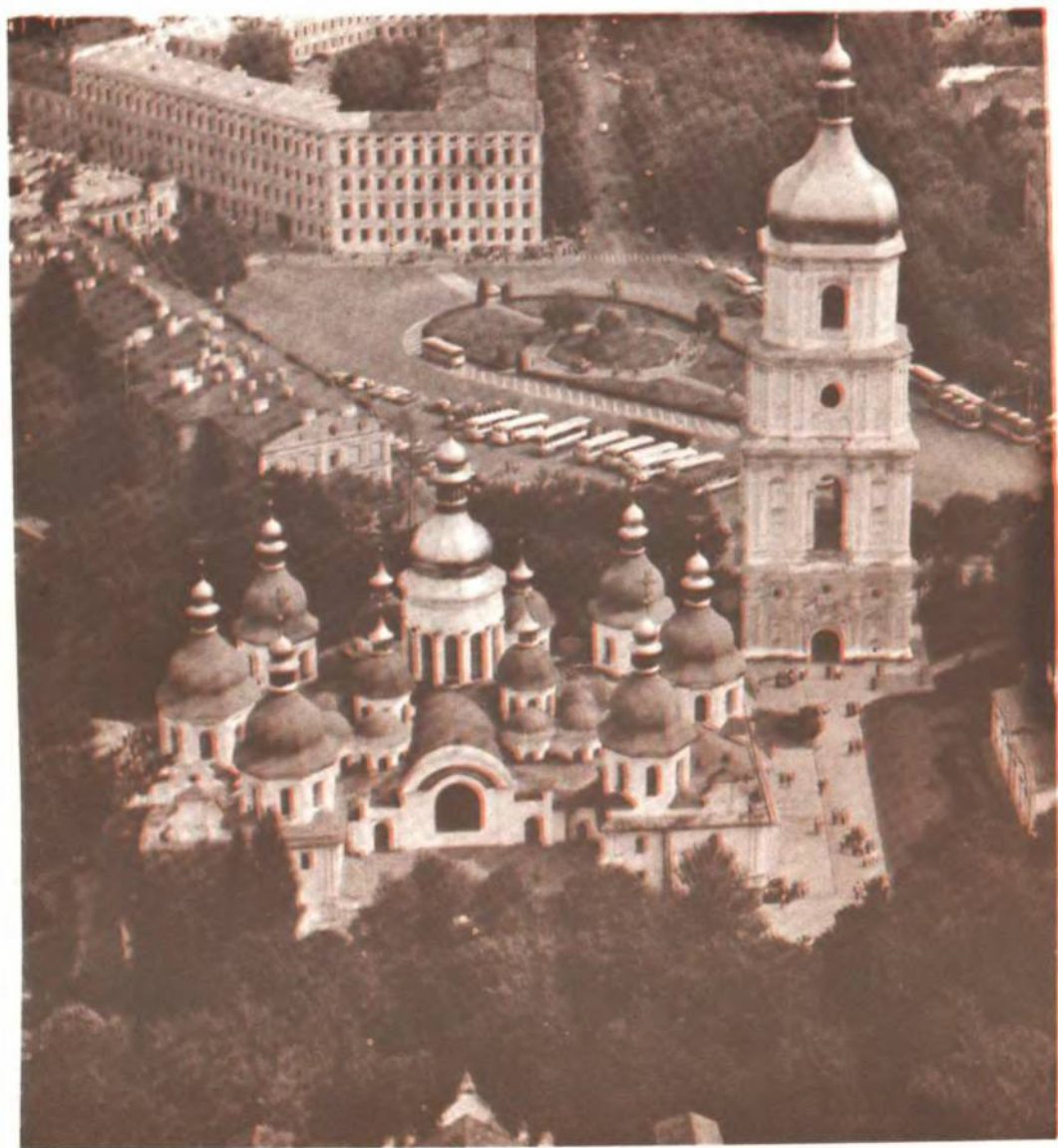

Ч. 3-4 (162 - 163) 82 Р. XXXVI

Авангард

ЖУРНАЛ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

Авангард

ЖУРНАЛ УКРАЇНСЬКОТ МОЛОДИ

АВАНГАРД Ч. 3-4 (162 – 163) ТРАВЕНЬ – СЕРПЕНЬ 1982

ДВОМІСЯЧНИК, ВИДАЄ
ЦЕНТРАЛЬНА УПРАВА СУМ

VANGUARD - bi-monthly

Official Press Organ of the Ukrainian
Youth Association in Exile

AVANTGARDE - bimestriel

Revue de jeunes éditée par le
Comité Central de l'Union de la
jeunesse ukrainienne en exil

АДРЕСА АДМІНІСТРАЦІЇ:

«AVANGARDE»
72 Blvd Charlemagne
1040 Bruxelles
tel: 734.04.82

КРАЙОВІ ПРЕДСТАВНИЦТВА:

Вел. Британія

KU SUM
«Tarasivka»
Old Cliff House
Weston-on-Trent,
Derby's

Австралія

Mr. J. Kutnyj
7 Dale street
Maribymong 3032,
Vic.

Аргентина

W. Zastawnyj
Soler 5039
Buenos-Aires

Бразилія

Ivan Kuchar
Rua Baia Grande, 146
V. Bela, São Paulo - SP

ЗСА

Mrs. M. Piatka
% SUMA
PO BOX 21 1
New York NY 10276

Канада

KU SUM
83, Christie str.
Toronto, Ont.

Редагує колегія. Головний Редактор — Роман Зварич.

Графічне оформлення: Графік Яків Гніздовський

Редакційне листування й матеріяли

надсилати на адресу Редакції:

«AVANTGARDE» 136 2nd Ave, New York NY, USA 10003

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ НА 1982 РІК

КРАЇНИ:	ОДНЕ ЧИСЛО:	РІЧНО:		в післяплаті:
		в передплаті:	до 31.3.82	
ЗСА	дол. 3.00	15.00	дол. 16.50	
КАНАДА	дол. 3.50	16.00	дол. 17.50	
ВЕЛ. БРИТАНІЯ	ф.ст. 1.20	6.00	ф.ст. 6.60	
АВСТРАЛІЯ	дол. 2.75	13.50	австр.дол. 15.-	
БЕЛЬГІЯ	бфр. 90.00	450.00	бфр. 500.-	
ФРАНЦІЯ	ффр. 12.00	60.00	ффр. 66.-	
НІМЕЧЧИНА	н.м. 6.00	30.00	н.м. 33.-	
АРГЕНТИНА	пезо 10.000	48.000	пезо 55.000	
БРАЗІЛІЯ	круз 140.00	700.-	круз. 750.-	

ПРАВДА ПЕРЕМАГАЄ!

/ОК/ Українська спільнота в діаспорі, а особливо українська молодь, яка шукає правди, з великою полегшою і з признанням прийняла ствердження ред. Я. Гайваса, колишнього Керівника Похідних Груп ОУНм і голови Оперативного Керівництва тієї ж Організації, про події з 1941 року і з воєнних часів про т. зв. «братовбивство», що його залюбки поширювали пропагандисти тієї організації, а за ними й інші недруги та й самі ж вороги України — агенти імперіяльної Москви.

Інформації ред. Я. Гайваса були опубліковані в журналі «Сучасність», а відтак в формі інтерв'ю для співробітника «ВШ» і «ШП» ці інформації були уточнені й опубліковані. Про що йдеться в цих ревіляційних ствердженнях? Йдеться про дуже важливі факти нашої недавньої історії, які від тепер не можуть бути довільно інтерпретовані зі шкодою для української визвольної справи.

Першим таким фактом є безспірність загально-українські вартости Акту 30-го Червня 1941 р., як Державного Акту України. Досі було загально відомо, що Акт проголошення відновлення Української Держави з 30-го Червня 1941 р. з рамени ОУН під керівництвом Степана Бандери був узгоджений, або одержав признання всіх тодішніх українських, церковних, громадських і політичних чинників за виїнятком ОУН під керівництвом полк. Андрія Мельника. За твердженням ред. Я. Гайваса /а він був відповідальний за переговори з Головою Державного Правління Я. Стецьком з рамени ОУНм/ полк. А. Мельник не тільки одобрив переговори, але також й заяву визнання Державного Правління, що його склала Делегація ОУНм в складі визначних діячів — Івана Рогача, Онуфрія Максимова і Теофіля Бака-Бойчука. Тільки арешт Голови і членів ДП перешкодили дальшим переговорам і вступі делегованих від ОУНм членів в склад Державного Правління.

А як мається справа з писаниною під цю пору в органах мельниківського руху, як «Самостійна Україна» чи «Новий Шлях». В статті якогось Ф. Кубанця під наг. «Політичний примітивізм» в органі ОДВУ в кінці миж. року було ганебно оплюгавлено Акт 30-го Червня і його творців Степана Бандеру і Ярослава Стецька, що гидко повторювати цих цитат. Аж не хочеться вірити, що це могло вийти з-під пера української людини, а не підісланого большевицького агента. Тому нічого дивного, що на сторінках «ШП» появилася стаття ред. «Авангарду» Р. Зварича «На чиє замовлення?» Це був крик душі молодої людини, яка відчула удар ножа в серце української державницької ідеї. Даремно «Українське слово» з Парижу і «Новий Шлях» з Торонта намагалися брати в оборону автора того пашквілю з «СУ». Протибандерівські змовники одержали вирок з уст найбільш компетентного провідного члена їхнього власного середовища, яким був довгі роки ред. Я. Гайвас. Як багато непорозумінь можна було б уникнути, якщо б таке ствердження було зроблене ним і іншими членами ОУНм, що були втягнені в справи на найвищому рівні. Скільки то людей непричасних до політичних середовищ були збаламучені, а то й знеохочені до участі в політичних акціях і боротьбі. Це була вода на ворожій млини, які не переставали на всі лади молоти трійливий кукіль і кормити ним наше суспільство.

Другим фактом, що вносив чимало нездорового ферменту в наше політичне життя — це вічне приписування «братовбивства» бандерівцям, пригадуючи знищення визначних провідних осіб з ОУНм в особах О. Сеніка і М. Сціборського. Не зважаючи на неодноразові заяви з боку ОУНБ про її непричетність до їхньої смерті, то повторювання аж до зануди в писаннях ОУНм цієї підлої фрази не могло сприяти якому-небудь зговоренню не тільки на політичних форумах, але також не рідко і на громадських. Аж вкінці ПРАВДА вийшла на верх. Ред. Я. Гайвас також із сороклітнім спізненням вирішив виявити закулісся цієї справи, вдаряючи в самий хребет запрограмованої протибандерівської пропаганди. Що ж виявляється в цьому переважливому питанні, яке хвилювало стільки літ нашим суспільством і передавалося також молодим поколінням, які до болю бажали знати ПРАВДУ? Виходить, що вбивство двох названих осіб було ділом чужих сил, які подбали про документи, знайдені в застріленого вбивника, щоб ними можна було звинуватити бандерівців. Поза всім цим крилася плянова дія большевицької агентури, яка ще перед війною вмонтувала свою руку в особі агента Полуведька, що після смерті Коновальця в Роттердамі увійшов в довір'я Проводу ОУНм і ніхто інший, а тільки він був супутником Сеніка і Сціборського в дорозі на Київ пам'ятного 1941 року. Він і жив з ними на квартирі в Житомирі і тільки вступився на якийсь час коротко перед їх вбивством. Цей же Полуведько й наложив на себе руки в тюрмі в Харкові наступного року, коли мабуть мала вийти на денне світло його юдина роля.

Українська молодь, що любить ясність в інтерпретації фактів з минулого України, може бути тільки вдячна ред. Гайвасові за вияснення цих двох головних фактів, що мають кардинальне значення не тільки для сьогодення, але для майбутнього. Вияснення цих фактів очищує також шлях для розуміння дальших процесів революційно-визвольної боротьби в Україні і промощує дорогу для об'єднання всіх позивних національних сил в Україні і на еміграції до дальшої боротьби за Українську Державу.

В світлі повищих стверджень всі дотеперішні пашквілі в стилю «Баронам УГВР на пам'ятку», «Ліс у правдивому світлі», «Бунт Бандери» обертаються бумерангом проти того середовища, яке з ненависти до бандерівців підтримує розлам в УККА, яке під претекстом, що «визвольнотроцькі» можуть «опанувати» УНС в Америці, веде безперерісну агітацію проти вудуманої «диктатури ОУВФ» і т. п. При цьому закидають ОУВФ, що на форумі УККА, маючи більшість, не хотіли ділитися керівництвом на базі паритету /тобто антистатутової практики ротації керівництва головами братських союзів на зміну кожного року/, а самі в УНС позбавили репрезентації біля 40% свого членства, усуваючи з проводу більшість прихильників ОУВФ. І це діється на очах молоді, яка потрапить аналізувати і оцінювати вартість голошених ідей і принципів, звіряючи їх з практикою і поступуванням їх носіїв. Замало є проголосити себе «демократами», а політичним противникам пришити ярлик «фашистів» і «тоталітаристів». З історії нашої знаємо, що ті оклеветані «тоталітаристи» в Державному Правлінні дали місце всім політичним середовищам і були готові дати також своїм політичним суперникам з ОУНм, якої послідовники під цю пору переслідують якесь цілі, які не мають нічого спільного з добром Української Нації, ні її визвольної справи.

Трохи аналізу деяким нашим політичним середовищам не пошкодило б.

В 40-РІЧЧЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ, 1942 – 1982.

У 1982 році сповняється 40 років від початків творення української збройної сили на землях українського Полісся, що записана в історії українського народу та його боротьби за волю і державну незалежність як Українська Повстанська Армія – УПА.

Коли імперіялістична Німеччина та загарбницька Москва зударилися у змагу за панування над українськими землями вже на початок 2-ої Світової Війни – у 1941 році – здавалося, що брутальна ворожа сила задавить кожну найменшу спробу українського народу виявити свою суверенну волю, сказати своє слово, що Україна не буде ані німецькою, ані російською, але українською!

Але знайшлися в українському народі люди відваги, посвяти та жертви, які серед найбільш несприятливих умов останньої війни, без нічиєї допомоги зі зовні стали на прю з обома окупантами й у двофронтівій війні, зі зброєю в руках, обороняли українське право на українську землю.

У невідрадний час, коли честь, воля і право на своє державне життя були потоптані новими гітлерівськими наїздниками, що замінили московсько-більшевицьких – в такий час творилася УПА. Вона зродилася зі світлих традицій військових формацій Визвольних Змагань нашого народу 1917–21 рр. і виростала на ґрунті підпільно-революційної боротьби УВО-ОУН та героїчного змагу Карпатської Січі.

Воїни УПА станули до змагу за українську державу в трудний для нашого народу час; коли корилися німецькому підбоєві вільні дотепер народи й валилися їхні держави, воїни УПА, здані тільки на прихильність і поміч свого народу й озброєні тільки зброєю, здобутою на ворогові, станули до боротьби за нашу землю і нашу волю. Вони своїм трудом, кров'ю і життям гідно, на протязі майже десяти років, відстоювали право українського народу жити вільно на своїй землі. Обороняючи це право в нерівному змагу, вони вмирили смертю відважних борців-героїв і смертю мучеників.

Своєю боротьбою і жертвою вони засвідчили і перед окупантами й перед цілим світом, що Україна бореться і буде змагатися за всяких умов за свою волю, за свою державну незалежність.

◀ *Навіть таке винниченківське гасло «бути чесним зі собою» могло б принести покращання внутріукраїнських відносин, якщо воно було вільне від гіпокризії, як це було під пером його автора. На всякий випадок молодь хоче мати ясні позиції, з яких має будувати майбутнє. Тому всі, хто з відповідальних осіб носить секрети, які могли б відкрити правду на спірні питання в нашому політичному, чи громадському житті, хай ідуть за прикладом ред. Я. Гайваса. Без правди ніяка праця, ні боротьба не матимуть успіху. Правда мусить перемогти!*

І хоч боротьба УПА не увінчалася успіхом, воїни УПА залишили для українського народу легенду збройної боротьби за свою державу, вони вказали на потребу власної збройної сили, яка єдина зможе вибороти волю України, яка зможе українську державу закріпити та оборонити.

Українська Повстанська Армія стала організатором не тільки збройної боротьби українського народу проти німецьких і російсько-більшовицьких загарбників, але теж пропагатором та організатором спільного фронту поневолених народів проти спільного ворога. Організуючи військові відділи інших поневолених народів та відбуваючи пропагандивно-військові рейди відділів УПА на їхню територію, УПА практично здійснювала ідею спільної боротьби поневолених проти спільного гнобителя.

На українських землях УПА здобула собі прихильність і піддержку всього українського народу, стала армією українського народу та, дякуючи тому, встоялася у нерівному бою на два й більше фронтів майже десять років. На своєму 10-річному шляху боротьби й посвяти зложили своє життя і пролляли свою і ворожу кров тисячі воїнів УПА і членів збройного підпілля, вмираючи не за інтереси Москви чи Берліна, але за Україну, за українську справу, за визволення всіх поневолених народів середньо-східної Європи та підсоветської Азії. На шляху до великої мети гинули командири й бійці УПА, члени збройного підпілля, чоловіки, жінки й діти, українці всіх верств і професій. Разом з ними віддав своє життя за Україну Головний Командир УПА, генерал-хорунжий Роман Шухевич — Тарас Чупринка, що залишився в Україні зі своєю армією хоробрих, з українським народом аж до кінця.

За сорок років вже небагато залишилося між нами тих, що воювали в рядах УПА та відділах збройного підпілля. Деякі з них ще й сьогодні караються у московсько-більшовицьких тюрмах, концтаборах і тайгах Сибіру. Тисячі й тисячі зложили свої голови на українських і неукраїнських полях, в українських і неукраїнських селах і містах, у численних боях. Ми знаємо імена, місце й час загибелі небагатьох. Імена багатьох і багатьох, час і місце їхньої смерті відомі тільки Богові. Українська земля пригорнула їхні тлінні останки й на їхніх кістках і крові виросте нове, молоде, дуже покоління, покоління месників і переможців.

Їхня боротьба й жертва кріпитимуть нашу віру в українську людину, що голоджена й переслідувана, грабована, в'язнена й русифікована не здається, але з пам'яттю про своє героїчне славне минуле й задивлена з вірою у своє майбутнє бореться за всяких умов і переможе. Ми є певні цього, бо знаємо, що перемагає той, хто бореться. Наш народ бореться і він переможе!

У сорокріччя Української Повстанської Армії відновім нашу постанову, скріпім нашу готовість разом з нашим народом змагатися наполегливо й усіма нашими силами за українську державу аж до перемоги. У славне сорокріччя згадаймо та вшануймо всіх воїнів УПА і членів збройного підпілля, що трудилися, пролляли свою кров і впали в нерівному бою, щоб Україна була вільною і український народ був господарем на своїй землі. Україна бореться і переможе!

У 60—ЛІТТЯ ЦЕСУС

(в.я.) Центральний Союз Українського Студентства (ЦЕСУС) постав у екзилі на третьому Всестудентському З'їзді, що відбувся в Празі й тривав від 20 червня до 8 липня 1922 року. Таким чином цього року сповняються 60 років з часу постанови ЦЕСУС, і українське громадянство, а зокрема українське студентство зі своїм світлим минулим, повинно цю дату належно відзначити.

На жаль, великі заслуги ЦЕСУС молодше покоління забуло, як теж забулося, що Українська Студентська Громада у Відні «Січ» належала до перших українських товариств узагалі, — вона «одноліткою» матері українських установ — «Просвіти» з 1868 р. ЦЕСУС, подібно як УВУ, постав за межами Батьківщини, бо в той час студії для української молоді на рідних землях були унеможливлені; у советській дійсності університети були перемінені у фабрики бездушних автоматів і мали служити поступовій русифікації, а під Польщею доступ до університетів мала тільки молодь польської національності, конкретно та, що «сповнила свій військовий обов'язок», — отже практично та, що зі зброєю в руках змагала до захоплення Львова wraz з цілою Західньою Україною.

ЦЕСУС постав у часі впорядкованого організованого українського життя у Чехословаччині, тобто після перенесення УВУ до Праги, коли в ньому почали студіювати сотні студентів, а рівнобіжно поставали інші високі школи й інститути, — зокрема Українська Господарська Академія (перетворена згодом на Український Технічно-Господарський Інститут), Вищий Педагогічний Інститут ім. М. Драгоманова (з окремою гімназією), Українська студія плястичних мистецтв та ін. Найбільшою заслугою ЦЕСУС були його міжнародні зв'язки, коли, завдяки провідним діячам пощастило домогтися приналежності у світовій студентській централі, тобто — Міжнародній Конференції Студентів (СІЕ).

У міжвоєнну добу (1921-39) делегації ЦЕСУС брали участь у всіх з'їздах і конгресах тієї Централі. Також у інших студентських, міжнародних об'єднаннях ЦЕСУС був заступлений, напр., у Міжнародній Допомогівій Студентській Службі (14 з'їздів). Зокрема багато праці приклав пізніший ректор УВУ — проф. д-р В. Орелецький, завдяки своєму феноменальному знанню мов. Коли він міг свobodно порозуміватися з багатьма делегаціями у їхній матірній мові, а крім того помагав часто організаторам як перекладач, то це викликало загальний подив. — уможлиблювало доступ до кожної делегації, — отже об'легшувало працю «в кулюарах». Завдяки тій своїй ролі В. Орелецький був обраний президентом ЦЕСУСу в семи каденціях.

Друга велика роля ЦЕСУСу в ту добу — це була зовнішня інформація про положення в Україні. Коли, наприклад, польські студенти здемолювали у Львові, після величної маніфестації у 10-ліття першого листопада, Академічний Дім, тоді ЦЕСУС видав масово першу брошуру — багато ілюстровану — про це вандальство і розповсюдив її у різних мовах у тисячах примірників.

Після війни ЦЕСУСові припала інша почесна роля. Студентство, як і ціле наше життя було політично розбите. ЦЕСУС поділився на дві гру-

пи: давній — з Управою з фракції ОУН під проводом полк. А. Мельника, і другий — Центральний Еміграційний Союз Українського Студентства з проводом із фракції ОУН під проводом Степана Бандери. І ось, саме українські студенти перші і насправді єдині зрозуміли шкідливість того двоподілу і на так зв. Фрайманському З'їзді (від назви табору в кол. казармах б. Мюнхену) дійшло 1947 року до порозуміння й до об'єднання, при чому обрано «коаліційний» (тобто суспільний) Провід, і принцип лояльної співдії у лоні спільної організації обов'язував довгий час із спільним проводом (так зв. «фрайманський дух»).

Завдяки тому студентство змогло створити сильну пресу, відбутися свій перший Ідеологічний Конгрес (1948), згодом «Студентський студійний тиждень» (1949), а з 1952 р., підготовляли щорічні Високошкільні Літні Курси Українознавства (ВЛКУ) — завжди у тісній співдії з УВУ, при чому ВЛКУ складався з двох частин: Наукової (організованої УВУ — здебільш у формі семінарів для активізації самих студентів) та вечірніх студентських доповідей і гутірок, переплітаних товариських вечорами. Коли ЦЕСУС з розпорошенням студентства по світі став менше активним, ВЛКУ збереглися при УВУ, звичайно у зміненій формі, бо нові студентські генерації, не маючи змоги кінчати українознавчих шкіл, не змогли вільно самі підготовляти доповідей чи гутірок.

При новій активізації ЦЕСУСу (відновлення діяльності в 1968 році) УВУ заініціював ширшу зустріч студентської молоді у 1969 році, коли допоміг Управі ЦЕСУСу зорганізувати надзвичайний Конгрес у Європі, при УВУ у Мюнхені, і тоді вже з нагоди Конгресу спеціально підготував ВЛКУ. Цей Конгрес був дуже численний, при участі курсантів з різних континентів (73); при чому лекції були так продумані, щоб поодинокі курси (подавані дисципліни тривали не надто довго — 6-8 годин), але за те, щоб дати широкий перекрій цілого українського життя при допомозі якнайчисленніших та найкращих доповідачів: загально були 29 доцентів з-поміж нашої інтелектуальної еліти.

Напередодні 60-ліття, коли ЦЕСУС знову переживає кризовий час, УВУ намагається якнайбільше зацікавити студентську опінію Централю та її великим ювілеєм, і так вже традиційний курс у міжріздвяний час у Маквіллер мав, як основу, проблематику українське студентське життя. Цей курс не остався без наслідків, хоч число учасників було не цілком задовільне. Тому Ректорат рішився знову ж для учасників підготувати, як в минулому, спеціальну програму ВЛКУ, щоб виявити динаміку українського студентства на тлі українського наукового життя, зокрема на тлі нашої боротьби за українські високі школи.

До речі, в минулорічному числі «Записок Дому Науки» («Міттайлунген», ч. 18 за 1981 рік) була цінна коротка студія проф. д-ра А. Жуковського про історію ЦЕСУСу з цікавими ілюстраціями. Редакція плянує видати цю студію окремим випуском — німецьку версію враз з поширеною українською версією — евентуально з англійською переробкою — все багато ілюстроване, щоб молодому поколінню дати уяву, як жило і діяло українське студентство в минулому. Звичайно, редакція доложить зусиль, щоб брошура була видана перед зїздом ЦЕСУСу.

Сподіваємось, що велику роль у виконанні пляну відіграє й наша українська преса, і на тему ролі ЦЕСУСу в минулому та завдань у майбутньому повинні бути опубліковані численні статті та цікаві спогади. Бажано також, щоб колишні студентські провідники не тільки давали матеріали з часу своєї активності (щоб ніякі важливі документи не пропали), але й сугестії, які проблеми повинні бути порушені на ВЛКУ, чи в часі з'їзду СУСТЕ, чи такі вже самого ЦЕСУСу. Серед кол. президентів ЦЕСУСу, вже з молодшої генерації, є декілька прізвищ молодих громадян, які увійшли в ширше громадське життя, і саме вони повинні б бути тим звеном, яке сполучує старших «цесусівців» із молодшим поколінням. Також побажано висилати зауваги прямо до УВУ, зокрема порушити питання, які найбільше в сучасному цікавлять молодь, і що треба включити у програму ВЛКУ.

Студентство повинно бути горде зі своєї великої традиції, але на те треба знати свою власну історію. Цій меті має служити найближче ВЛКУ, і на його тлі насамперед З'їзд СУСТЕ, а потім і Конгрес ЦЕСУСу.

В тому напрямі повинні йти зусилля усіх у найближчі місяці. УВУ — зваживши його роль в житті ЦЕСУСу в минулому, і в зв'язку з своїм тісним пов'язанням зі студентством у сучасному — йтиме назустріч усім зусиллям для реалізації пляну, щоб не згубився зв'язок поколінь, і щоб наші сучасні надбання не залишилися без переємців, а наші національні установи — без активного доросту.

Перший Конгрес ЦЕСУС-у в Празі (20.6 – 8.7.1922)

**НАДІЯ
СУРОВЦЕВА —
ВИНЯТКОВА
ЛЮДИНА**

Надія Суровцева

«Що там наше лихо? Це ще не справинє нещастя. Бож попереду ще 20 років змістовного життя. Звичайно, як Господь їх дасть. У нічому немає певности, але надія таки є. А якщо вона є, то до самого останку нема трагедії — життя недаремне. Людина так створена, що їй хочеться продовжувати себе в житті і після смерті. Нехай це буде маленький слід, ледве помітний, а може й зовсім непомітний, але слід втішає її — життя минуле, проте, крім горбочка на цвинтарі, на землі залишився якийсь там слід по тобі. Нехай нічого не створено, але є діти і вже спокійніше — буду жити в дітях...

В Україні, в маленькому затишному містечку Умані, відомого з давніх часів, живе в невеличкій хатинці з малюсеньким садочком перед вікнами, добре відома з 20-их років українська письменниця Надія Віталівна Суровцева, 1896 року народження.

У житті можна стрінути цікавих людей, але й між ними Надія Віталівна — виняткова людина. Це надзвичайна людина. Не тільки талановита, витонченого інтелекту, але людина, яку не долають ні життєві перепони, ні час. У неї надзвичайна любов до життя.

У 1927 році органи НКВД вирвали її з кола молодих талановитих українських письменників, відірвали від друзів, серед яких були П. Тичина, В. Сосюра, І. Кулик, І. Коцюбинський, М. Хвильовий, М. Йогансен, Л. Курбас, Л. Первомайський та інші. І йшла вона шляхами ГУЛагу аж до самого «ясного» 1956 року, коли повернулася до батьківської хати, яка зберіглася в рідному місті. Мати, звичайно,

не дочекалася доньки. Повернулася вона самітня (чоловік пропав з ГУЛагу безслідно), але неподолана. ГУЛаг не знищив її таланту, не відібрав молодости. Навіть у 1965 році, коли я зазірнула з Надією Віталівною, її просто не можна було назвати старушкою, хоч було їй вже під сімдесятку! У неї було стільки енергії, бажання продовжувати те, що вона почала в 20-ті роки, вивчати історію України, поновити її, писати — питання віку не існувало. Вона з захопленням працювала, обдаровувала і наділяла всіх своїм блиском, гумором, ерудицією. Біля неї завжди все сяяло. Ніхто краще не знав історії української літератури, культури України, ніхто не вмів так, як вона зустрінути і зачарувати гостей.

Надія Віталівна багато працювала в місцевому крайознавчому музеї, до часу, поки їй сказали «не треба». «Не треба» не тільки працювати, але взагалі «не треба» приходити до музею.

Вона перша почала наполегливі старання, щоб реставрувати костюл, чудової будови. Вона мріяла організувати в ньому картинну галерію, і, щоб обов'язково звучала в ній музика! Тепер, навряд чи хто з уманців знає чия це заслуга, що в білому костюлі, який радісно височіє над містом, відкрито картинну галерію — гордість міста.

Вона активізувала культурне життя міста. На її прохання приїжджали письменники, організовано зустрічі з місцевими літературними діячами, відбувалися вечори. Вона була гідом усіх вітчизняних і закордонних культурних і письменницьких делегацій. Її знання мов, ерудиція робили її незаступимою.

Попри все це вона писала свої спомини. Вона є автором цікавої книжки про роки в таборах п.н. «Колимські силуети». Вона має прекрасні статті-есеї про українських письменників.

Енергії цієї жінки, здавалося, ніщо і ніхто не спинить. І проте, спиняли. Ті, яким відомо коли і кого треба спинити. Органи КГБ знають. Вони багато знають, а коли не знають, вигадують — наші маслом не зіпсуєш.

У 1972-74 роках в її хатинці робили обшуки. І кожного разу виносили рукописи, аркушки — виносили працю, працю життя.

Після чергового обшуку в 1977 році, зробленого під приводом, що 80-річна письменниця виготовляє фальшиві банкноти (!), Віктор Некіпелов написав відкритого листа до французького ПЕН-клубу. Він просив побратимів по асоціації заступитися по найстаршу письменницю. Під час обшуку забрали друкарську машинку, рукописи і весь літературний архів Н. Суровцевої, який вона збирала роками, в тому числі незакінчені спомини. Після обшуку в письмовому столі письменниці не залишилося ні одного клаптика.

У 1979 році В. Некіпелов попросив французьке відділення ПЕН-клубу поставити питання перед советськими властями і Спілкою письменників СРСР про повернення Н. Суровцевій її літературного архіву, її споминів, статей-нарисів. Лист був датований 18 березня 1979 року.

А 30 березня 1979 року до Надії Віталівни знову прийшли на обшук. Цього разу більше і декілька осіб у цивільному шукали за «краденими

речами». А що таких не було, то забрали все написане, зокрема спомини про покійного українського письменника Ю. Смолича.

Тепер стало відомо, що в березні 1981 року відбулися три обшуки в Києві, на квартирах родичів і друзів, де зупинялася Надія Віталівна Суровцева під час своїх поїздок. І тут забрали все, що вийшло з-під пера Суровцевої. Все нею написане. Все, що думала, надіялася все ж таки вдасться зберегти після безконечних домашніх чисток.

Трапилося найстрашніше, що може трапитися письменникові, літераторові, історикові. В нього враз нічого не залишилося. То, чого не доконав ГУЛАГ, зробив КГБ.

Н. В. Суровцевій 85 років. Їй тяжко ходити через хворобу ніг. Вона погано бачить. Минулого року їй двічі оперували очі, щоб відновити зір. Та незважаючи на хвороби, незважаючи на всі втрати за останні роки, вона пише до мене, принаймні писала до квітня 1981 року, підтримує своєю незмінною усмішкою, надією, життєрадістю — «і все одно жити гарно».

Коли думаю про Надію Віталівну Суровцеву, говорю до себе, що я ніколи не матиму права скаржитися на долю, яка б вона не була.

У житті треба завжди знаходити силу, щоб тримати рівно голову. Це перше, чого мене навчило знайомство і зближення з Надією Віталівною. У житті все є щось чим можна тішитися. Себто треба усміхатися. Це друга наука. Життя є цікаве, за ним треба стежити. І жити треба. Це третя наука.

Тепер усі 85 років лягли на плечі Суровцевої. І нема вже часу, і сили вже немає, щоб передати частинку її людям.

Господи, якщо ця жінка знову усміхнеться до сонця, вона буде рівна Тобі!

Я не знаю, як можна допомогти Н. Суровцевій. Але я знаю, як КГБ господарить літературними архівами, які вони конфіскують на письмових столах. Не вільно допустити, щоб знищили письменника. Ім'я Надії Віталівни Суровцевої повинно знайти гідне місце в рядах гідних письменників України й охоронців української культури.

Н. Комарова

Примітка:

Н. Комарова — автор російськомовної статті, дружина відомого російського правозахисника В. Некіпелова, якого в 1980 році засудили на 7 років ув'язнення і 5 років заслання.

ЗАСУДИЛИ РАЇСУ РУДЕНКО

Як повідомили різні агентства і преса, у вересні засуджено до трьох років таборів дружину репресованого засновника Української Гельсінської групи Миколи Руденка — Раїсу.

Раїсу Руденко 15 квітня 1981 р. заарештували органи КГБ в Києві, коли вона йшла на станцію, щоб поїхати до свого брата. Незабаром після її арешту, в її будинку, в Кончі-Заспі під Києвом, поселився її родич, з яким вона давно не підтримувала жодних зв'язків і в квартиру до себе не впускала.

9 листопада 1976 року в Києві створено Українську Гельсінську групу під головуванням видатного українського письменника Миколи Руденка. За оборону прав людини й народу Миколу Руденка в лютому 1977 року заарештували й 1 липня того самого року засудили до 7 років таборів суворого режиму та 5 років заслання. У таборі Микола Руденко кілька разів оголошував голодівку.

Дружина Миколи Руденка Раїса Руденко гідно боронила свого чоловіка весь час після його арешту. Її засуд до 3 років таборів є помстою влади за її чесність і мужність, за те, що вона не дала себе залякати.

У зв'язку із засудом Раїси Руденко нагадаємо про 6 відомих на Заході документів, під якими стоїть підпис Раїси Руденко: це її відкриті листи та звернення на оборону свого репресованого чоловіка й інших членів Української Гельсінської групи.

Через два тижні після арешту в Києві свого чоловіка — 21 лютого 1977 року — Раїса Руденко надіслала відкритого листа генеральному секретареві ЦК КПРС Леоніду Брежнєву, в якому закликала його негайно звільнити Миколу Руденка. Вона стверджувала, що арешт її чоловіка є грубим порушенням Конституції СРСР, Загальної декларації прав людини, Прикінцевого акта Гельсінської угоди, підписаної радянським урядом.

1 жовтня 1977 року Раїса Руденко знову надіслала Леонідові Брежнєву листа, в якому писала, що 15 вересня 1977 року Верховний Суд Української РСР затвердив вирок Донецького обласного суду про позбавлення Миколи Руденка волі терміном на 12 років. Раїса Руденко зазначила, що на свої попередні листи до Брежнєва вона не отримала відповіді. Авторка просила Брежнєва дати Миколі Руденкові можливість виїхати за кордон. Через два дні, 3 жовтня 1977 року Раїса Руденко надіслала листа організації «Міжнародна Амністія», а копії — учасникам наради в Београді, де зібралися представники країн, що підписали Гельсінську угоду, а також представникам міжнародної громадськості. У цьому листі Раїса Руденко писала:

«Словами не описати того, якою трагедією і яким горем є для мене засудження мого чоловіка Миколи Руденка до 12-ти років позбавлення волі. Найстрашніше те, що талановитого поета, філософа, мислителя засудили не за політичний, або, як йому інкримінували, кримінальний злочин, а за його твори й переконання. Він висловив у них свою тривогу за долю нації, долю країни, моральний стан суспільства, його хвилювали питання людських взаємовідносин і, на-

решті, проблеми продовження життя земної цивілізації. Все це знайшло свій відбиток у його поезії та в наукових творах «Економічні монолози», «Гносис і сучасність» та інших.

КГБ потурбувалося про знищення не тільки його праць, а й самого автора. Влада розправилася з ним жорстоко й нелюдськи. Руденка фактично засудили до страти: адже КГБ, суд і навіть Леонід Брежнєв докладно поінформовані про стан здоров'я мого чоловіка».

1 листопада 1977 року Раїса Руденко надіслала листа урядам країн — учасниць Београдської наради. Вона навела в листі такі факти:

»9 листопада 1976 року створено Українську громадську групу сприяння виконанню Гельсінських угод із дев'яти осіб. Її очолює в Микола Руденко.

10 листопада 1976 року (після оповіщення про це по радіо) в квартирі Руденка вибили вікна й каменем поранили члена Групи Оксану Мешко.

10 грудня 1976 року прокурор міста Москви підписав ордер на обшуки в Києві у Миколи Руденка та інших членів Групи.

Уночі з 23 проти 24 грудня 1976 року за цими ордерами проведено обшуки в Миколи Руденка та інших членів Групи.

У січні 1977 року проведено допити всіх членів Групи.

4 лютого 1977 року проведено обшуки у членів Групи й арешт члена Групи Олексі Тихого.

5 лютого 1977 року проведено обшук на квартирі Миколи Руденка та його арешт.

У березні-квітні 1977 року проведено допити всіх членів Групи, а також їхніх знайомих.

24 квітня 1977 року проведено арешт ще двох членів групи: інженера Мирослава Мариновича й історика Миколи Матусевича.

1 липня 1977 року Донецький обласний суд засудив Миколу Руденка до 12-ти років позбавлення волі, а Олексу Тихого до 15 років позбавлення волі... 15 вересня Верховний суд затвердив вирок.

Своє звернення до урядів країн — учасниць Београдської наради Раїса Руденко закінчила так:

»Вимагайте негайного звільнення Миколи Руденка, Олексі Тихого та інших членів Групи. У мир і безпеку народів незримо вплітаються нитки-долі окремих людей! Прислухайтеся до їхнього голосу, до їхніх тривог — лише тоді ваші зусилля не розвіються в порожнечі добрих побажань, а стануть основою для побудови справді тривогого миру, спільного для всіх людей!«

Так писала Раїса Руденко 1 листопада 1977 року. Боронячи свого чоловіка Миколу Руденка, вона водночас боронила всіх репресованих членів Української Гельсінської групи.

На Заході отримано також пізніші звернення Раїси Руденко, а саме її відкритий лист до голів урядів, що підписали Гельсінську угоду, з датою 7 березня 1979 року та звернення до Леоніда Брежнєва з датою 25 грудня 1980 року.

(АК-РС)

»ЧОМУ МЕНЕ ЗБИРАЮТЬСЯ СУДИТИ? АДЖЕ ВАС НІХТО НЕ СУДИТЬ!«

У газеті «Русская мысль» за 1 липня 1982 р. опубліковано відкритий лист Л. Брежнєву від недавнього політв'язня Євгена Грицяка, члена ОУН—УПА й кол. керівника концтаборових повстань, автора книжки «Короткий запис спогадів» (повний текст тих спогадів побачив світ на сторінках спершу «Визвольного Шляху» й «Шляху Перемоги», а в 1981 р. вийшов окремим виданням у в-ві «Смолоскип»). Новий документ Є. Грицяка називається «Відкритий лист з приводу нашої рівноправності». Газета «Р.М.» дала заголовок цієї публікації «Чому мене збираються судити? Адже Вас ніхто не судить» (цитата з тексту листа Є. Грицяка).

Переклад цього документу за паризькою газетою (оригіналу не бачила) здійснила Надія Світлична й розіслала українській пресі. Публікуємо повний текст з малими правописними й термінологічними («советський» замість неоправданого «радянський») поправками.

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ З ПРИВОДУ НАШОЇ РІВНОПРАВНОСТІ

Генеральному Секретареві ЦК КПСС,
голови президії Верховного Совету СРСР Леонідові Іллічеві Брежнєву,
Товаришеві по фронту, по перу, по єдиному советському громадянству
Грицяк Євген Степанович (с. Устя, Снятинського р-ну, Івано-Франківської області, Української ССР).

Шановний товаришу Леоніде Іллічу Брежнєве!

«Що ж це за товариш мені об'явився?» — мимоволі спитаєте ви, якщо прочитаєте моє до вас звернення.

І це цілком природньо, бо я сам швидше назвав би себе вашим антиподом, ніж товаришем: адже справді наше товариство суто формальне, а не справжнє.

А почалося воно ще тоді, коли ви очолювали політвідділ 4-го українського фронту, а я в складі 265-ї окремої штрафної роти того самого фронту «спокотував» свою першу «провину перед батьківщиною».

Як бачите, наші життєві шляхи вже тоді не збігалися. Ну, а після війни і служби в армії вони розійшлися ще далі: ви пішли по лінії служіння батьківщині на найвищих і найвідповідальніших партійно-державних посадах, я — по лінії дальшого «спокотування провини перед батьківщиною» в так званих виправно-трудовах таборах. Вас батьківщина відзначила золотими медалями і найвищими повноваженнями, мене — табірним номерним знаком і позбавленням усіх прав. Ваш шлях широкий і світлий, мій — вузький і похмурий.

Проте кожній людині, перш ніж закінчити свій шлях (яким би він не був), хочеться оглянутися, пригадати найважливіші його етапи і, якщо є така можливість, зафіксувати їх на папері. І це ми обидва зробили: ви написали відому всьому світові трилогію спогадів, у якій зафіксували найважливіші етапи свого світлого шляху, я ж зробив мало кому відомий «Короткий запис спогадів» у якому зафіксував

лише один, але, як я вважаю, найголовніший етап мого похмурого шляху.

І хоч ми писали тільки свої спогади, виходячи з протилежних позицій, і на різному рівні, нас усе таки об'єднує те, що обоє ми писали чисту правду про одне й те саме, тобто про советську дійсність; іншими словами, ми описували два різні боки однієї медалі. А оскільки ми писали в одному жанрі, я набрався сміливості назвати вас ще й товаришем по перу.

Третє, і в правому пляні найважливіше, наше товариство полягає в спільному советському громадянстві.

Слід, проте, зазначити, що я не народився в Советському Союзі і советське громадянство одержав усупереч своєму бажанню. Тому, та й не лише тому, я вже двічі подавав офіційну заяву до відповідних органів советської влади з проханням дозволити мені й моїй родині виїхати з СРСР. Але дістав категоричну відповідь і по цей день лишаюся советським громадянином.

Не зважаючи на все це, мені все ж приємно усвідомлювати, що всі громадяни Советського Союзу рівні перед законом, і разом з тим дуже сумно відчувати, що советська влада не завжди цьому законowi підкоряється. А якщо є можливість не підкорятися законowi чи обійти його, значить, його — закону — немає!

Візьмімо для прикладу нас із вами. Обидва ми рівноправні громадяни Советського Союзу і, як я вже згадував, обидва написали свої спогади. Ви писали про свій шлях, я — про свій. Але обидва ми писали про те, що бачили, самі пережили і що найяскравіше зафіксувалося в нашій пам'яті.

Ви опублікували свої спогади як у Советському Союзі, так і за кордоном, я — тільки за кордоном. Але вас не викликають, як мене, до КГБ і не питають, яким шляхом ви передали за кордон свої спогади; від вас не вимагають зрестися своєї праці, вам не погрожують судом, на вас не ставлять провокаційних пасток. Навпаки, вас прославляють і вами захоплюються.

Тепер я хочу запитати вас, чому виходить так, що дві однакові дії двох рівноправних громадян так неоднаково розцінюють? Чому ви, товаришу Брежнєве, підписавши Заключний акт Гельсінкської угоди, в якій, між іншим, говориться, що громадяни всіх країн-учасниць угоди мають право одержувати й поширювати інформацію незалежно від державних кордонів, самі користуєтеся цим правом і свою інформацію розповсюджуєте, а мені, через посередництво органів держбезпеки, погрожуєте судом?

Приклад: якось до мене до дому прийшов працівник оперативного відділу Івано-Франківського відділу КГБ майор Петренко і каже:

«Ну, що, Євгене Степановичу, думаєте, що органи притихли, і це вам так минеться? Ні, помиляєтеся: так вам не минеться! Ми вже маємо всі необхідні докази: видана в ЗСА ваша книга в нас є; стилістична експертиза встановила, що стиль ваш; і даремно ви не хотіли віддати нам копію вашого рукопису, боячися, що її можна використати проти вас як речовий доказ. Ваш рукопис уже в нас

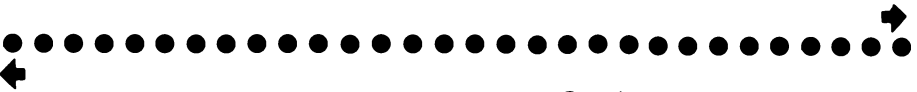
Степан Говерля

ДИСИДЕНТСТВО ДЕЯКІ ЗАВВАГИ ДО СУСПІЛЬНОГО ЯВИЩА

(До серії «Політичні уроки для української молоді»)

3

Разом з тим існує й «прозаїчний», прагматичний мотив: вивірюється еuforia зухвалої певности в непереможності Заходу, наступає прозоріння, пенече усвідомлення небезпеки й реальної можливості поневолення, що його несе Європі російський імперіалізм. Скомпромітувавши себе, як соціальний ідеал, тоталітаризм, хоч і не відмовляється від своєї ідеології як пропагандивної ширми, покладається проте не на неї. Розбудувавши за тією заслоною, в наслідок нечувано жорстокої експлуатації трудящих та мільйонів рабів у концтаборах, колосальний військовий потенціал, Москва розраховує сьогодні тільки й тільки на фактор сили і тиском цього чинника поступово здійснює свої експанціоністські цілі. В результаті цього в Європі витворилась така ситуація, коли далі відступати нікуди. Страх перед агресією змушує західнього обивателя позбутись колишньої зарозумілості «нездоланного бастиону», й, готуючись до оборони, бачити в опозиційних силах імперії ще одного надійного союзника. І що небезпечнішою ставатиме загроза — а вона з кожним роком тільки наростатиме — то більший захист, ширшу та щирішу підтримку діставатимуть наші рухи. А загалом Захід надто просто катастрофічно (отже ж ганебно) довго був пасивним, байдужим до внутрішніх проблем імперії, дозволяючи імперській адміні-

є, ну, а в вас є машинка, звірити не тяжко. Ось і все.

А можливо, — продовжує він, — ви розраховуєте, що на Заході здіймуть галас через вас, і тому ми вас не зачепимо? І тут ви помиляєтеся! Ми маємо тепер два головні уколи, це Афганістан і Польща, а на такі дрібниці, як ви, зараз ми не звертаємо жодної уваги».

Я ніколи не відмовлявся від своїх спогадів, навпаки, я завжди говорив: «Так, я написав їх, і я сам пустив їх для публікування. Їх опублікували з мого відома й дозволу».

Тому всі докази, які перелічує майор Петренко, я вважаю цілком зайвим, і вони мене зовсім не цікавлять. Цікавить мене інше:

«Чому мене збираються судити? Адже вас ніхто не судить!»

Євген Грицяк

страці безкарно займатись політичним розбоєм, винищити або розсіяти по безмежних просторах Сибіру й Півночі десятки мільйонів людей — найкращих і найсвідоміших представників поневолених націй. Це ж стратегічна помилка Заходу такого значення, як його союзництво з Москвою під час Другої світової війни.

У формуванні стратегічних цілей та практичній політиці від повоєнних років і по суті до наших днів західні держави допустились ще одного стратегічного прорахунку: за «тихою згодою» між Москвою й Заходом, останній свідомо замовчував національні проблеми імперії. Цю позицію можна було ще зрозуміти до доби ліквідації колоніалізму, до масового народження нових державних організмів в Африці та Азії. Але зараз! Замовчувати або не ставити на міжнародних форумах державного рівня такі драматично невідкладні проблеми, як питання про необхідність утворення суверенних держав України, Литви та її сусідів, Вірменії, Грузії і т.д. на основі Деклярації ООН про деколонізацію від 1960 р. і не порушувати питання про встановлення з ними дипломатичних відносин у рангах послів і про акредитацію кореспондентських пунктів провідних газет та інформаційних агенств у столицях поневолених Москвою народів;

Не обурюватись на весь світ і не протестувати авторитетним голосом Об'єднаних Націй проти політики етноциду та переселення величезних мас людей на чужі їм території — замовчувати ці проблеми або не ставити їх, не обговорювати на Генеральних Асамблеях ООН, у Європейському Парляменті та на інших міжнародних форумах, а також дипломатами міністерств закордонних справ і на найвищому державному рівні, означає прикривання злочинця, сслідаризуватись з бандитом, з практикою політичного розбою і винищення народів. Це також політичний інфантилізм, страх перед непоступальним окупантом, позиція, спрямована на шкоду власним національним інтересам.

А винятково драматична національна проблема імперії — такий чутливий і потужний політичний інструмент: «дуга нестабільности» може проходити не лише через Азію та Африку... Існують реальні передумови ще принаймні однієї «дуги»: Прибалтика, Україна Закавказзя...

Замовчуючи, а по суті ігноруючи широкі потреби Національно-визвольних рухів імперії, а впершу чергу Українського, як Руху нації, великої і спроможної разюче змінити балянс сил в Європі, Захід зосередив свою увагу на підтримці в основному російської опозиції. Сказане не означає інкримінації в тому, що «поставлено не на того коня». Росіяни — нація-гегемон і така увага зрозуміла. Проте ставити «тільки на одного коня» — черговий стратегічний прорахунок. Доля українців, литовців, вірменів, грузинів, естонців може стати долею французів, шведів, датчан, еспанців і т.д. Не змінивши своєї нинішньої позиції, вони в майбутньому змушені будуть з таким же самозреченням боротись за волю і суверенність, як боремось ми — українці. А зберегти незалежність без сумніву легше, ніж знову здобути її!

Щодо підтримки й допомоги Україні, то її ніколи не було. «Ми, українці — народ-мученик. Нашим героїзмом можуть захоплюватись довго оплакувати, становищу — співчувати. Та на поміч нам ніколи

не приходили. Боротись і гинути за волю — нашу і їхню — ми завжди мусіли самі». Так споконвіків. Отже, мусимо розраховувати тільки на себе. Це знало героїчне покоління борців сорокових років. Це знає покоління сучасне. Цю заповідь мають пам'ятати ті, кому адресовані ці рядки — покоління української молоді, що включається нині й включатиметься в нашу подвижницьку працю в майбутньому.

Таким чином вічні устремління духа до свободи, науково-технічна революція й бурхливий розвиток продуктивних сил, викриття злочинної сутності й оголеність агресивних цілей тоталітаризму, усвідомлення небезпеки Заходом та активна солідарність і моральна підтримка дисидентства міжнародною громадськістю — це ті найосновніші причини, що особливо благотворно вплинули на динамічний розвиток Демократичного Відродження, в якому чітко здійснюються два основні напрямки: Національно-визвольний рух поневолених народів російської імперії і Правозахисний рух демократичних сил російської, європейської і, безперечно, тих же поневолених націй. Найбільше свавілля панує саме на національних територіях.

Національно-визвольний і Правозахисний рухи мають не тільки безсумнівні успіхи. Значні їх здобутки — це результати самовідданої громадської діяльності дисидентів, а самі рухи постійно несуть втрати, стикаються з труднощами. Однією з них є те, що в наслідок жорстокого терору, безупинних репресій та ще ряду причин рухи носять розрізнений, індивідуальний та вузько груповий характер. Вони не зуміли оформити себе структурно, не мають чітко розроблених програм. З тих же причин вони не створили міжнародного координаційного центру. Отже, з того погляду «дисидентство», як вияв індивідуального інакодумства, без сумніву, повністю адекватне його формі (хоча зміст цього явища набагато глибший і багато пляновіший).

Терор, систематичні погроми, плюндрування налагоджених ланок зв'язків не дають можливості структурно об'єднатись, розширити й поглибити діяльність рухів, урізноманітнити методи, збагатити засоби. Та акти систематичних погромів репресивного апарату імперії, що прагне в зародку знищити найменші спроби спільно скоординованих дій, не допустити тривалих міжнародних контактів багатьох рухів водночас — окрім цих «зовнішніх» факторів існують і внутрішні мотиви такого становища.

По-перше, національні сили поневолених народів, навчені гірким досвідом минулого, втратили довіря до росіян і сприймають їх, не зважаючи на антикомуністичну спрямованість діяльності, як виразників великодержавних інтересів своєї нації. Тож кожна національна сила тягнє до розбудови своїх Рухів на політичних засадах і не схильна зв'язувати себе складними (з перспективою нових трагічних наслідків, особливо небезпечних для малих націй) обов'язками з російськими опозиційними силами. І це абсолютно правильна позиція: росіяни, щодо визначальної проблеми сьогодення — національного питання, не тільки не заявили своєї чіткої позиції, а й політично обходять її, намагаються перенести це кардинальне питання в розряд другорядних. В такому розумінні національної проблеми та демократії виявляється іманентно властивий тільки росіянинові спосіб мислення, традиційна по-

ловинчастість російського демократизму: поставивши собі за мету захист прав людини, він у той же час зрозуміло, якщо не вороже, сприймає право народів на самовизначення та державність. А до кінця усвідомивши, що означає це право, такий «демократ» вельми часто міняє шкуру і з волянням «оні осмеліваються вимагати расчленення(!) нашого государства!» перетворюється в лютого ненависника демократії і опиняється в таборі білого зоологічного шовінізму.

По-друге, саме через локальність дисидентських задач, індивідуальність потуг, відносно невелику кількість причетних людей, а отже й обмеженість можливостей, покищо не можемо говорити (окрім хібащо епізодичних зв'язків та розуміння потреби їх поглинення) про згуртованіший союз, систематичні усталені контакти, узгоджені дії, а особливо про спільні дії та взаємодопомогу активно функціонуючих Національно-визвольних рухів поневолених Москвою народів як імперських, так і сателітних. Координація дій, обмін літературою та засобами її продукування, взаємне постачання інформації, посередництво в установленні зв'язків з діаспорою сьогодення, транзитних пунктів доставляння пошти, публікації спільно розроблених документів, уповноважування представників на міжнародні форуми, формування спільних програм, а в потребі й спільних виступів — це той початковий мінімум, що його може дати налагоджена співпраця з чехами, словаками, поляками та іншими національними силами регіону.

Не маємо також прямих і систематичних контактів з національними силами народів Прибалтики й Закавказзя. Налагоджено лиш розрізнену, індивідуальну й епізодичну форми співдії. А саме тут широке й благодатне поле діяльності. Реальна ситуація однак така, що ми, українці, маємо значно слабкіше налагоджені контакти з литовцями, латвійцями, естонцями і ін., ніж з аналогічними силами Москви. У свою чергу представники цих народів (навіть одного регіону) мають між собою ще слабкіші зв'язки. В той же час контакти та співпраця з росіянами у кожній окремій національній опозиції налагоджена далеко краще і вони систематичніші, посиленіші. Причини такого становища закономірні, бо відбивають реальну ситуацію щодо можливостей та сил національно-визвольних рухів і російського правозахисного руху. Столиця і всі пов'язані з цим словом переваги, значно легші умови праці дисидентів панівної нації, далеко вищий, по суті елітарний склад учасників руху: академіки, письменники, відомі вчені і т. ін.; широкі можливості для контактів, зв'язків та популяризації своєї діяльності завдяки прямого доступу до міжнародних засобів масової інформації й підтримки їх світовою громадськістю. Це й визначило рівень інтенсивності зв'язків та співпраці між рухами, а Москву перетворило в своєрідний базовий центр. І в становищі, що склалося, слід віддати належне: більша частина учасників-москвичів, а в першу чергу євреї, розуміють інтереси Національно-визвольних рухів, є за певну співпрацю в контактах та посередництво із Заходом. Разом з тим мусимо визнати ситуацію явно ненормальною, доли прерогативи ініціативного центру зв'язку належать силам — хай і демократичним — тієї нації, з-під ярма якої ми повинні звільнитись. Отже, зміст, рівень, якість, усталеність та насиченість відносин між українськими та іншими національними силами Опору далеко не на потрібній височині. А вони мусять бути налагод-

жені так, як поставлено взаємні контакти й співпрацю між нашими політ'язнями в советських тюрмах і концтаборах.

По-третє, імперія, як багатонаціональна держава, породжує специфіку національних цілей і задач, які часто не лише співпадають, а й вступають у суперечність поміж себе. І цілком зрозуміло, що представники своїх народів, відстоюючи національні інтереси, займають тотожні до цих інтересів позиції в спрямуванні своєї діяльності, формуванні ідей, цілей, змісту та норм відносин і співпраці, їх глибини та інтенсивності з опозицією тієї чи іншої нації. Особливо нації панівної. Одним словом, — вони формуються у відповідності зі специфікою національних цілей та завдань. А через те, що такі відносини в добу дисидентства (яка ще триватиме) засновано, як правило, на особистих контактах, а не на основі організаційних програм та чіткої фіксації розуміння національних інтересів координаційним центром чи партією, то поняття «національні інтереси» залежить насамперед від особистих якостей людини, що встановлює контакт та бере відповідальність за нього, від її поглядів, розуміння і тлумачення нею об'єму та змісту цих понять та, безперечно, від розуміння точної дійсності, оцінки суспільної ситуації, чіткої визначеності рамок конкретної задачі, від політичної кон'юнктури й тактичних цілей.

Тож залежно від збігу цих інтересів, їх спільности, нейтральности чи незбігання, суперництва або конфронтації формуються зв'язки, покладання цілей, союз та спільні дії на його основі або колізійні та ворожі відносини. І в низці складних проблем, що стали на порядку денному перед національними силами народів імперії впродовж двох останніх десятиріч (як, до речі, й раніше), одним з найскладніших були й залишаються спільність і розбіжність національних цілей та задач нації панівної і націй поневолених. Сьогодні — це висунення та утвердження статусу паритетности цих сил з повним і остаточним усвідомленням російською опозицією як виняткової важливости національного питання, так і прийняття принципового рішення у цій проблемі. Ні одне, ані друге повище сказане не зроблене і за поневоленими народами не визнано права на самовизначення, державність, суверенітет, а саме в цьому фундаментальному питанні основа протиріч.

Вони — спадкоємці російської імперії в усі історичні епохи — відзначалися лютою нетерпимістю до Національно-визвольних рухів. Елементарне волевиявлення до самотності та автономії кваліфіковано як «злочинний сепаратизм», а природні і священні стремління великих і життєздатних націй до самовизначення придушено з азіатською жорстокістю та безжалістю. «В зародише унічтожить сепаратизм», «нальоним железом вижечь націоналізм» і «посягательство на целостность(?) нашей государственной території» — ось формули, що служили «заповідями» впродовж сторіч і переходять із покоління в покоління російських шовіністів усіх ґатунків. Великодержавна машина була носієм цих формул та інструментом їх втілення в життя. Комуністичний режим успадкував ці традиції, надавши їм варварських методів і тотальности в застосуванні репресій, у винищуванні народів та їхніх культур. Нечуваний грабунок національних багатств і цінностей, неприхований політичний бандитизм, свавілля, геноцид та етноцид, масове переселення людей — це умови, в яких змушені жити десятки націй уже

понад півстоліття. За скоєні злочини проти людини, нації та людства, в росіян мусить з'явитися комплекс національної вини, як він з'явився у німців за злочини нацизму. Лиш відчувши його, вони по-справжньому усвідомлять зміст демократії. Але покищо його нема. Покищо в чаді суцільної шовіністичної орґії формуються й душі російських дисидентів. Також більшості з них важко звільнитися з полону імперського дурману, з защепленої грабунками так званої величі та сили, й усвідомити, що принципи свободи та демократії єдині й рівні для всіх.

Отже, особливість російського дисидентства полягає в «специфічності» його цілей, як опозиції панівної нації. Основні розгалуження його «дерева цілей» коротко можна сформулювати приблизно так:

а) захист прав людини;

б) усвідомлення назрілої потреби моделі обновленого й більш відкритого суспільства та обґрунтування його викриттям усталених зловживань імперіалізму та невідповідності його політико-економічної структури вимогам часу. Спрямування вольових натуг російської еліти, що ставить собі за завдання примусити режим реформувати деякі ланки системи, а головне, модернізувати й наблизити економіку до моделей сучасних західних структур;

в) декларування спільних із Заходом цілей. Альтернативні комуністичним оцінки та підхід до ключевих міжнародних проблем з метою спростувати перед Заходом утверджені історичною практикою стереотип російської агресивності і запрограмованість на анексію та розширення імперії;

г) пом'якшення імперського режиму і можливого надання гегемоном (в його розумінні «доцільности» і «міри») повніше вираженої культурно-національної автономії поневоленим народам імперії, одначе під російським «скіпетром» і в межах «непорушних» імперських кордонів.

Окреслені цілі оптимізовані (...) нами тим, що це задачі тільки незначної, але, безперечно, найдемократичнішої частини російського дисидентства, яка задекларувала свої максимальні політичні задачі. В основної ж, найвпливовішої маси цілі далеко льокальніші, хоч імперіалістичний режим, як політичну систему держави вона ж приймає. Вимоги мінімальні? Так! Проте для росіянина така обмеженість потреб закономірна, бо вони витікають з «національного комплексу» — стратегії збереження імперського status quo.

далі буде

Ідеологічні Темі

Анатоль Бедрій

ГРАНІ НАЦІЇ – ГРАНІ КУЛЬТУРИ

Українська нація була в 1970-их роках під нечувано сильним гнетом тоталітарної комуністсько-російської окупації. Розгул русифікації та безпощадне винищення всіх проявів української національної самобутності і визвольних змагань досягли нових верхів. Отож вияви нескореного, вільного, державницького думання українців треба цінити вище золота. Такі твори сповняють людей свіжою вірою, що наша нація переживе сучасне страшне лихоліття, так як пережила всі до теперішніх ворожі завоювання.

До таких високоякісних творів кінця 70-их років зараховуємо політичний твір п. з. «Грані культури», якого авторство покищо задержане в таємниці. Твір цей повний драматичної динаміки, що з одного боку шквіцує грані намагань російських імперіалістів знищити українську націю, а з другого зарисовує грані змагу нації за своє буття і державне визволення. Помимо того, що автор живе під носом нагібівських катів, то в нього не помічається ні крихти страху перед ворогом.

Виводи цього історичної вартости твору основані на глибокій аналізі дійсности в Україні. Висвітлені націовбивча політика росіян і національно-визвольні процеси, що розгортаються в Україні. Автор сповнений жадобою пошуків за все кращими методами, засобами і стратегією визвольної боротьби. Він безмежний оптиміст щодо могутности потенціалу енергії, захищеної в надрах української нації, яка кінець-кінцем переможе окупанта і відвоює собі власну суверенну державу.

З численних матеріалів Нескореної України, що продістаються на Захід, «Грані культури» є твором передового краєвого мислителя, який займається не якоюсь одною ділянкою національної проблематики, а який бере цілість національного буття і бачить розв'язку окремих проблем лише з погляду цілої нації. В нього домінує ієрархія вартостей, яку очолює питання долі нації і її державного визволення. Культурні, соціальні, господарські й державно-устроєві проблеми є органічно пов'язані з навчальною проблемою, і їх розв'язка є похідною чи залежною від розв'язки головної національної проблеми. Такий всенаціональний підхід дуже на часі. Це націоналістичний підхід, якого виводи знаменні своєю великою зрілістю та продуманням, хоч щодо окремих практичних висновків можна мати застереження, зокрема в ділянці церковної політики. На черзі проаналізуємо і скоментуємо деякі важніші проблеми, обговорені автором.

1. Нація — найважливіша людська спільнота

Автор «Граней культури» виходить із засновку, що найважливішою ціллю українців є боротьба за національну самобутність, що буде за-

безпечена єдино у відвойованій Українській Самостійній Соборній Державі. «Замітки писалися з думкою про молодь і присвячені вони молоді України, яка мусить і повинна знати істину, а головне мати ціль працювати в ім'я нації... в якій є тривалі та потужні стремління до суверенітету і державности.» («Визвольний Шлях», Лондон, 1980, кн. 4, стор. 427. Всі дальші цитати з того самого джерела).

Примат служіння своїй нації автор виводить із тези, що люди живуть і проявляються найкраще в своїй власній і незалежній нації, яка є основною людською спільнотою і рушієм історії. Тому він бачить головне завдання українців у повному відмежуванні української нації і української людини від російської нації: «було і буде неспростованими доказами та незаперечним свідченням, що (українська і російська — А.Б.) — це дві цілком різні і взаємно несумісні нації..., що відносини між ними носили і носять ворожий характер.» (кн. 4, ст. 432).

2. Національна культура — головна властивість нації

На думку автора «Граней культури», культура дає кожній нації її індивідуальність, особливість і оригінальність: «Культура — це сукупність ідеалів та символів, норм і засад, надбань і цінностей, організація та способи людської діяльності в сферах духовній і матеріальній, вивчених, досягнутих та засвоєних нацією протягом усієї своєї історії». (4, 427) «Світова культура є сукупністю національних культур...» (4, 428) «Культура людства — це сукупність співіснуючих національних організмів, але організмів самостійних з природним історичним процесом розвитку і також природною та правовою гарантією права на життя кожної нації і національної культури...» (4, 429). «Кожна національна культура — це водночас факт активного буття нації в творчих процесах сьогодення...» (5, 557) Автор так визначає її ролі: «Українська культура — це культура європейського рівня, але культура народна, пронизана духом чистого і святого націоналізму, — «альфою» і «омеґою» народу, сутністю кожної нації, її твердиною і могутністю, нездоланною силою в боротьбі за незалежність або в збереженні суверенітету». (4, 444).

3. Змаг між націями є також змагом між національними культурами

В залежності від того, якою є національна культура, такою буде політичний і міжнародний вияв нації. Українська культура є протиімперіялістична й протитоталітарна, а російська культура є імперіялістична й тоталітарна. Основні різниці цих двох національних культур відображені у взаєминах між ними.

Автор стверджує, що в інтересах російської нації і російської національної культури є «широкий наступ тоталітарного імперського режиму, саме на українську культуру, на українську націю в цілому, з метою її знекровлення і поглинення». (4, 425) Таке відношення росіян до України автор називає «українофобською політикою». (4, 426). «Нині наша національна культура — і в правовому, і ще більше у фактичному розумінні — знаходиться на положенні колоніальному, дискримінованому... В такій державі пануюча нація має пануючу культуру, практикує в різних формах культурний імперіялізм...» (4, 433). З одного боку, в СРСР відбувається шалене звеличування російської культури та поширювання її в імперських цілях на інші нації,

а з другого боку «навіть найменші прояви в літературі справжнього (українського — А.Б.) національного духа, відтворення національного характеру і наших національних проблем блискавично піддається погромницьким діям». (5, 554-555). Автор згадує десятки українських культурних діячів, яких винищується «виключно з імперських ідеологічних позицій». (там же) З тих же позицій «з бібліотек вилучається книги заборонених авторів і знищуються, спалюються цілі бібліотеки, руйнуються пам'ятки історії, культури, національні реліквії, релігійні храми, нищаться художні фонди, архівні матеріали, історичні джерела... та державні документи...» (5, 558)

Показавши страшне спустошення і знищення в українській нації, автор робить висновок: «...руїною охоплені майже всі нації. Але панівна російська культура... не зазнає рівновеликих із іншими національними, зокрема з українською, людських втрат і руйнувань цінностей, користується і в той період широкими привілеями в синтезі пошуку та сьогодення для власного розвитку, возвеличення г'юбальних задач росіян начеб то визначених історією...» (5,559). В СССР існує «повна поблажливність російської культури, частково або й повністю співпадання інтересів співзвучності між мистцем і партійно-державним апаратом; (якої) між мистцем-українцем і сюзереном-росіянином бути не може...» (5,562)

4. Російська нація — творець російського імперіялізму

На думку автора «Гранів культури», СССР не є ні імперією інтернаціональної комуністичної партократії, ні навіть імперією частини росіян, які стали імперіялістами-завойовниками, і які нібито поневолюють кожну більшість російського народу. СССР — це імперія, що її збудувала ціла російська нація. Дійсність «підтверджує диктат панівної нації, як у сфері національних відносин, так і в сфері культури, а також тоталітарний імперсько-колоніальний характер держави». (4,431). «В Росії домінуючими постулатами завжди були великодержавність, панрусизм, експансивний шовінізм правлячих верств на тлі пасивності, низькопоклонства, непомірної покірності низів...» (4, 434). Після 1917 року «шовінізм пануючої нації» знищив «майже до кореня засіяні протягом двох століть спілкування з Європою зернятка демократії й терпимости». (Там же) В СССР панує «необмежений деспотизм нації над усіма поневоленими... це зоологічний шовінізм панівної нації і нетерпимість до національно-суспільного життя підпорядкованих націй... нав'язування російського способу буття і масовий етноцид. Зауважимо, що йдеться... про цілеспрямовану, свідомо й добре заплановану внутрішню політику імперської нації...» (4, 435-436). «Перемога большевизму над фашизмом піднесла проголошені цілі до практичних задач г'юбального масштабу... апетити наростають немов снігова лавіна... враховують вихід імперії на світову арену як супердержави, г'юбальні інтереси росіян... необхідність залучити до управління імперією... шовіністичні верстви російського населення, зокрема на неросійських територіях, а також у зв'язку з виходом і показово пропагандивним демонструванням російської культури...» (5, 559).

5. Російський нарід — виконавець імперіялізму

Інтереси російської нації і її національної культури здійснює кож-

ночасно російський нарід, тобто його еліта-верхівка при загальній співучасті всього російського населення. Москва здійснює «організований наплив російського населення і його привілейовані позиції на територіях поневолених націй, засилля і проникання великодержавного шовінізму в кожну клітину національного життя цих народів...» (4,438) Виконавцем російського національного імперіялізму є «величезна армія шовіністів, сформована, вишколена, об'єднана п'ята колона, яка на українській землі займається цілеспрямованими і узгодженими діями русифікації, привласнення російським населенням національної зверхності і показово-зухвалої демонстрації нам своїх привілеїв...» (5,565). «Абсолютна повнота влади, здійснювана (в Україні — А.Б.) через партійну, адміністративну, господарську бюрократію, утримувана через КГБ, міліцію, армію, підтримувана п'ятою колоною — мільйонним російським населенням — то стратегічна позиція й опора окупанта». (6,681)

Автор «Граней культури» переконаний в тому, що ССРСР працює виключно задля інтересів російської нації: «Незалежно від засобів — фізичного винищення чи масової асиміляції (поневолених націй — А.Б.) — кожен з них приносить безсумнівні успіхи: активно зміцнює його позиції на окупованих територіях... різко побільшує її (російської нації — А.Б.) генетичний арсенал у наступних поколіннях, а водночас і кількість населення». (4, 440).

Проаналізувавши різні аспекти русифікаційної, колоніальної та імперської політики в ССРСР, автор висновок, що ця політика збагачує тільки російську культуру, мову, духовість і цілу націю. (6,681-682)

6. Типові складники російського імперіялізму

Автор підмічує деякі типово російські властивості їхнього імперіялізму. Одною такою властивістю є тоталітаризм: «на тоталітаристській технології влади тримається імперська державна машина», що «відіграє суттєву роль». (4, 442). Від початків російського експансіонізму була застосовувана система тотального асимілювання або нищення завойованих націй. Ще від середньовічних часів росіяни випрацювали «тоталітарний імперсько-колоніальний характер держави» задля «диктату панівної нації як у сфері національних відносин так і в сфері культури». (4, 431)

Найстрашніша прикмета російського імперіялізму — це геноцид еліт завойованих націй і етноцид населення цих націй. (4, 436) Політика етноциду знаменна тим, що «над народами імперії чорним знаменом смерті і реквіємом несеться формула 'єдиний советский народ'». (4, 438) Цей вислів дуже нагадує аналогічні міркування про росіян М. Міхновського, Д. Донцова, П. Полтави, С. Бандери. Етноцид — це «імперська політика поглинання націй». (5, 549) «Русифікаторській політиці, особливо в містах, надано тотальних форм асиміляції поневолених народів». (6, 782) Москва реалізує політику масових переселень і усвідомлену роль та значення етноциду в зміцненні імперії шляхом знищення коріння націй — асиміляції народу». (6, 696)

Модерною формою російського імперіялізму є комунізм, що його автор «Гранів культури» називає «камуфляжним мітом» для нищення

націй, перетоплювання їх в «сольдський нарід», тобто в сирівець для розросту російської нації. (4, 434) Він вивнесковує, що «абсолютна більшість російської еліти» усвідомила собі, що комунізм не то, що не є перешкодою для здійснювання їхніх національних інтересів, а навпаки він їм добре служить. (5, 559) *

Автор вважає, що сучасна російська імперія є тяглістю продовження імперії царських часів, «стратегічні принципи збереження, укріплення та розширення якої прийняті у спадок від царської адміністрації, правда вдосконалені й пристосовані до потреб часу. Після перевороту у 1917 р. змінилася лише форма демагогії...» (4, 432) «Спадкоємність цілей і частково засобів не викликає сумнівів.» (4, 434) Як політика геноциду завойованих націй так і етноциду «бере початок в епосі колоніального визиску народів царизмом...» (4, 436) «Зовнішня і внутрішня імперська політика царизму... повністю схвалена і дістала продовження сьогодні.» (5, 560)

Врешті автор робить переважно ствердження: «природа (російсько-го імперіялізму — А.Б.) незмінна». (5, 548) «Бюрократична машина» імперії, «що шляхом терору прийшла до влади, терором укріпилася і насильством утримується, не здатна змінити своєї насильницької природи». (6, 702) Значить, ніякими еволюційними методами не знищити російської імперії і не відбудувати таким шляхом УССД! Цю тезу автора з України повинні собі добре зятати ті, які виступають проти стратегії національної революції та опрокидають шлях, визначений революційною ОУН.

7. Основи української національно-визвольної боротьби

На думку автора «Граней культури», українці найперше мають працювати для добра своєї нації. Таку чинність він називає «священними національними стремліннями до свободи та суверенітету...» (5, 563) Борці за інтереси української нації мають орієнтуватися на «незнищиму силу», яка «вибухає знову, відроджується, посилює активність, наближає націю до мети.» Цей «феномен природний, унітарний і водночас містичний, бо він одвічний стан нашого національного духу, внутрішня субстанція і стихія народу... доказ історичної давности нації, історія якої сягає двох тисячоліть, висоти її суспільної думки та європейського рівня культури. Він є запорукою її життя, найпотужнішою силою в боротьбі за суверенітет і державність». (5, 550) Він називає цю рушійну силу визвольної боротьби «чистим і святим націоналізмом». (4, 444) «Це історично успадкований, джерельно чистий націоналізм, як феномен поневоленої нації...» (5, 564) В політичній термінології цю тезу окреслюємо як орієнтацію на власні сили нації.

«Поневолені народи мають право на захист життя як суспільних одиниць і боротьби за незалежність, суверенітет всіма доступними і оптимальними для них засобами як на власній території, так і повною включеністю у визвольні процеси національної діаспори...» (4,430) Повищу концепцію боротьби окреслюємо поняттям національно-визвольної революції.

Кардинальним засновком авторової ідеології є поєднання змагу за «священну для кожної нації ідею суверенности і державности» зі змагом за «національні цінності», тобто національну культуру. (4,

425-426) Національна культура надає змісту і мотивації для змагу за національну державу: «Українська культура — це ослаблена, проте незламна, непоглинена, а функціонуюча культура поневоленого народу, спільноти, що живе, бореться і бачить мету своїх стремлень, мету — реалізацією якої є суверенітет, державність, свобода». (4, 433) Вся чинність української культури має сьогодні, в періоді бездержавності, допомагати у відвоюванні УССД.

З цих авторових міркувань доходимо до висновку: змаг за УССД мусить бути поєднаний з культурним фронтом, а змаг за українську культуру неможливий без поєднання зі змагом за УССД. Поєднуючим знаменником обидвох є український революційний націоналізм.

8. Практичні завдання української політики

У творі «Грані культури» знаходимо цінні думки про практичну визвольну політику. Центральною темою є ліквідація «колоніального статусу (української — А.Б.) нації... та зоологічного шовінізму, засилля пануючої нації і примусового русифікаторства». (5, 552) На часі є заходи організування визвольних сил, «координованих дій в стремліннях до суверенітету і свободи», (5, 549) «розгортання координованих єдиним центром дій Опору і винесення на міжнародну арену українського питання як актуальної політичної проблеми...» (5, 565)

В підімперській дійсності організаційні завдання визвольної боротьби може здійснити лише підпільна організація: на поставлені питання «прагне відповісти українському народові та світовій громадськості сьогодні існуюче і активно діюче українське підпілля...» (5, 556)

Важним завданням організованих визвольних сил є «розгортання» і «мобілізація зростаючих проте розпорошених національних сил, від чого залежатиме і динаміка визвольних процесів, їх розвиток та якісні зміни». (5,549) До першочергових завдань належить «консолідація сил Опору, кількісний та якісний ріст учасників руху, активізація визвольних процесів з розширенням форм праці...» (5,551).

Черговим завданням, на думку автора, є включення до визвольного руху української інтелігенції, на якій лежить «глибока відповідальність за долю нації, почуття обов'язку перед нею...» (5,568) Нація мусить мати свою еліту, яку ворог якнайбільше й найперше винищує. Побіч політичного авангарду визвольної боротьби, «другим по значенню загоном представників національної інтелігенції, кількісно найбільш численним і, як правило, реальним постачальником і потенційним джерелом діячів Опору, є творці й носії культури...» (5, 551) Побіч гуманістичної інтелігенції, автор додає важку роль для «науково-технічної інтелігенції». (5, 568) Він свідомий історичного факту, що в різні періоди української бездержавності велика частина української інтелігенції стояла осторонь визвольної боротьби, а то і давалася втягати в різні рухи і табори ворожі до визвольної боротьби. «Імперська адміністрація Москви» робить натиск «на кожне покоління еліти підкорених народів і в епоху царизму, і особливо, його тоталітарного спадкоємця». (4, 439) «Окупант не гребує будь-якими засобами і особливо в царині культури,¹ в середовищі еліти, спотворюючи одне і формуючи з інтелігента конформного типа, коляборанта... окупант свідомо робить її співучасником власних злочинних діянь, посібником

та імперським управителем на нижчих та середніх щаблях ієрархічної піраміди...» (5,562) Цей тиск різних ворожих сил на українську інтелігенцію спостерігаємо теж на еміграції, де йдуть намагання відмежувати її від революційно-націоналістичного руху та включити до табору коляборантів з російськими імперіялістами.

9. Боротьба проти коляборанства з москалями

З повищих висновків про віковичну ворожнечу між українською і російською націями, читач додумується про шкідливість також сьогодні всякого спілкування українців з росіянами. Авторіві «Гранів культури» огидний тип зрадника і коляборанта. (5,563 і 5, 566) Таких людей він називає «бандою завербованих коляборантів... вербовка зрадників із середовища національної інтелігенції, залучення їх до боротьби з українськими визвольними силами, діючим підпіллям та опозиційно настроєними діячами культури, доручення їм фальсифікації української історії, діяльності Церкви і партій, спотворення задач і цілей Сил Опору, ошельмування діячів національно-визвольного руху — все це разом узятє більш-менш — є звичним явищем нашого суспільства.» (6,691) «А те, що виповзання із кротячих нор цих дегенератів знову почастішало, набрало розмаху, кампаній, керованих найвищими пропагандистськими інстанціями, насамперед свідчить про активізацію національно-визвольної боротьби...» Останнім часом «імперська пропагандистська машина... для боротьби з визвольним рухом мобілізує в першу чергу українських коляборантів». (6, 692) Проте всіх співпрацівників з російськими імперіялістами «ченає від нас безпощадна відсіч громовим словом». (6,693)

В засаді, автор «Граней культури» не робить різниці між настановою до російських імперіялістів в Україні і до російських дисидентів. Бо як можна до «дисидентів» ставитися прихильно, коли є дані про те, що вони «затримують і очевидно нищать найбільше зрілі документи українського підпілля, призначені для широкої публікації в світі.» (6,679) Російські дисиденти хочуть сфальшувати правдивий стан в імперії, мовляв, там є «пасивність, незрілість і слабкість національних рухів...» та хочуть зловмисно «поширити думки про другорядність національного питання та ігнорування постановки цього питання як актуальної міжнародної проблеми і, отже, консервацію існуючого стану з одночасним наступом на розвиток національних, зокрема українських, сил Опору... збереження імперської структури... затушовує, маскує, ослаблює динамічне розгортання національно-визвольних процесів». (6, 670-680)

10. Завдання української науки

Автор присвячує більшу увагу завданням української науки. Вона повинна стояти на першому фронті боротьби з русифікацією української культури, виявляючи в кожній ділянці життя ворожі російські впливи та протиставляючи їм твори самобутньої української Правди. Дуже важну роль наука має відіграти в ділянці «історії нації», яку росіяни «сповторюють та фальсифікують». (5, 563) Зокрема мусимо відстояти «непорушність, невід'ємність приналежности Київської Русі як органічної спадщини нації української і закінчуючи найновітнішою епохою наших визвольних змагань і боротьби проти московського

ярма». (Там же) Росіяни »замовчують давню цивілізаторську роллю нації, як центру культури величезного регіону Східної Європи протягом багатьох століть.« (5, 563—564) Автор вичислює різні теми, на які повинні звернути особливу увагу українські науковці.

11. Комплекс релігії і Церкви

Автор «Граней культури» вважає, що релігія відіграє важну ролю в самобутньому житті української нації. Він відмічує: »вибуховий злет і динамічне відродження духовости в умовах неослабно триваючого тиску — (явище) особливо відрядне.« (6, 685) »Українська душа« органічно потребує Бога, що є »водночас і доказом незнищимости національного духа... Тому в масі віруючих будь-яких ісповідань Віри маємо чи не найвірнішого союзника. Нація і Віра — поняття нерозривні«. (там же) Українська Православна Церква і Українська Католицька Церква є безпощадно поборовані не лише большевиками-безбожниками, але й Російською Православною Церквою, яка притримується »імперської державної політики Москви«. (6, 686) За традицією російської історії, Церква є строго підпорядкована інтересам держави і в спілці з нею переслідує одну ціль: великодержавність, панрусизм, стремління до світової гегемонії«. (там же)

Автор схиляється до погляду доцільности оформлення обидвох головних українських Церков у власних всенациональних ієрархіях. Він за »повернення з-за кордону та переселення в Київ Престолу Української Автокефальної Православної Церкви на чолі з її Ієрархом...« (6, 686) Рівночасно, Українська Католицька Церква »в органічній єдності з народом, готова віддати себе в ім'я збереження національної Духовости, праобразом і символом якої став Його Святість Патріарх Київсько-Галицького Патріярхату Кардинал Йосиф Сліпий та Клір УКЦ.« (6, 687)

Наші Церкви повинні всіма можливими засобами допомагати національно-визвольній боротьбі, бо єдино в УССД вони зможуть вільно розвиватися та матимуть змогу забезпечити своє майбутнє самобутнє існування. За прикладом краєвих християнських вірних зобов'язані йти і українські Церкви, єпископи, духовенство й вірні на еміграції.

12. Жидівське питання

Автор твердить: »Однією з найважливіших задач українського визвольного руху і всіх національних сил є створити спільний фронт з жидами в Україні проти російських імперіялістів та шовіністів. (6, 689) Такій настанові протиставиться »антиізраїльська стратегія Москви... з її »механізмом безпрецедентного розгулу, неподобства, розгорнутої тотальної кампанії зоологічного антисемітизму«. (там же) »Антисемітизм — небезпечний комплекс нижчевартости, стан злобної психопатології російського міщанина — шовініста«. Це »явище масове й вимагає рішучої принципової відсічі, викриття та знешкодження. А українське єврейство — наш давній і надійний помічний союзник... Єврейське питання — невід'ємна частина національної проблеми в імперії... (6, 690)

Заключення

Твір »Грані культури« має собі рівні хіба-що писання підпільних публіцистів в Україні кінця 40-их і початку 50-их років. Він без сумніву

Поезія · Проза

В 100-ліття стівця Білоруси

БІЛОРУСЬКИЙ ШЕВЧЕНКО — ЯНКА КУПАЛА

Правдиве прізвище білоруського барда — Іван Домінікович Луцевич, нар. 7.7.1882 в селі Вязинка Мінської обл. у збідній родині прогнаних з землі орендарів. Освіта Янки Купали була не систематична, але позначена жаждою пізнання через читання книжок. Найбільш припав до душі Я. Купалі Тарас Шевченко, «Кобзар» якого він вивчив сливе напам'ять. Вийшовши з народу, Янка Купала відчув весь трагізм поневолення і упослідження і за прикладом свого духового вчителя Тараса Шевченка взявся будити його до свідомого національного життя і до боротьби за волю й державну незалежність.

Поява його першої поезії в 1905р. «Мужик» — це нова ера в літературі білоруського народу. Перша книжечка з поезіями, що дістала назву «Жалейка», а відтак збірка «Гусяр» /подібно, як «Кобзар»/ проінняті могутнім закликком до національного визволення. Як і в Шевченка, в його поезіях виринають могили, як свідки славного минулого /«Курган», «Могила лева»/, народні герої, що гинуть фізично, але живуть в душі народу. Між його перекладами з інших мов перше місце займає Тарас Шевченко, так що можна говорити про білоруський «Кобзар».

Навіть під советсько-московською окупацією Янка Купала намагався підсилувати національну свідомість свого народу, хоч мусів часом давати данину окупантові. Деякі з поезій Янки Купали були пе-

ЯНКА КУПАЛА

рекладені на українську мову, зразки яких подаємо в цьому числі «Авангарду», відмічуючи в цей спосіб 100-ліття від народження Великого Сина братнього білоруського народу.

ЗА СВОБОДУ СВОЮ...

*За свободу свою
До кінця постою:
Крізь огненну грядю
Я за нею піду.*

*Краще сам себе дам
Розлучити з життям,
Аніж волю живу
Поховат' наву.*

*В серці, в думках своїх
З ранніх літ молодих
Я їй доглядав
І своєю назвав.*

*Гей ти, вітре в гаю,
Слав свободу мою!
Гей ти, лісе, шуми
І про неї грими!*

*Сяй же, сонце, вгорі
Від зорі до зорі,
По землі навкруги
Розтопи ланцюги!*

ПІСНЯ МОЯ

*...
Пісня моя не зійшла серед квіття,
Півдня, що знає лиш вічну весну,
Півночі вбогої скромне поліття
Дало життя їй поміж полину.*

*Пуща і нічка їй годували,
Няньчила казка недолі-журби,
Дощик та роси на весну купали,
А сповивали сніжисті горби.*

*Пісня моя — не ясна паполома,
Вимислу хитрого схована їдь,
Лиш білоруська краса їй відома:
Лісом шуміти, косою дзвеніть.*

*Більше не вірить в зітхання і схлипи,
Служить народові, не жде нагород,
Бо коли гаснуть старі смолоскипи,
Завтра нові підіймає народ.*

*Пісні мої не потрібна світлиця
В княжих палатах, де повно музик,
Вільним потоком тече вона, в'ється, —
Тільки на волю він линути звик.*

*Її не потрібна всевладних принука,
Служби лакея не знає вона.
Воля жива — то її запорука,
Воля безмірна — то служба одна.*

*Пісня моя не шукає привіту,
Ласки в змертвілому серці німим.
Вітер нев'ярмий з далекого світу
Стрине й віродить у співі своїм.*

*Щиро радіє і небу, і ниві,
Слухає туці одвічну журбу,
Відгомін ловить в бурхливім розливі,
В зорях находить життя ворожбу.*

*Пісня моя не зачепить сьогодні
Думкою селищ, де ранок осліп,
Хаток, де люди убогі й голодні!
Скиб, у які не засіяно хліб...*

*Час, мов потік, зупиняється не буде,
День, що постарів, загине таки.
День новий прийде, а з ним нові люди
Будуть снувати початі думки.*

*Пісня моя золотих не шукає,
В ній і майбутнє цих плям не знайде,
Жить вона хоче у рідному краї
І заспівати для добрих людей.*

*Так, заспівати, збудити простори,
Викликать відгук у соннім селі,
Всю Білорусь неосяжну, як море,
В сяєві сонця узріть на землі.*

**З білоруської переклав
Роман Лубківський**

Янка Купала

МАТУСІ

Ти сижка викохуй, мамо,
Пести ніжно ще й співай:
»Люлі, люлі, любий сину,
Дужим, дужим виростай«.

Білоруської дзвінкої
Слави-пісні не жалій,
Хай навіки буде з нею
І навіки вірним їй.

А як стане розуміти
Рідну мову, то тоді
Ти навчи його любови
До Вітчизни — назавжди!

Ти сижка викохуй, мамо,
Пести ніжно ще й співай:
»Люлі, люлі, любий сину,
Дужим, дужим виростай«!

РІЧКА

Там, за селом, де берег висне,—
Стривожуючи тишину,
Привільно й легко, наче пісня,
Ти гордо мчиш у далину.

Шліфуєш камінці прекрасні,
То гомониш в очеретах,
То вільний лист зеленоясний
Гойдаєш в синіх берегах.

Узимку лід тебе не страшить —
Біжиш!.. А як сніги зйдуть,
Ти розіллешся в полі нашим
І знову в путь, і знову в путь!

Переклав із білоруської мови

Леонід Полтава

ЗА ҐРАТАМИ (3)

(З переживань українського націоналіста-революціонера,
в'язня польської тюрми)

Комісар хвилюється і подає мені прізвища багатьох осіб, які об'єктивно підтверджують висунене мені обвинувачення. Відповідаю, що він бреше, зневажаю його. Комісар не витримав і кидається на мене з кулаками. Це типовий позер і комедіант, мені чомусь видавалося, що він грав роллю блазня і я розсміявся. Комісар розлютився і наказав мені стати на «бачносьць». Не хочу. «Поставиць го сілов!» — До мене кинулися агенти і силою (кулаками) поставили мене «на струнко». Доки мене тримали, виглядало, що стою так, як він хоче, але як тільки мене пустили із своїх обіймів — я знову став вільно, склавши руки. Така «забава» тривала понад дві години. Вкінці комісар закричав: «Зараз бендзеш спевал!» Я відповів, що відмовляюся від будь-яких зізнань і навіть «генералій» до найбільш «невинних» протоколів не подам.

Надкомісар викликав аспіранта поліції на коридор, щось йому сказав і разом з комісаром вийшов. Я думав, що тепер будуть «говорити» зі мною «п'ястукowymi методами». Але аспірант каже мені сідати на стілець. «Добротою» хочуть брати. Сідають довкола мене. Починають переконувати на всі лади, покликаючись на унівсько-польську угоду, на мою матір, що живе у злиднях, якій я повинен допомогти на старість. Коли ж буду мовчати, то зігную в тюрмі, такий ще молодий, не зазнавши навіть «розкоші життя». А далі намагаються захитати в мене довір'я до Проводу Організації, обіцяють мені «малу кару», якщо скажу все, що знаю про ОУН. І так цілу ніч торочать.

*«Все покажем, тільки дайте
Себе в руки взяти:
Як і тюрми мурувати,
Кайдани кувати,
Як їх носить, і як плести
Кнути вузловати.
Всьому навчим, тільки дайте
Взяти свої гори,
Ті останні, бо взяли вже
І поле й море!»*

Переконують мене, але безуспішно. Тоді посипалися погрози. Один (розподіл ролей!) спокійним голосом каже, що мене ченають побої, лъох, бетон. Другий кричить, лає мене огидними, грубіянськими словами, обіцяє, що мене будуть тримати ось так без сну цілі дні й ночі.

Мовчу. Уже день. Змінюються. Згодом прийшов надкомісар. Він каже, що піду до темниці, «на бетон», тоді буду «співати». А якщо мені в «тей новей целі» не подобається, то можу зголосити, що хочу зізнати, а тоді дадуть кращу. Відповідаю, що всі їхні заходи даремні

Тюремна сторожа провадить мене сходами вниз.

— Для чого пан не хце зезнаваць? — питає мене відділовий на тем-

ному коридорі, що веде до «моєї келії», і відмикає двері.

Заходило вже сонце, отже моє «переслухання» тривало без перерви цілу добу.

*»Смійся лютий враже,
Та не дуже, бо все гине,
Слава не поляже«.*

Я в моєму новому «помешканні». Темно, не видно навіть, куди рухатися. Шукаю рукою талчана. На бетоні хлюпає болото. Дотикаю стіни. Мокра. Вдаряю головою об неї. Зимно, вогко — воняє цвіль. (А надворі гарно, соняшно й тепло). За кілька годин я дуже перемерз, на мені тільки тонке літнє, в'язничне убрання. Мене огортає лють. Побачимо, хто переможе. «Пан бендзе мувіл»... — ще чую голос Агента. Ніколи!

Минула ніч. Мені навіть води не дають, спочатку пити взагалі не хотілося, але згодом, після соленої страви, спрага росла. На моє рішуче домагання, мені принесли воду з іжею, що смерділа, немов з каналу.

Минув тиждень. Моя хвороба погіршилася. Я дістаю напади болів. Послугачі, що деколи, під час неуваги вартового, забіжать під мою келію, намовляють мене почати голодівку й таким способом добитися перенесення до іншої келії. Я не хотів оголошувати голодівки, бо чомусь думав, що це було б ознакою своєрідного духового занепаду, від якого я був далекий. Подруге, я здавав собі справу з того, що це в інтересі поліції нас фізично винищувати, тому відкинув думку про голодівку, яка підриває здоров'я назавжди.

«Бачносьць!» — до мене увійшов комісар в'язничної сторожі. Питає, як я почуваю себе, чи вже був «переслуханий»? Здогадуюсь, до чого він зміряє. Відповідаю, що почуваю себе «добре».

— Целя пшецеж не єст така добра?

— Така добра не є, але сидіти в ній можна, щоб тільки води мені дали.

— Но-но, даць водев! (потім я довший час і смердячої не діставав).

А як длуго єще пан (Ов! відноли «пан«?) ту бендзе сєдзєць?

— Не знаю. Я тут не з власної волі.

Вийшов невдоволений. Лямпа згасла.

Я перестав орієнтуватися в днях тижня і місяця. Одного разу, ввечері, (тоді зміна служби й нічна варта перебирає в'язнів, перевіряє, чи є всі) я почув у сусідній «кацябі» стукіт і голосну розмову в дверях. Це в'язень, покараний дисциплінарно 24-годинною «кацябою», домагався сінника й коца.

На другий день послугачі радять мені домагатися, щоб мене перенесли до сусідньої келії, бо там бетону нема, сухо. (В'язня із сусідньої келії вже забрали). Я відмовився, ворога просити не буду.

Вже минав третій тиждень. Дуже важко було витримати в цьому льоху, боротися у темряві з важкими думками. Я вже усвідомляв собі, що дехто з моїх товаришів заломався, не витримав тортур. Напруження думок було таке велике, що я дістаю завороти голови. Були хвилини, коли хотів перервати мовчанку, щоб боронити гідність своїх друзів. Але, роздумавши, прийшов до висновку, що честь рятувати можна саме мовчанкою. Мені здавалося, що кожний з тих, хто мовчить,

тримає оудівлю чести, яка валиться. Таке почуття, без сумніву, дуже суб'єктивне, але одночасно воно стимулює. Мабуть, не кожний розуміє суб'єктивізм тих, які зуміли мовчати, а одночасно осуджували (хоч також і співчували їм) тих, які під тортурами заломилися і своїми зізнаннями обтяжили інших. Що більше, ми визнаємо за суспільством право судити всіх тих, які заломилися. Тут не можна застосувати засади, що вона немає права осуджувати слабих з-поміж нас, коли сама не дала доказів своєї незламності.

Коли хтось узяв на себе обов'язок репрезентувати народ, керувати боротьбою за здійснення його Ідеалу, той мусить бути незламним, мусить бути зразком чесноти, визнати і за іншими право критики. Коли осудом спільноти керує журба за святість, чистоту й непорочність Ідеї, то це доказ, що вона, ця спільнота, здорова. Це також доказ, що вона визнає за ними право й обов'язок берегти святість Ідеї. Тому кожний чесний українець, а навіть і ворог — мусить схилити голову перед таким духовим велетнем, як Степан Бандера: «Вам відомо, — заявив він на суді, — що я жив рік з перспективою втратити життя і я мав можливість його рятувати... Але я ніколи не переживав того, що пережив тоді, коли посилав на певну смерть Леміна, чи того, що вбив міністра»...

Можливо, що в людей, запроторених у тюрму, є деякі елементи еґоцентризму, але хто живе у постійному напруженні нервів, волі й мозку, хто в час пекла тюремних переживань ішов не раз на допити і рішався з них не вернутися, той знає також свою деяку вартість. А скільки тих «переслухвань»? Скільки ночей і днів? Чи є льох, карцер, де бряжчать кайдани, свищать гумові палиці й дзвонять в'язанки ключів на плечах, у якому не ступила б нога українського революціонера? Чи є багато таких наших в'язнів, які під час поліційних масакр у келіях, нібито за «бунт», не мали розбитих голів чи синіх від побоїв плечей?! Чи є багато таких наших в'язнів, над якими і під час довготривалих голодівок не знущалися польські посіпаки?! І, можливо, тому вони «еґоцентрики», тому й нетолерантні!..

*

Я дошкульно відчував недугу. Холод і вогкість проникали ввесь мій організм — до костей. Ходити було неможливо, бо вдаряв головою об стіну. Але на всі запитання слідчих агентів я відповідав, що почуваю себе «добре», відкидав їхні оскарження і відмовлявся скласти зізнання.

Нарешті мене знову перевели до звичайної келії. Денне світло просто приголомшило мене, закрутилася голова і я впав. Але вже наступного дня комісар поліції знову грозив мені, що «вернусь там, звідки прийшов». Я сидів ізольований.

Минуло кілька тижнів, перериваних конфронтаціями. Націоналістів у тюрмі багато. Нас усіх силою «перемундирували» (злочинці мали свій власний одяг!), суворо ізолювали від світу, без часописів і книжок. І кожен почав думати про боротьбу в обороні нашої чести. Голодівка всіх або якісь нові методи боротьби?! А передусім треба було пов'язатися з друзями, себто — непомітно вискочити на вікно і тоді, коли вони верталися із «проходу», сказати щось чи запитати (нелегко було їх роз-

пізнати, в'язничні мундири в усіх однакові!). Розвідавши, що потрібно, я витягнув із черевика графіт і написав на папірцях деякі вказівки в справі задуманої акції. Чекав нагоди, щоб записку передати або кинути крізь вікно. Але в той час, коли моя увага була зосереджена на справі акції, комісар «дотримав слова»: забрав мене з келії. В останній хвилині я ще вспів кинути до кібля мій «грипс».

Аспірант каже, що є двох суддів, які будуть мене допитувати. Він провадить мене до знаного вже «покою переслухвань». Спадає мені на думку: чи не спробувати грати роллю наївного студента, що — крім студій — нічим іншим не інтересується, себто тільки тим, що потрібне пересічному студентові, а політично-суспільними справами цікавиться настільки, щоб знати, — як то кажуть, — що в світі діється. Дотепер мені це вдавалося і одного разу агент, який мене допитував, сказав такому ж другому агентові: «Он жечивисьце тим сев не інтересує. То філзоф. Нєх ідєє додому». Але тепер, мабуть, буде важче, можна себе осмішити, якщо вже мають докази проти мене. Тому вирішую продовжувати дотеперішню тактику — мовчати.

Входжу. В кімнаті чотири агенти. Кажуть сідати на стілець без спинки (вищий, ніж звичайний, ногами не досягаю землі). Біля печі стоїть відро з водою. Один з агентів, що сидить напроти мене, виголошує довгу нудну політичну «промову» на тему «недоцільности революційної діяльности ОУН» та «правильности українського становища уенерівсько-ундівсько-радикально-паліївсько-хомишинівської політики». «Аргументи» взяті з української преси згаданих груп.

— Чи ви суддя? — питаю.

По довгих крутіствах мені показали уповноваження від судді допитувати мене «в його імені». Отже, поліція. Агенти. Заявляю, що жодних зізнань не буду складати. Так зв. прокурорські «доходження» вже закінчені, тепер я в розпорядженні суду й буду зізнавати тільки перед ним. Вони покликаються на «кодекс карної процедури» (другого дня принесли мені й показали дотичну статтю), мовляв, вони в «праві». Я обстоюю свій погляд. Агенти сміються, «обіцяють», що будуть біля мене так довго, аж почну говорити або збожеволію від безсонности. Намагаються насамперед втягнути мене в розмову, щоб я говорив на будь-які теми, які не мають нічого спільного із слідством. Отже, хочуть, щоб я «розговорився», але я вперто відмовляюся, кажу, що я не прийшов сюди на дискусії з ними, а тільки на допити. Я тут проти своєї волі, отже мене не зобов'язують жодні засади «доброго тону», на які вони часто покликаються.

Час іде, я сиджу на високому твердому стільці. Терпнуть ноги. Хочу присунути стілець до столу, щоб опертися, — не дозволяють. Хочу встати, щоб пройтися по кімнаті, — забороняють. Стілець, як я вже згадував, такий високий, що ногами долівки не досягнеш, він стоїть далеко від стіни й столу. Ось відчинили вікно і мій стілець пересунули ближче вікна разом зі мною. Вже була холодна осінь, а я тільки в тюремному сіраку! Холод прршиває ціле моє тіло, хвороба також дощулює. Ноги терпнуть. Агенти сідають на канапу і м'які крісла, їм тепло, бо одягнені в плащі.

Говорять навпереміну, безперервно. То просять, то погрожують, то переконують, щоб я склав зізнання. Даремно. Нарешті один лягає спати на каналу. Опівночі прийшла зміна.

Так минула ніч. Ранок. Знову зміна. Прийшов комісар. Рапорт: «Мільчи далей».

І знову один день минув, знову минула ще одна ніч. Відчуваю сильний біль у ногах-кістках, це ж уже третя доба.

Ввечорі розмова з комісаром. Спочатку він говорить мені «пан», а закінчує криком: «Альбо бендзеш мувіл, альбо достанеш грузьліцев музгу і згінеш ту». І знову: «Цо пан вибера: жице чи смерць — бо мувіць пан мүсі». Пригадує, що їх десятки, вони можуть допитувати мене «на зміни», а я — один, не видержу. Заявляю, що зізнавати не буду, хоч би прийшлося і вмерти.

Сьогодні ввечорі запалили в печі. Тепла хвиля розливається по моєму тілі. Мене посадили біля печі. Вони знають, що тепло посилює жадобу сну. Нагло до мене підходить один із агентів і подає мою функцію і працю в Організації. Отже, вже знають. Агент пильно дивиться на мене, чи я схвилювався. А другий кричить: «Дивись, як він (себто я) налякався!» — «Правду кажеш. Він зараз буде говорити!», — продовжує перший.

Почав говорити надкомісар, у нього репертуар слів вичерпувався лайкою. Ось він кидається на мене з кулаками й кричить, висуваючи проти мене ще одне оскарження. Агенти оточили мене як круки і вдивляються у моє обличчя: «Патш, юж сев сланя, юж бледне. Правдев муві пан начельнік».

Я відрухово червонію. Вони використовують це, викрикують, що оскарження правдиве, що я вже перестрашився і зараз буду «співати, як канарок».

Відповідаю, що червонію так змалку, просто «з привички». Їхнє оскарження брехливе.

До речі, в цілому комплексі переживань в'язня така відрухова дрібничка (червоніння) не раз розкладала в'язнів, послаблювала їхню відпорність і разом з іншими поліційними методами допитів приводила до нервового вибуху.

Над ранком, коли стало ще холодніше, мене знову посадили біля відчиненого вікна.

Так кожної наступної доби комісар двічі повторяв мені свою вимогу — негайно скласти зізнання, бо іншого виходу в мене вже нема. Він пильно прислухувався до звуку мого голосу, шукаючи в ньому познак знемоги.

Четвертої доби мої ноги опухли так, що мені важко було рухати ними в черевиках. Я витягнув із черевиків шнурівки. Ноги аж багряні.

Ввечорі прийшло ще більше агентів, між ними і «достойники». Розсілися довкола мене, а мене посадили на тому ж стільці біля печі. Починає говорити перший:

ОУН вже не існує, вже розгромлена. Ввесь її актив і головні керівники в тюрмі або в Березі Картузькій. Вона вже ніколи не відродиться.

А нас, «недобитків», будуть стріляти, як псів на вулицях. Натомість підготовляються «великі концесії» для угодовецьких елементів серед українців. Отже, для «добра української справи» всі ідейні українці повинні скористати з таких можливостей, щоб співтворити базу для будівництва української держави за Збручем, а поляки, згідно з традицією Пілсудського, українцям допоможуть. Уже є серед українців «мудрі люди», які зрозуміли це й осудили та осуджують ОУН. Агент покликається на статті Целевича, Мудрого, Кузьмовича, згадує Палієва, якого вважає за колишнього увіста, який зрозумів, що проти Росії треба йти з Польщею, чому перешкоджає ОУН. Згадує статті соціалістів-радикалів із «Громадського Голосу», брошуру якогось Петришина «Руйнують чи будують?» і т.п. Обіцяє, що принесе мені цю літературу прочитати, щоб я, мавши «вільний» час, міг ще раз усе «розважити» й піти за вказівками тих українських «патріотів», зірвати з ОУН, засудити її діяльність, допомогти поліції своїми зізнаннями розкрити її таємниці. Я не повинен, мовляв, боятися, що зломлю присягу. Сумління моє буде чисте, коли такі «визначні українці» називають членів ОУН убивцями, трусями й бандитами. Наприкінці питає, чи я приймаю його пропозицію?

Відповідаю коротко: Не буду тут оцінювати політичних концепцій УНО, УНДО, ФНЄ, УСРП, ані — ОУН, ще раз повторюю, що свої зізнання дам перед судом, а не перед поліцією.

Відчуваю колючий біль у мозку, пронизливі болі в крижах, шиї і ногах. Морить сон.

«Тепер говорить другий агент. Він «нав'язується» до уенерівської варшавської еміграції, яка має забезпечений прожиток з польського «скарбу», а одночасно працює і для України. А це означає, що можна погодити патріотизм з особистими інтересами. Бачите, — каже він, — і патріот, і посада. А ундівські послі? Це саме. Яка ж ваша перспектива? Тюрма і смерть! України й так не збудуєте. Ми маємо зброю, військо, поліцію, — і частина українців із нами, уенерівці й всі «розумні патріоти» нам допомагають, а тим самим і Україні. Ніхто не збудував держави без чужої допомоги. Підсудський ішов з Австрією, хоч вона була, як ви кажете, окупантом. Отже, ви можете йти тільки з нами. Коли залишите революційну роботу — все дістанете: автономію, університет, українські школи. Вас тільки горстка фанатиків-загорільців і ми знищимо вас. Отже, рятуйте себе, коли вже не можете врятувати ОУН. Що ви на це?

Мовчу, нічого не відповідаю.

далі буде

Наука · Культура · Мистецтво

З ПОЧАТКОВИХ ДІЙ УПА НА ПОЛІССІ І ВОЛИНІ (1942 — 1943)

(З архіву ОУН, стаття звідомлення з травня 1943 р.)

Північно-західні українські землі (ПЗУЗ), себто Волинь і Полісся, висунулися в першій половині 1943 року на чоло всіх інших земель України. Загрожений у своєму існуванні український народ, на згаданих теренах, вхопив за зброю, щоб чинно боронити своєї честі, життя та майна перед організованим наступом ворогів України: німців, москвинів-большевиків та поляків.

Самі вороги приневолили український народ вхопити вже в цьому році за зброю. Роззухвалені здебільша пасивною поставою мирного українського населення, вороги задумали використати воєнний час і обставини для плянового фізичного винищення й ограблення українського народу. В цій чортівській затії москвини й німці йшли і йдуть рука в руку. Червоні партизани своїми підступними акціями в інтересі Москви давали й дають німцям формальні «підстави» для безпощадних звірських розправ над безневинним українським населенням. До цих двох катів України долучуються в ділі нищення українського народу облудні «браття-слов'яни» поляки, що живуть на українській землі. У висліді цієї фактичної співпраці ворогів українського народу згинули на ПЗУЗ страшною смертю многі тисячі українського населення та обернулися в руїну десятки сіл і сотки та тисячі господарств. Дальше терпіти ці знуцання було годі. Український народ мусів узятися до зорганізованої самооборони.

До початку 1943 року, переслідуювані німецькими окупантами, українці, яким грозила смерть на місці або на каторзі в райху, були приневолені здебільша шукати пристановища в рядах червоних партизан, хоч бачили їхню ворожу поставу до самостійницьких змагань України. Большевицька партизанка вже в 1942 році опанувала всеціло ціле Полісся і північну лісову смугу Волині. Ліси й болота дають їм ще сьогодні знамениті бази для пляномірних дій і випадів в степову смугу. Їхні ряди поповнюються постійно червоними парашутистами-москвинами, білорусами, втікачами поляками, жидами й циганами, а до часу виступу УПА ще й українцями з попалених сіл та мобілізованими насильно селянами. Загальне число червоних партизан на просторі між Берестям і Дніпром ще й сьогодні оцінюють на 10-15 тисяч. Їхнє озброєння доволі добре: опріч крісів, кулеметів і «фінок» (маш. пістолі) мають теж малі гарматки й міномети. Головна їхня увага в теперішній час звернена на нищення залізниць і потягів. Всі важніші господарські об'єкти, на опанованому ними терені, понищені. Час до часу большевицькі партизани роблять наскоки на міста, м. ін. на Пинськ, Столин і ін. Керівну ролю між ними грають москвини. Решта

являє собою збиранину, морально слабу, часто розсварену, але з'єднану безвихідністю положення. Найменш надійний для них елемент — це українці, які при кожній нагоді від них втікають. Населення ставиться до червоних партизан неприхильно за їх грабежі та брутальну поведінку з людьми. Народ відчуває на кожному кроці, що це — також чужинці й вороги.

Попри ватаги червоних партизан почали вже в 1942 році творитися самочинно в лісах гуртки переслідуваних німцями українців, що були ворожо наставлені і до німців, і до червоних. Ці гуртки стали зав'язком теперішньої УПА — Української Повстанчої Армії. На її чолі станули люди, свідомі поваги ситуації і своєї мети та відповідальні за долю українського народу. Провідники УПА поставили собі головною метою на сьогодні організовану оборону українського народу перед терором і грабунком з боку німців і москвіно-більшевиків, а в дальшу чергу — боротьбу за здобуття Української Самостійної Соборної Держави. Цю мету можна досягнути тільки створенням власної надійної збройної сили, якої зав'язком є Українська Повстанча Армія.

Звідкіля взялися ці відділи УПА? На це запитання дає м. ін. відповідь, друкована на ПЗУЗ «Вільна Україна» ч.4 в своєму «Додатку» п. н. «Чого хочуть німецькі наїзники»? Тут читаємо дослівно:

«... помиляються німаки, коли думають, що ми дамо себе так знищити, як це вони зробили з жидами. Ми нація і вміємо зорганізовано боротися проти винищення, вміємо боротися за свободне життя на своїй землі, за свою державу. В обороні народу встає Українська Повстанча Армія. Вони пішли в бій, щоб стерти з лиця батьків і матерів сльози ганьби й образи, витиснені ворогами. Вони пішли в бій, щоб оборонити людську гідність українця на своїй землі. Вони пішли в бій з варварством за чесне, свободне й культурне життя людини. Вони пішли в бій за Українську Самостійну Соборну Державу. З ними правда, за ними перемога. Хто вони, ці народні месники? Вони виростили з гущі народу. Це ті селяни й робітники, яким спалено хату, зруйновано дорібок, вистріляно родину. Це ті шуцмани, яким вистріляно товаришів, і яких замкнуто за колючі дроти. Це ті батальйонщики, яким велено стріляти на своїх батьків, матерів, сестер та братів. Це вкінці ці урядовці, яким за їхню працю викопано яму, куди мали лягти разом з родиною. Вони всі пішли в ліс, об'єднані великою ідеєю любови до свого народу і своєї батьківщини та ненавистю до гнобителів-чужинців.

Їхні резерви це ті, на кого приготовляють Гітлер і всякі бандити напад, щоб спалити їхні оселі, а самих помордувати. Це ті, що не сплять по ночах, пильнуючись перед наскоком новітніх германських татарів, це ціла, палаюча півом до наїзника, Україна...»

Перші організовані виступи відділів УПА припадають на лютий-березень 1943 року. Штабові УПА йшло передовсім про здобуття добрих стратегічних позицій для розгорнення дальших плянових акцій. Ці найкращі позиції на ПЗУЗ (Полісся!) були в руках червоних партизан. Їх передовсім треба було здобути. Так прийшло до перших боїв УПА з червоними партизанами. В місяцях лютому і березні відділи УПА вдарили на червоних в околицях Сарн, Столина й Володимирця. Наші здобули Володимирець, при чому розбили ще й німецько-«козацький» відділ, в силі 50-70 чоло-

він. В цьому містечку захоплено потрібні для відділу господарські речі та частинно зброю. В Столинщині наші повстанці зліквідували большевицьке гніздо та забрали 10 возів дуже вартісного майна. Але це майно німці по дорозі відбили. В селі Богуші, над Случею, сильний відділ большевиків ударив несподівано на відділ УПА. Большевиків відперто з втратами для них, але й наш відділ мав 30 убитих. В Берестовці (р-н Цумань) відділ УПА розбив повністю одну большевицьку ватагу. Про інші бої з большевицькими партизанами ще буде повідомлено. До цього часу (себто до половини травня 1943) відділам УПА ще не пощастило викинути большевиків з цілого Полісся. Лінія поділу «сфери впливів» УПА і червоних партизан проходить на північному сході по річці Случ, а в західному напрямі — на північ від Сарн. Отже відділи УПА займають наразі не вигідне положення на скраях лісів.

З німецькими окупантами звели відділи УПА в місяцях березень-квітень низку боїв. Дуже дошкульним ударом для німців був масовий перехід усіх українців-щуцманів і поліцистів на цій Волині й Поліссі зі зброєю в руках у підпілля, в ряди УПА. Це сталося в часі між 15.III і 10.IV по наказу Головного Командування Української Повстанчої Армії. Головною причиною цього кроку була небезпека масового роззброєння й арештування, згл. навіть розстрілу щуцманів-українців з боку німців. Таку чистку німці вже почали проводити, закидаючи щуцманам зв'язки з ОУНСД. Дослівно, ні один щуцман чи поліцист-українець на німецькій службі не був і не є певний свого життя. Тих, які легкодужно остали в німецьких руках, німці зразу посадили за дроти, а відтак стали розстрілювати масово й вивозити на каторгу в Німеччину. Щойно тоді і ці «льояльні» щуцмани дали ногам знати. Деякі щуцмани повірили на слово СС-ів і поліцайфюрера з Рівного і повернули на свої місця. До двох днів гештапо їх усіх повішало. Кінець-кінцем німці були приневолені спертись на сили власних залог по містах і деяких економічних пунктах (фабриках, фільварках) у терені, себто — на німецьку поліцію і жандармерію, на військові відділи СС-ів, малярів, «козаків», фольксдойчів, поляків, литовців і тільки в дуже рідких випадках — українців.

В місяці березні і на початку квітня відділи УПА зайняли містечка: Володимирець, Степань, Висоцьке, Домбровиця, Людвипіль, Деражне, Олика, Цумань і Горохів. Німецькі залоги в цих містечках розбито й розігнано. Після кількадечного перебування в здобутих містечках відділи УПА самі виходили з них з тактичних міркувань. Під Деражним відділи УПА звели в часі від 25-31 березня двічі переможні бої з німецькою поліцією. В бою під селом Чудни, в одному тільки німецькому відділі згинувло 18 німців, а ранених було куди більше. Вдруге розбито німців під Деражним в перших днях квітня. Німці знову мали багато вбитих і ранених. Українські повстанці відбили від німців великий табір, захопивши кільканадцять підвод пограбованого в селян майна. Конвоїрів-німців перестріляно, а майно повернуто українським селянам. В місті й околиці встановлено українську національно-революційну владу. Все держгоспне майно роздано населенню. Більше трьох тижнів не важилися німці показати тут свого носа.

В тому ж часі (між 15.III і 10.IV) відділи УПА в сміливому наскоку розбили в'язниці і звільнили в'язнів у містах: Крем'янець, Дубно, Ковель, Луцьк, Горохів. Звільнені в'язні вступили в ряди УПА. Розбито теж концлагер в'язнів у Любачівці (Горохівщина) і лягер военнополонених у Ковелі.

В містечку Ківерці відділ УПА розбив збірний пункт, де томились люди, призначені на вивіз у Німеччину. Багато із звільнених людей вступило відразу в ряди УПА.

При здобуванні сильного польського гнізда, а радше центру поляків, Іванової Долини в Костопільщині, спалено дві третини забудовань. Бій тривав тут кілька годин. Поляки подають число своїх втрат на 500 чоловік. Число вбитих німців невідоме. Наші втрати невеликі. Захоплено добичу, м. ін. кілька тон вибухових матеріалів. (Іванова Долина — центр волинських каміноломів — Ред.) Однак головного бльоку будинків не здобуто.

В нападі на Горохів, — як оповідають самі німці, — брало участь з боку повстанців кілька танків. В Цумані спалено кілька німецьких авт і танкетку, що їх годі було забрати. В Олиці німці замкнулися в замку і звідтіля оборонялися.

В перших днях квітня українські повстанці, без власних втрат, розбили відділ німецької поліції під Берездовом на Житомирщині. Німці мали 7 убитих, решта розбіглася. В Шепетівських лісах, на Поділлі, українські повстанці здобули німецький транспортний поїзд з амуніцією. В селі Постійно німці втратили в бою, з менш чисельним відділом УПА, біля 70 воїнів убитими й раненими; двох попало в наш полон. По нашому боці було всього двох ранених. Тут українські повстанці здобули oprіч крісів і набоїв ще 2 «максими» і кілька ручних скорострілів. Бій в селі Яполоть тривав дві години і був нерішений. По одній і по другій стороні брало участь у цьому бою біля 200 вояків. Німців вибито тільки з деяких становищ. УПА мала втрати 4 особи. Німецькі втрати були більші. В наскоку відділу УПА (30 осіб) на німців біля села Велика Любаша вбито 39 німців і спалено 5 авт. Українці мали втрати 1 убитого й 1 раненого.

В першій половині квітня український національний повстанський рух залив цілковито райони Мізоч, Шумськ, Крем'янець, Верба і ін. Тут знищено повністю всіх німецьких господарських «фюрерів», німецьку жандармерію, її співпрацівників і сексотів. Районові та сільські управи, складені з німецьких вислужників, розігнано. Терен залишився в руках УПА. По кількох днях німці кинули сюди цілу дивізію, що складалася з двох малярських полків, одного полку німців (в тому числі СС-ів та жандармерії) та одного полку узбеків та казахів. Після трьохденних боїв малярів розбито й розігнано. Самі німці крилися за плечима узбеків. Німецькі втрати доволі великі. В боях у Вербі згинуло понад 120 німців, в Шумську — 24, в Острозі — 32, в Мізочі — 11. Втрати українських повстанців багато менші: у трьох відділах було всього 18 убитих.

В Крем'янці прийшло до великого бою між шуцбатальйоном, що перейшов повністю до УПА, і німцями. Німців розгромлено.

Коло Здолбунова, Торчина й Дремани мали місце бої українських повстанців з ватагами польських партизан.

УПА діє теж у Володимирщині й Ковельщині. В околицях Кам'янця-Подільського відділ українських народніх повстанців, зложений з кол. шуцманів, теж провів кілька збройних виступів проти німців.

Менших боїв і сутичок українських народніх повстанців з німцями було багато більше. Всі ці бої були успішні для відділів УПА. Тільки в одному випадку, під селом Забороль, на Сарненщині, німці несподівано вдарили

на один рій УПА і розбили його, при чому згинulo 12 друзів, між ними Сом і пор. Ковальський.

Українське населення на ПЗУЗ, тероризоване досі безкарно німцями й большевицькими партизанами, привітало діяння УПА з великою радістю і захопленням. Про відділи УПА інакше не говорять, як тільки «наші». Українських народніх повстанців благословлять на дорогу й на бій, дають їм всяку поміч і всю надію свою покладають на УПА. В ній бачать свого єдиного оборонця.

Дальше на схід населення більше тероризоване, залякане й пасивне. Большевиків і німців бояться і їх ненавидять, але йти в УПА ще вагаються, ще не довіряють власним силам. Наївні сподівання деяких оптимістів, що як тільки появиться в терені група озброєних людей, то зі Сходу відразу втече бодай кілька тисяч людей в партизанку, — зовсім себе не виправдали. Маси народу на ОСУЗ треба щойно розгойдувати. І вони поволі «розгойдаються». Листівки УПА роблять на східних теренах величезні вражіння. Загальні настрої українського населення сьогодні або виразно самостійницькі, або пасивно-прихильні.

Перші місяці діяння Української Повстанської Армії виявили дуже наглядно, якою пекучою й невідкладною справою для українського народу є створення власної регулярної збройної сили. Творення перших відділів УПА відбувалося з трудом, головню через недостачу військово-вишколених людей, кваліфікованих старшин-штабовців та інструкторів. Через те не всі акції УПА були плянові й ефекти боїв не були такі, як могли бути при існуючому завзятті й відвазі українських народніх повстанців. Виринуло багато труднощів організаційної натури, в ділянці санітарної опіки і т. п., але всі ці труднощі поволі поборюється й усувається. На загал — це перші місяці виявилися першорядною школою й підготовкою для майбутніх подій. Про якусь імпровізацію чи безголов'я отаманщини, як це було подекуди в 1917-20 рр., немає й мови. В рядах УПА запроваджується безоглядну військову дисципліну. Дезертирів і некарних бойовиків розстрілюється. Всі акти й акції воєнного характеру є або плянові безпосередньо Штабом УПА, або проведені на основі загальних його вказівок. Самочинні виступи населення є дуже рідкі, звичайно є це грабінницькі напади злодіїв, що підшиваються під фірму УПА. Всіх таких бандитів ліквідується безпощадними розстрілами.

ОУН-Самостійників, яка сьогодні є єдиною організованою українською силою на українських землях, вважає себе в праві застосувати також примус у відношенні до власного громадянства, напр., у наборі необхідних людей-фахівців до праці. Організація виходить з заложення обов'язку праці кожного українця для української національної революції і для справи творення УССДержави і тому потрібних людей мобілізує. Це тим більше оправдане, що і большевицькі партизани, і німці без ніяких скрупулів мобілізують українців до своєї служби. Большевики втягають українців насильно в свої партизанські ряди на службу московським інтересам, а німці проводять мобілізацію українців, у т. зв. «Допоміжну Армію» на гарматне м'ясо, або дослівно на гній на каторжній праці в Райху. Була крайня пора вкоротити це злочинне винищування українського народу у чужих імперіялістичних інтересах. Тепер українці мають змогу віддавати свої сили на службу рідній справі. Назагал примусова мобілізація в ряди УПА ще не застосована в широких розмірах. Все таки коло 50% теперішнього складу УПА це ті, що вступили в її ряди по наказу Української Влади.

ЕЛИСАВЕТА СКОРОПАДСЬКА-КУЖІМ

27.XI. 1899 — 16. II. 1976

(Спомин)

Ще перед II. світовою війною бачив я в наших журналах і публікаціях кілька репродукцій скульптурних творів Є. Скоропадської. Після війни відбувалися часто українські мистецькі виставки, спершу в Німеччині, а потім в Америці, але в них Є. Скоропадська участі не брала, з чого можна було догадуватися, що вона — або мало, або взагалі не проявляється в мистецтві.

В статтях про українських мистців її ім'я рідко коли згадувалося, а репродукцій творів не було, а як і були, то переважно ці самі (портрет Батька, нагробник з ангелом).

Для повноти моїх інформацій про наших мистців, я хотів довідатися щось більше про Є. Скоропадську і шукав нагоди, щоб увійти в контакт з нею, однак не мав я якось сміливості писати прямо до неї, бо це ж дочка Гетьмана України, член визначного аристократичного роду. Аж трапилася несподівано нагода в 1961 році. В моїх знайомих інженера Івана й Ірини Левицьких у Лювені народилася дочка Оксана і мене попросили бути хресним батьком дитини, а кумою була Гетьманівна Єлисавета Скоропадська. Вона, щоправда, не приїхала до Бельгії на хрестини, але погодилася бути хресною мамою малої Оксани, бо була вона теж хресною мамою Ірини Левицької-Лощенко (яка народилася в Берліні). Ірина Левицька знала добре Є. Скоропадську і запевняла мене, що я можу сміло писати до неї листа, бо вона людина доступна і без претенсій, чемна й услужлива.

Тож написав я відразу листа до Гетьманівни Єлисавети до Оберстдорфу, прохаючи її розповісти мені дещо про її мистецьку творчість, вияснюючи їй при тому, що я збираю матеріяли про наших мистців. Відповідь отримав 22. вересня 1961 року:

«... На мій погляд робота, яку Ви робите, є дуже цінна. То дійсно цікаво, щоб збереглися відомості про наших українських мистців. Що торкається мене, то запевняю Вас, що я до великих мистців не належу й з більшості моїх праць знімки загубилися під час різних заверюх. Також і праці зникали в повітрі під час вибухів бомб. Посилаю Вам те, що маю. Знімочки маленькі, але кращих не маю.

Один час я досить багато й малювала. Але все також загубилося. Багато було всяких перешкод на шляху моєї скульптурної й взагалі мистецької праці, хоч і почала я її цілком в молодих роках. Я ж в дитинстві виліплювала всякі фігурки з глини, що здобувалася в околицях села Полошки (біля Глухова — В.П.) й маєтку нашого Батька. Тоді вже Батьки сказали, що мушу вчитися скульптури, але прийшла війна, революція. Повстала Україна й думки про мистецтво зникли на довгий час. Пізніше вже за кордоном я знову почала вчитися, але знову, повторюю, були всякі перешкоди. Так, що багато про себе й свої твори не можу Вам сказати.

Є. Скоропадська при скульптурі 1938 р.

Зробила я свого часу кілька і більших праць, але й навіть знімків не залишилося...»

Від того часу почалося наше листування, але, крім десятки не дуже то виразних фотографій з її скульптур, більше про творчість Є. Скоропадської я не довідався. Її скульптури — це були переважно портрети і композиції з жіночими та дитячими фігурами в реалістичному стилі з нахилом до експресіонізму. Портрети були з гіпсу і бронзи, а фігуральні композиції переважно з каменя-пісковика.

В місяці липні 1964 року їздили ми з дружиною до Відня відвідати Марію Дольницьку. В поворотній дорозі зупинилися ми два дні в Мюнхені і там заходили до Григорія Крука. З Мюнхену вибралися ми до Оберстдорфу, останньої німецької місцевості в горах під швайцарською границею. Гетьманівна була попереджена листом про наш приїзд.

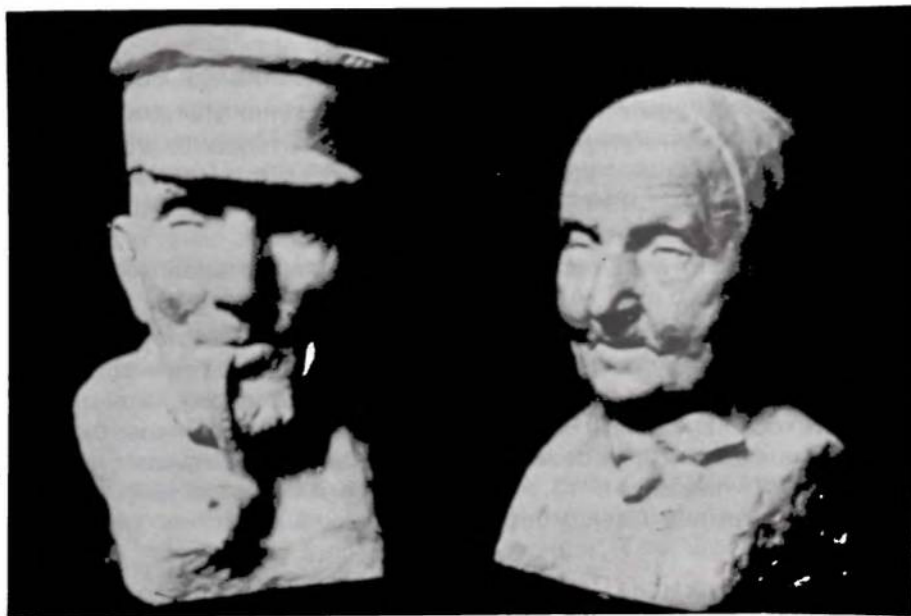
Приїхавши рано до Оберстдорфу, вислали ми Гетьманівні квіти, а пополудні зайшли до вілли «Альпіна» (Paul Gerhardstrasse 3).

Це був малий пансіон для старших людей, в якому Є. Скоропадська займала одну кімнату на першому поверсі. Перебувала там від 1960 року. Кімната ясна, тиха, з вікна вид на тенісову площу, а в даліні на лісисті гори. В кімнаті — ліжко, малий стіл, перед вікном бюрko, одна більша шафа на якій стояла клітка з канарком «Грицьком» і друга менша шафа з книжками та з різними паперами, а на шафі стояли фотографії Гетьмана Павла, Гетьманича Данила і покійного чоловіка Василя Кужіма.

На покутті висіла ікона Покрови (копія історичної ікони «Покрови запорожців», яку дістав Гетьман в подарунку в 1918 році).

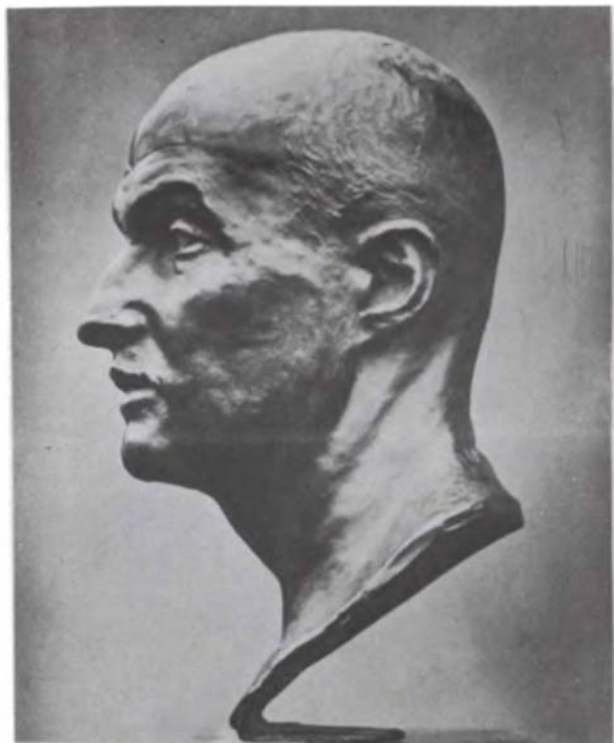
Гетьманівна Єлисавета високого росту, постать струнка і рівна, лице темнуватої краски, очі темні, волосся рівне і темне, вираз обличчя гарний і інтелігентний і мала надзвичайно милу усмішку. Розмовляла чистою українською мовою, але тому, що внаслідок поранення голови під час бомбардування в 1945 році вона втратила слух лівого вуха, то трохи недочувала і треба було говорити голосніше. Гетьманівна держалася дуже природньо, гідно і без церемоній і наша розмова велася з першого слова цілком свobodно. Є. Скоропадська орієнтувалася в сучасних проблемах, тверезо оцінювала всі світові та українські події і про все висловлювалася одверто. Тоді вона була Верховним Керманічем Гетьманського Руху і мала зв'язки з гетьманськими організаціями з усіх країн. Виглядала трохи старша як на свій вік (65 років), бо, крім важкого поранення голови (заломлення чашки), від якого терпіла часті болі голови, переходила недугу злюккісної анемії, а тепер мала високе тиснення крові (23–26). Перед шістьма місяцями мала легний, і на щастя переходовий, параліж правої сторони тіла і від тоді скаржилася на слабу пам'ять. Якщо вона, всьожтаки, добре держалася, то, мабуть, лише завдяки сильній волі і самодисципліні.

Є. Скоропадська оповідала нам, що мистецтвом займалася лише до вибуху II. світової війни. Під час війни треба було допомагати нашим бідним людям, вивезеним з України до Німеччини на тяжкі роботи, а по війні вона опинилася в Оберстдорфі в дуже критичному матеріальному положенні, тож не було й мови про мистецьку творчість. Великих скульптур не можна було переслати і вони залишилися в гетьманському домі у Ванзее-Берліні, а менші твори були вислані посылками на Захід, але пропали в дорозі. В Оберстдорфі вона виконала всього кілька портретів своїх знайомих. Після війни їм приходилося дуже тяжко жити в Оберстфорді. Обое з чоловіком ходили по

Старі голландські селяни, Генгельо 1928 р.

Портрет Гетьмана Павла Скоропадського.

довколишних лісах збирати ягоди і гриби, що їх продавали для ресторану і цим заробляли на життя. Відтак чоловік знайшов працю як столярський помічник, але він помер на рака легенів 16. вересня 1958. Розмовляли ми не так про її мистецьку творчість, бо ж з неї мало осталося, як про часи гетьманування її Батька, про їхнє життя в Україні і на еміграції. Показала нам родинні альбоми з фотографіями зі села Полошок і Тростянця — маєтків Скоропадських, з Києва з часу української державности і з життя в Берліні.

Питався я про малюнки Т. Шевченка (три), які були в гетьманському домі у Ванзее. Ці малюнки теж пропали в посилці з Берліна до Оберстдорфу, яка ніколи не дійшла на місце призначення і правдоподібно пропала на якійсь залізничній станції від бомб. Тоді пропало кілька скринь з книжками та архівними матеріалами.

Зі скульптурних праць побачив я в хаті лише три — голови двоє старих голляндців і портрет-маску молоді дівчини. Інших творів, ані малюнків, ні рисунків Гетьманівна не мала, прикро було їй і нам, що з мистецької творчости нічого не осталося.

Були ми в Оберстдорфі якраз в день свята Петра і Павла і Гетьманівна обходила пам'ять Батька Павла і брата Петра, перед портретом Гетьмана стояли свіжі квіти.

Ми запрошували Є. Скоропадську на вечерю до ресторану, але вона запропонувала нам поужити разом з нею в хаті. З кухні пансіону принесли скромну вечерю і ми її спожили. Ми з дружиною були направ-

Жіночий портрет
Берлін 1929 р.

ду зворушені щирим і безпосереднім відношенням Є. Скоропадської до нас, її великим тактом і природньою поведінкою. На моє питання, яка її думка про смерть Гетьманича Данила (бо ходили тоді чутки, що його могли вбити подібно як Л. Ребета і С. Бандеру), відповідала, що на її думку, брат помер природньою смертю. Після нещасного випадку з мотоциклом, він скаржився на часті болі голови, на загальне ослаблення, а тому, що дуже багато працював, був постійно перетомлений.

На другий день, перед нашим відїздом, прийшли ми попрощатися. Гетьманівна передала нам кілька пам'яткових родинних фотографій, чорного хліба на дорогу, а для наших дітей малу забавку з видами Оберстдорфу. Не зважаючи на надходячі загрозливі чорні хмари, Гетьманівна відпровадила нас до поїзду і ждала на станції аж до нашого відїзду Нормально, нам повинно було бути приємно з такого її жесту, але в даному випадку ми дуже боялися, щоб буря не захопила Гетьманівни в поворотній дорозі і через це були дуже неспокійні за неї. (Пізніше вона нам написала, що вспіла зайти до хати на час, бо буря була дійсно виїмково грізна і спричинила чимало шкоди).

Є. Скоропадська сказала нам, що провадить щоденник і має чимало рукописів своїх спогадів, почавши від 1918 року. Коли я запитав,

«Розпука»
Знімка з незакінченої
праці.

Пісковник, 1929

чому їх не друкує, нічого не хотіла сказати, вимовляючись, що їх треба ще упорядкувати і переписати на машині. Я запропонував їй, що я міг би переписати спогади на машині, але вона на це не пристала. (Її спомин про останні дні життя Батька і його похорон був надрукований в «Українському Робітнику» в Канаді, спомин написаний дуже тепло і зворушливо).

Гетьманівна Єлисавета була довгі роки секретаркою Батька і знала багато справ про гетьманський рух. Вона уділялася харитативній праці в роках 1933-1934 під час голоду в Україні, а під час війни опікувалася примусовими робітниками в Німеччині, які мусли носити відзнаку «Ост» і доля яких була незавидна під кожним оглядом. Свій час переводила Є. Скоропадська на лектурі. Цінавили її філософічні твори і з релігійною тематикою, а для розривки читала поліційні романи в мовах німецькій, англійській і французькій. В Оберстдорфі не мала вона приятелів, лише одну добру знайому німку, яка пізніше заопікувалася нею під час недуги.

Проект надгробного
пам'ятника 1930 р.

Від тоді ми даліше листувалися, деколи посилав їй нові цікавіші українські книжки, а від неї дістав, між іншими, дуже рідкісне видання перекладу Одиссеї П. Ніщинського з 1889 року (цю книжку вона купила ще в Петербурзі в книгарні з українськими книжками). Стан здоров'я Гетьманівни щораз погіршувався, сильні болі голови, і завороти були майже щоденні, тратила притомність і останні роки життя дуже терпіла, тому то її листи були рідкісні і короткі. Десь рік перед смертю забрала її до себе знайома німка і доглядала в себе в хаті, а дня 16 лютого 1976 року Єлисавети Скоропадської не стало між живими.

Її тлінні останки спочили на цвинтарі коло церкви в Оберстдорфі біля гробу Батьна, Матері, Мужа, сестри Марії і брата Петра. Велика шкода, що не збереглася її мистецька творчість, ані навіть ілюстраційна документація про неї, та це вже така незавидна судьба не одного українського діяча культури.

Може буде мати більше щастя її мемуаристична спадщина, яка збереглася і треба сподіватися, буде колись повністю надрукована. Щойно тоді земляки довідаються, якою великою українською патріоткою і активною діячкою, а при тому надзвичайно скромною була Єлисавета Скоропадська-Кужім.

В. Попович

Буспільники

БОЛЮЧЕ ПИТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Порядком обговорення.

В КАНАДІ

Українською мовою говорять між собою й на різних зборах лише старші. Всі молодші, студенти, юнацтво й діти говорять виключно англійською мовою. Учителі, священники до дітей говорять англійською мовою. Лікарі, головню молодші, також інженери, купці уживають лише англійську мову.

Тепер іде вже наступ на ті установи, які ще говорять українською мовою: приходять кілька і кажуть: «Ми хочемо співпрацювати, але чи могли би ви вести діловодство, дискусії англійською мовою, бо ми не розуміємо української». Те саме діється у церквах — переходять на англійську мову. Наприклад, у Братствах і Сестрицтвах, як появиться занглішчений українець, то всі переходять на англійську мову, бо він того вимагає й щоб він - вона зрозуміли. Ба, і священники впроваджують англійщину «без бою». Якщо появиться одна дитина, яка не говорить українською мовою, а всі інші говорять, то священник і вчитель починають до всіх говорити англійською мовою. Іде якийсь суцільний тиск усе перевести на англійську мову.

Довідаюся, що тут роблять довірочні сходини молоді, які скликає священник Келегер Браєн (66 Гемілтон Стр., Торонто, Онт. М4М 2Е8). Це є ірландець, який часто їздить до Москви. Що він робить серед тих молодих? Оце треба би знати. Назовні — це англійщення, а обрядово — це московщення обряду в дусі московського синоду, чи ще щось втовкмачує — повинен знати о. Білонкон, бо його кликало «Мавнтейн Поліс» і 3 години випитували про ті сходини, на яких і Білонкон був. Тут єпископ нібито дає гроші Келегеріві, так каже Келегер.

Отже це священство, всі молоді й не на шляху Патріярха, а творять якусь конспірацію з ворожою метою для українства: все занглізувати, залишити лише о б р я д, але цей обряд, якщо ми називаємо «українським», має можливості на Близькому Сході — вірмени, в Єгипті, словени, мадяри, румуни — він є настільки український, наскільки він є уживаний українською мовою. Але цього темним кулісовим силам не треба. Доказом того ще те, що о. Татарин видав посібник обряду, якого? «Нашої церкви», якої? У книжечці немає відповіді на те «наша» церква. Цей посібник є виданий англійською мовою і українською. В цілому посібнику ні разу немає слова «український» чи «Україна», лише згадано, що видано за дозволом єпископа Ізидора Борецького. Якщо польські священники видають такі посібники, то в них роїться від «Мати Божа крульова Польські». А наші єрархи дозволяють ширити «наш обряд», обезкровивши, вичистивши від усякого «націоналізму». На це не було ніякої критики з української рації стану.

У цілоденних школах іде також самообман і ніхто з учителів, за малими виїмками, не журиться за українську мову, тому всі діти говорять

англійською, а учитель до них теж. Ніхто не звертає на це уваги, ні словом, ні приміром!

Кажуть мені, що майже всі діти провідних осіб пішли в англійчину. Так то ті патріоти дбали про свій дім і свою дитину, маючи таку широкую громаду! Тиск англійчини у такій «українській школі» є такий сильний, що раз приходять внук Лисяків і плаче. Чому? «Бо мене б'ють і насміхаються, що я говорю українською мовою»!

У молодечих організаціях не краще. У рухівні грають кошівку — всі говорять англійською мовою. Д-р Запутович зійшов до них і звертає їм чемно увагу на те, що вони українці і мають говорити українською мовою. Один кричить: «He is crazy». Завжди спокійно грошики у кишеню збирає, на засідання ходить, а мова зникла! І її либонь чи хто затримає. Немає необмеженого відруху з боку батьків, виховників, провідників і священників боротися перед наступом англійчини. Також одружуються з чужинцями або чужинками.

Я є на базарі «Діброви». Усі дівчата у вишиванках, оркестра, сумівці, доповідач аж захламається «Lady's and Gentlemen», не заповідає українською мовою, хоч я звернув йому увагу. Я є в товаристві французів. Вони найперше захоплені вишивками, а потім прислуховуються, як між собою дівчата «етників» говорять і як доповідач рубає англійщиною і здивовано питають, «Чому вони між собою розмовляють англійською мовою?» Що ж я мав сказати? За хвилину виступає запрошений ренегат, який у супроводі гітари говорить, співаючи — висміває українських пришельців, тих, що викорчувували й орали Канаду — українських батьків за те, що не знали англійської мови й калічили її. Товпа етників-плебеїв оплескувала, п'яна від горілки й тютюну, навіть не пізнала, що це висміває жулік їхніх дідів! Жулік показує рукою на членів оркестри, які розперезані з напитками в руках і папіросами в зубах, і каже: «Ось, як гарно вони говорять англійською мовою»!

Так виховують почуття погорди до українського! Ніхто навіть не звернув уваги на те, що діється. Чи є який сенс давати такі базари? П'ють горілку, жеруть ковбаси, курять, насміхаються з предків і говорять лише англійською мовою. А де провідники? І так діється роками і всюди у кожного «об'єднання», в кожній організації!

Проф. Янів був тут. Гарно говорив про боротьбу українського студента на Західних Українських Землях, але до кого? Не запросили Української Студентської Громади і Провідника! Янів сказав: «Український університет без української мови — це ілюзія, доведеться незабаром закрити його!»

Що роблять в тому напрямі Проводи, преса, Церква? Нічого! Масовий спротив можливий; день у день на кожній сторінці часопису пригадувати: чи ти говориш українською мовою в хаті? Знати дві мови — це доказ вищої культури! Чому твоя дитина не говорить українською мовою? Й подібні ярлики! Великі транспаранти: «Мова рідна, слово рідне», «І чужому навчайтесь, свого не цурайтесь», «Лише хам плює на свою мову, лише етнік не знає своєї мови», «Кожна пташка співає по своєму, навіть серед ворон», «Говори зі мною українською мовою», «Говоріть між собою українською мовою», «Чому ти не говориш українською мовою?». Визначувати нагороди за найкраще опанування української мови, але не

оминути й того з найслабшим знанням. Бити день-удень на сполох! Бити у дзвін тривоги, промовляти до совісти священників, учителів, батьків. Не легковажити собі справи мови! Розсилати пригадки або образки з пригадкою про мову.

Грошей мають, мов полови! Українство корчиться, бо без наполегливої боротьби на цьому відтинку (взагалі немає ніякої боротьби!) всі церкви стають англійськими, установи теж — будуть лише музеї етників, книгозбірні, музеї з українськими книжками, часописи перейдуть на англійську, французьку й німецьку мови. Уже сьогодні мало хто читає українські книжки. Так занедбано справу за 60 років.

Кажуть, що найкраще ще тримаються ті перші поселенці, неграмотні у письмі. І церква не дописує. Вона пристосовується — «тихше води, нижче трави» — і лише гроші збирає. Майна великанські й вози, але мову загубили! Ще шаравари і гопаки залишилися, а у жінок-дівчат — вишивки. Це все, що залишиться, а від тих етнографічних сантиментів нічого не вийде. В Києві говорять московською мовою, в Канаді англійською, у Франції французькою, а де ще говорять українською? При такому занедбанні справи, так як воно уже тепер є з мовою, сили присвячено на неістотні речі.

У Філадельфії я зустрів чорних, які говорять українською мовою й навіть один скаржився, що діти українські не хочуть з ним говорити українською мовою.

Привата й загумінки! А причина? Ще коли зроблено опит в таборах СУМ (в Англії й Німеччині), на запит «Що тобі найбільше подобається із зайнять у таборі — 75—80% відповіло «їсти»! Ось де причина! А яка їжа? Очевидно та, якою запихається провід, батьки народу, думаючи, що ніщо не діється, бо це не пошкодило нібито їм дорослим. А тим часом у дівчорі, молоді зайшли доглибинні зміни у їхніх біологічних підставах, у напрямі зматеріялізування, притуплення всякої ідейності.

Але ми далі незрячі й ловимо фантоми. У церквах тут і деінде завели звички після Богослужень зваблювати вірних до пивниць під церкву, де перекормлюють і так уже перекормлені тілища, а коли є «обіди», то діється ще одна кривда усім, бо подають страви, які годі назвати корисними для здоров'я. Так до решти нищать себе, і, головне, свою дівчорі і молодь, а шкоди ті у тілі, умі та душі ніхто уже не направиць. І так сунеться той корабель крізь «модерне» життя й чи є вороття? Очевидно, але від чого починати? Від проводу (та вони завапнілі, хворі), від священства — те саме, від докторів — вони ще хворіші, ніж загал! Але почати треба від молоді на таборах — та ба, тут матеріальні інтереси тих, що приготавляють харч для молоді. Не допустять до якоїсь зміни — навіть говорити про те не хочуть. А почати треба!

З дружнім привітом

д-р С. Зошук

Від Редакції: Поскільки ВШ Автор цієї статті ставить різко «точку над і», уважаємо за доцільне розвинути на ту тему дискусію і шукати шляхів для збереження української мови не тільки в Канаді, але також по всіх інших країнах нашого поселення. Справа є настільки серйозна, що при потуранні мовної проблеми, вся наша культура і духовість народу опиниться в категорії музейно-архівних вартостей типу «інків», чи інших індіан. Ждемо чергових голосів.

Міжнародники

д-р Петро Мірчук

ЧОМУ ЖИДИ ПРОТИ СЛУГИ БОЖОГО МИТРОПОЛИТА А. ШЕПТИЦЬКОГО?

Отут відповідь на питання, на чому спираються жидівські обвинувачування Митрополита Андрея Шептицького у співпраці з гітлерівськими окупантами України: На «документах» московського КГБ!

Що ж то за документи?

»За перший доказ того, що А. Шептицький не був байдужим до ідей німецького фашизму і старанно заохочував та поглиблював інтерес своїх духовних чад до практичних дій Гітлера може правити фото з зображення Слуги Божого під час одного з оглядів українських скавтів — членів «Пласту». Всі учасники збору були удекоровані значками із зображенням свастики «гакенкройцу», взятого націонал-соціалістами Гітлера за офіційну емблему партії. Свастика більшого розміру вилискує і на сутанні «святішого». Той знак біля серця духового батька переконливо свідчив про його політичну орієнтацію, яка, в свою чергу, правила за взірць пластівцям«.

Ось вам советський «документ» і його інтерпретація, в якій перемішано московсько-большевицьку неграмотність із безшабашною демагогією.

Вже вступне завваження про «німецький фашизм» свідчить про жалюгідну політичну неграмотність того, хто це писав. Бодай трошки грамотна політична людина знає, що фашизм, це ідеологія і рух італійський і говорити про «німецький фашизм», це те саме, що говорити про «магометанський марксизм».

А що ж це за знімка? Українські пластуни в одностроях у рядах і Митрополит проходить перед їх рядами — в 1940-х роках? Пласт розв'язали у вересні 1930 року, отже одинадцять років перед приходом гітлерівців в Україну. Тоді, як гітлерівська Німеччина окупувала Україну. Митрополит був спараліжований і не міг навіть стояти, не то проходити перед рядами пластунів, яких, як кожний знає, в ті дні не було.

А свастика?

У Пласті, що існував до 1930 року, був рід відзнаки зі «свастикою», про яку кожна американська енциклопедія подає, що вона, «свастика», була символом руху і в праїндоевропейців, і в американських індіан у двох формах: у праїндоевропейців звичайно із загненням кінців у правий бік, а в американських індіан частіше із загненням у лівий бік. Гітлер прийняв старовинну «свастику» як відзнаку своєї партії в 1933 році. Старовинну «свастику» вживали у міжнароднім скавті, і звідти вона з'явилася в українським Пласті. Як міг Пласт,

що перестав існувати в 1930 році, перебрати «свастику» від гітлерівців, які прийняли її за свою відзнаку в 1933 році?

З такою бистротою ума большевицькі підбрехачі можуть зовсім добре приписати писання Маркса впливам гітлеризму. Ясно, що знімка Митрополита Шептицького між Пластунами на Соколі походить з 1920-х років. Виходить, що Митрополит Шептицький симпатизував і поширював серед українців гітлеризм вже найменше десять років перед тим, як появився гітлеризм.

Черговий «доказ» і «документ» КГБ проти Митрополита Шептицького такий:

«1 липня 1941 року, після вступлення окупантів до Львова, Шептицький звернувся до пастви з листом, в якому назвав гітлерівську навалу «новою епохою» в житті України. Він закликав «проявляти послух для влади». «Урядові» того Ярослава Стецька, що ратував (воював) «за перенесення на Україну німецьких метод екстермінації жидівства, виключаючи їх асиміляцію», Шептицький закликав «віддавати належний послух».

На доказ цієї «пригадки правди» большевицька рептилька наводить «Пастирський Лист Князя Церкви», в якому сказано:

«З волі Всемогучого і Всемилового Бога в Тройці Єдиного зачалася нова епоха в житті Державної Соборної Самостійної України Народні Збори, що відбулися вчорашнього дня, ствердили і проголосили ту історичну подію. Установленій владі віддамо належний послух, уз насмо головою краєвого правління західних областей України пана Ярослава Стецька».

Кожній нормальній людині ясно з тексту листа, що Митрополит Шептицький говорить про новий етап державности Самостійної Соборної України. При чому ж тут хвалення німецької окупації? Це якраз виразне заперечення законности німецької окупації України. При заклику до «послуху встановленій владі» дуже виразно сказано, що йдеться про українську державну владу, головою якої став Ярослав Стецько. Кожній нормальній людині цей документ свідчить переконливо, що Митрополит Шептицький не тільки до ніякої співпраці з гітлерівськими окупантами України не закликав, а якраз навпаки, рішуче приєднувався до заяви українського народу, що він всупереч усяким плянам Гітлера і Сталіна хоче жити власним, державним життям і вільній самостійній українській державі! Фальшування і забріханість «інтерпретації» московського КГБ аж надто очевидні!

Як черговий доказ співпраці Митрополита Шептицького з нацистськими окупантами України автор пашквілю, наймит КГБ, наводить факт, що... Шептицького багато разів відвідували старшини гестапо. Це правда, Митрополита Шептицького відвідували старшини гестапо так само як потім і його наслідника Митрополита Сліпого відвідували старшини НКВД. З тією різницею, що старшини гестапо тільки пробували тероризувати Митрополита Шептицького, а старшини НКВД Митрополита Сліпого, після перших спроб залякування й намовлювання до переходу на московське православ'я заарештували і разом з іншими єпископами й сотнями священників української католицької

СУМ в дії

Запорозці з О-ку Лій на Тарасівці: зліва: Роман Флюнт, Володимир Кривонос, Зенон Дідюк, Богдан Шляхетко

РІЧНА КРАЙОВА КОНФЕРЕНЦІЯ СУМ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

У суботу, 24 квітня 1982 року, в Тарасівці відбулася річна Крайова Конференція Спілки Української Молоді у Великій Британії.

Розпочалася Конференція Молебнем, який відслужили капеляни СУМ — від УАПЦ всч. о. прот. Г. Лазієнко, і від ПУКЦ всч. о. митр. Микола Матичак. Після Молебня всч. о. митрат склав привіт і побажав якнайкращих успіхів учасникам Конференції.

Після короткої перерви Конференцію відкрив сумівською піснею «Вгору прапори» голова КУ СУМ д. Ярослав Рутковський та приступлено до вибору ділової Президії, яку обрано в такому складі: д. В. Карпинець — голова, д. В. Шляхетко — заступник голови, подр. О. Іванчук і подр. А. Стриганин — секретарі.

Голова ділової Президії відчитав пропонований порядок нарад, який був прийнятий одностайно, і покликав Почесну Президію в такому складі: д. Я. Деремєнда — почесний голова СУМ, д. М. Гринюк — від ЦУ СУМ, всч. о. капелян Г. Лазієнко, ред. І. Дмитрів — від СУБ, УІС,

УВС, УКПО і КОУГЦУ, п-ні В. Дяківська — ОУЖ, п. П. Кіщук — ОБВУ, д. І. Овчарик — «Нова Фортуна» й п. В. Лесюк — радний СУБ. Всі члени Почесної Президії склали привіти учасникам Конференції. Опісля д. В. Карпинець відчитав письмові привіти, які наспіли від: Проводу ОУН, ЄУправління УАПЦ, о. крил. Я. Гаврилюка, о. Є. Гарабача, м'гра О. Ковалю, КУ СУМ у ЗСА, Спілки Українських Учителів і Виховників, Т-ва Українських Літераторів, редакції «Української Думки», УХР, УСГромади, Централі ОУЖ і д. М. Яцкова.

Вичерпавши точку привітань приступлено до обрання комісії для відчитання протоколу з минулорічного Крайового З'їзду СУМ в такому складі: дд. Луцик, Середницький і Й. Купранець, після прочитання якого комісія запропонувала затвердити протокол без жодних зауваг, що Конференція й зробила.

Звіти з минулорічної діяльності Крайової Управи СУМ відчитали: голова КУ д. Я. Рутковський, секретар «Господи» д. М. Гринюк, д. Данкович — від Товариського Суду і д. П. Лапчак — від Контрольної Комісії. Звіт голови охоплював теж і фінансовий звіт і виявив, що в минулому році, завдяки щедрим пожертвам українських організацій і установ, як теж окремих громадян, сплачено велику частину довгу, що його мала КУ.

Дискусія над звітами була дуже жива і вичерпна, а між головнішими справами були заторкнені такі: організування курсів виховників на літніх таборах, вміння реагувати в обороні України на зовнішньому відтинку, своєчасні дописи до «Голосу Молоді», несплачування членських вкладок, кольпортаж сумівських видань, як теж фінансові задовження КУ. Вияснення і доповнення до звітів подали д. Я. Рутковський, д. І. Овчарик і д. В. Шляхетко. Почесний голова КУ СУМ д. Я. Деремєнда вніс пропозицію, щоб дружинники зорганізували між собою збірку на цілі СУМ. За почином ділової Президії пройшла по залі збіркова листа, на якій дружинники приобіцяли приблизно ф. 700.00.

Після вичерпання дискусії вибрано 27 делегатів на Світовий Конгрес СУМ.

Слідувало затвердження Управи «Господи» в такому складі: д. Мих. Гринюк — секретар, дд. Довбуш, Данкович, Демчук, Стриганин і Кравцовський — члени.

Опісля подр. Ліда Деремєнда зачитала програмову доповідь, яка була глибокою й оптимістично оцінила дальшу діяльність і розвиток СУМ, як також дала заохоту до посиленої праці в рядах Спілки.

Після доповіді подр. І. Капустинська відчитала резолюції Конференції, які були одобрені присутніми, після чого відзначено довголітніх працівників СУМ з Осередку Олдгам — друзів В. Волчанського, М. Окуня й І. Фільмеса та з Осередку Карлай — друзів М. Безушка і П. Кормила. Осередком-першуним залишився Ос. Волвергамптон.

У точці внесків і побажань головнішими були такі: встановлення доброї виховно-вишкільної бібліотеки при Крайовій Управі, допомога малим Осередкам у різних ділянках праці, присвячення більше енергії зі сторони Осередків до пенучих фінансових справ, справи літніх таборів СУМ, заангажування більшого числа дружинників до сумівської праці в Осередках.

На закінчення друг Я. Рутковський подякував діловій Президії за вмиле ведення Конференції й учасникам — за прибуття та активну участь. Відспіванням національного славня закінчено цю вдалу Конференцію.

Вечером, під звуки оркестри «Чорноморські козаци» відбулася забава з численною участю сумівської молоді та українського громадянства з довколишніх міст, яка тривала до пізньої ночі і була відпруженням для сумівців після цілоденної Конференції.

Учасник

3 ПРАЦІ О-КУ СУМ У ВОЛВЕРГАМПТОНІ

Осередок СУМ в місті Волвергамптон, Англія, що вступив у 4-ту декаду свого існування, під цю пору є найбільш активною клітиною в житті Громади.

Вже третій рік при кермі Осередку є Дружинники СУМ. Два попередні роки очолював Осередок д. Мирон Микулін, а в цій каденції — енергійна і працювита подруга Оріся Гушак. Їй допомагають подруги Ярослава Мадилюс і Ніна Ковальчук та дружинники — Іван Ляц, Михайло Кос і Дмитро Бачик. На бажання молоді, в Управі Осередку залишились також сеньйори дд М. Титко і М. Кузик і в заступниках дд П. Гребінець і П. Кос. Співпраця між дружинниками і сеньйорами є зразкова.

В своїй праці Осередок вже віддавна придержувався засади: Перше виконаємо наложені на нас обов'язки зверхними чинниками нашої організації, а відтак ставимо наші вимоги. Ця засада себе повністю виправдала, бо наш Осередок вже семикратно ставав першунгом і прапороносцем СУМ Великобританії, зключно з біжучим роком.

Крім біжучих занять з роями, тобто чисто виховної праці з юнацтвом, наш Осередок хочби за половину цього року може похвалитися постійною активністю на всіх можливих відтинках. Таким чином ми провели «Коляду» на СУМ, і на місцеву Школу Українознавства, відвідуючи всіх українців Волвергамптону, з вислідом 220 ф.ст. Вечером 29.1. 82 р. при численній участі молоді і старшого громадянства відзначено річницю Крут. З тієї нагоди делегація О-ку в складі чотирьох членів взяла участь у голодівковій маніфестації під московською амбасадю в Лондоні. Величаво відбуто Шевченківське Свято під кличем «В поклоні Шевченкові». Для придбання фондів на працю О-ку, в передвеликодньому часі зорганізовано Сумівський Базар, за зразком англійських шкіл. Цей Базар мав не тільки фінансовий успіх, але також великий моральний ефект.

За прийнятою вже традицією сумівці держали почесну стійку біля Плащаниці в кінці Страсного Тижня та провели збірку на «Писанку», на потреби КУ СУМ, яка дала 90 ф. ст. Весною відбуто також Весняний сумівський Концерт в дусі річного Гасла СУМ. Слово мала голова О-ку подр. Оріся Гушак під назвою — «Весняний привіт Тобі, Нескорена Україно». Відбуто також одну розвагову імпрезу для загалу громадянства. Величаво відзначено також 41-шу річницю Відновлення Української Держави Актом 30. Червня 1941 р., назву якого носить наш Осередок.

Мистецькі гуртки Осередку під керівництвом д. О. масляного і дружинника-студента Романа Гушака, крім виступів на сумівських імпрезах, дали також два успішні виступи для англійців і взяли участь в організованих нашими громадськими організаціями загальних свят, як 22-ге Січня, 90-ліття Блаженнішого Патріярха Йосифа, на Святі Жінки-Героїні, в Святочній Академії в честь ген. хор. Тараса Чупринки і в Святі Матері. За цього півроку відбуто п'ять сумівських виїздів поза Осередком.

Особливою увагою Осередок наділяє сумівські видання і журнали, що є допоміжним виховним матеріалом. Осередок одержує 25 прим. кожного числа «Крилатих» і 15 прим. «Авангарду». Розчислення за видання відбувається скоро і своєчасно і то вже від багатьох років. За це Осередок удостоївся окремого признання на двох останніх Конгресах СУМ. В цьому році, що є 20-им роком появи «Крилатих», Осередок постановив дати більшу піддержку сумівським журналам. За цього півроку передано 110 ф. ст. на пресфонд сумівських журналів, використовуючи різні на це нагоди. Збірка на пресфонд «Крилатих» дала 46 ф. ст.: на уродинах дружинника А. Цебенка зібрано 10 ф. ст., на уродинах подруги Ніни Ковальчук — 25 ф. ст. Студент-дружинник Роман Гушак пожертвував свій заробіток за писання писанок в сумі 30 ф.ст. Передано також для КУ на «Тарасівський Базар» 60 ф.ст., зібраних від братніх установ і окремих громадян.

За той час відбуто 16 виховних гурток з юнацтвом і 42 проби мистецьких гуртків, відбуто 4 засідання Управи, виголошено дружинниками 4 реферати і написано 40 листів. На таблиці оголошень О-ку поміщується постійно пляни праці та події, що проходять в українському житті, зокрема ті, що відносяться до життя нашої молоді. Ось так в загальних рисах проходить праця нашого Осередку.

Хронікар

ОСЕРЕДОК СУМ «КИЇВ» (ДІТРОЙТ) ПОЖВАВЛЮЄ ПРАЦЮ

Спілка Української Молоді в Дітройті діє вже понад 30 літ. Найбільший розцвіт нашої молодечої організації припадає на початок 60-тих років. Місто Дітройт дуже широко розкинене й тому корисним було зорганізувати в Дітройті два Осередки СУМ, щоб удогіднити дітям і батькам брати участь у сумівській діяльності.

На сході міста є Осередок ім. П. Орлика, а на заході Осередок «Київ». Цей поділ мав ще й ту додатню прикмету, що обидва Осередки старалися бути кращими й це їх стимулювало до більшої активності. Хоч вони й змагалися, то при більших завданнях вони ставали до праці спільно та ще й користали з дружньої співпраці організації Українського Визвольного Фронту.

Вислідом тої співпраці була Оселя «Київ», над озером, поза Дітройтом приблизно 45 миль. На тій оселі відбувалися щоліта табування сумівців, а також різні літні імпрези.

На початку обидва Осередки користали з приміщень, які громада була придбала ще перед приїздом до Америки політичної еміграції

ки ор їх п в с' н'
при кінці сорокових і на початку п'ятдесятих років. На сході міста користувалися сумівці гетьманською домівкою, а на заході домівкою Демократичного Клубу, а пізніше Народнім Домом при вул. Мартін. З розростом осередків їм ставало тісно в малих домівках і для Осередку ім. П. Орлика куплено старанням усіх організацій Визвольного фронту домівку Клубу «Орлик».

Обидва Осередки діяли головню на терені Шкіл Українознавства, яких було дві: одна на сході міста, а друга на заході. Коли життя еміграції зачало більше стабілізуватися, а люди дещо доробилися, почався рух будови гарних домів поза Дітройтом. Цей рух прибрав під кінець 60-тих років великих розмірів і на тому потерпіли і школи й молодечі організації. На заході міста поселення прийняли характер безпляново-припадкового вигляду, а на сході міста створено досить скучене українське поселення в дільниці міста, що називається Воррен. Це врятувало Школу Українознавства на сході, а Школа Українознавства на заході перестала існувати. На тому дуже потерпіли Осередки СУМ. Батьки не мають часу привозити дітей до далених домівок на заняття і число сумівців головню юнацтва з року на рік скоро зменшується і доходить до мінімального числа. В середині сімдесятих років доходило до ліквідаційного стану в обидвох Осередках.

На щастя, на сході старанням організацій Визвольного Фронту, за попертям великої громади, побудовано новий величавий дім «Український Культурний Центр» і там зараз відродився Осередок ім. П. Орлика. Зате Осередок «Київ» має дальше великі труднощі, бо юнацтво майже не існує, а ті, хто ще є, приїздить на заняття на схід до «Українського Культурного Центру».

Серед такої обстановки відбулися в дні 21 березня 1982 р. Загальні Збори Осередку СУМ «Київ». На зборах було 28 присутніх Сеньйорів і шість Дружинників, вихованих у СУМ-і, з яких деякі вже й дітей мають у передшкільному віці.

Загальні Збори винесли постанову за всяку ціну відновити заняття з юнацтвом й поживавити працю, щоб не допустити до того, що вже дехто пропонував, щоб злучити два осередки в один. Їх надією є те, що на заході ще існує парохіяльна школа. Є тільки та перешкода, що діти з тої школи в більшості не знають української мови на стільки, щоб з ними можна вести працю звичайною в СУМ методою і буде потрібно подумати, чи не зорганізувати кілька роїв англомовних дітей. Все це має постарати нова Управа, яку вибрали збори по довгих трудах, бо не було нікого, хто згодився б бути головою. Остаточню добровільно зголосився взяти головство д. Любомир Кльос, інвалід, але один із засновників, який весь час існування Осередку був в Управі. За це збори нагородили його грімкими оплесками, бо він урятував ситуацію.

З ним дуже радо згодилися співпрацювати всі, щоб досягнути назначеної цілі: відновити Юнацтво СУМ. З нагоди Загальних Зборів ухвалено дати підмогу для журналів «Крилаті» й «Авангард» по сто американських доларів. Осередкові СУМ «Київ» належить шира співпраця цілої громади, бо вони постановили собі виконати дуже потрібну роботу.

Микола Климишин

ПО ТАБОРАХ СУМ В ЕВРОПІ

В Римі, в обителі УПМС при гамірній вулиці Боччея, школа wraz іспитами закінчилися. Хлопці відїхали домів. Іду на один тиждень до Фраскати на духовні вправи, відтак збираю свої «манатки» і .. вїю на табори! В мене на думці —пробути вакаційний час по всіх сумівських таборах на «континенті». Перша в мене зупинка табір на Франкополі в Бельгї. Відїжджаю 27-го червня із жаркого (33 град.) Риму і без пригод приїжджаю до «похмурно-дощевої» Бельгї. В Лїежі перебуваю кілька днів в панства Хомів та Капечуків, які мене підкидають на самий табір. Тут один тиждень підготовляю програму, що буду розвивати на всіх таборах: пісні, вагри, гри... З Франкополя відїжджаю до громади в Шарлеруа та Лїежу, щоб для них відправити Сл. Божї та виголосити доповідь «Дохристиянські часи на Україні», в якій висвітлюю, що ще заки Україна охристилась, існувало глибоко закорінене християнство. В одному й другому осередках, хоч панував вакаційний час, прибуло багато народу.

XXX-ий виховно-відпочинковий табір ім. УПА відкрито торжественно Службою Божою ввечері 11-ого липня в заперті. Відтак назовні святочним апелем відбуто сумівську частину. Команду визначено в такому складі: З. Коваль — комендант, заступник та бунчужний — І. Хохольяк; под. М. Гринюк — писар; головний виховник — мїр О. Коваль; духівник та програмовий був я. Дїтей таборовиків була гарна сорівка і це; що вїшало людське око, це те, що було много молодшого юнацтва. Рамова програма вповні розвивалась за даними КУ Бельгї.

Таборова орнестра під кер. о. Є. Небесняка

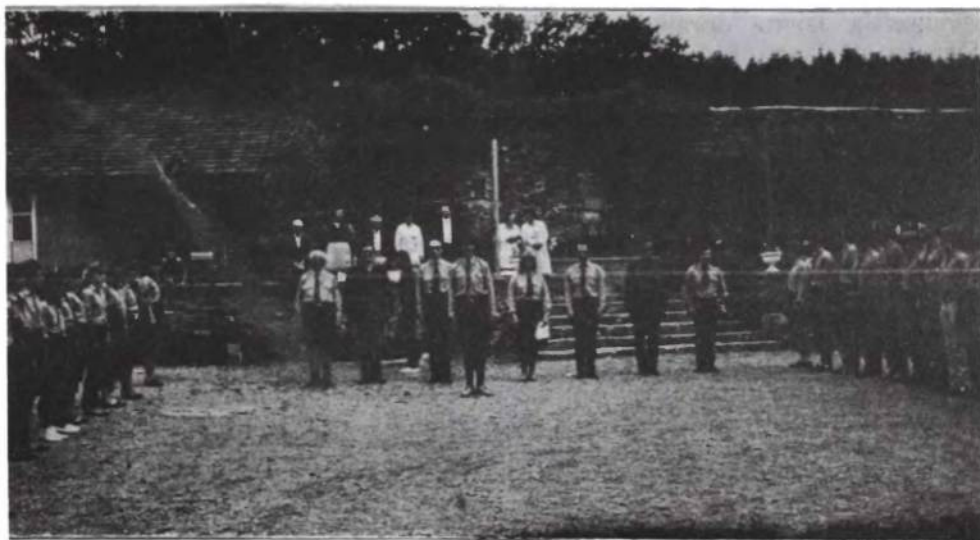

Богослуження на Франкополі. Зліва – о. П. Костюк, о. Є.Небесняк і о.мітр. Іван Ніт.

Денна програма була різноманітна. Перед обідом три гутірки по 45 хвилин. Перші дві здебільша мовно-культурного характеру з наміром підготувати таборовиків до кінцевих іспитів. Остання, і то щодня, була спів, яким я провадив із своєю подругою гітарою. Мушу признати, що діти уважно слідили та співали, так що поїхали домів із вивченими напам'ять піснями. Новою цього року на таборі було те; створено досить чисельну оркестру: 16 людей! Завважив я, що багато таборовиків принесли свої інструменти і в час дозвілля пробували грати на них. Рішив їх зайняти організовано і вдалось створити з таборовиків та членів команди музичний гурток. Щодень відбувались проби, щоб належно підготуватись до здвигу. По вечері бували все розвагові імпрези: «гри без границь», «вечір магії», діяпрозорки, «вечір при опері»... День таборовика був виповнений так, що таборовик не мав часу нудитись, бо все був чимсь зайнятий. Перша та одинока втра дуже гарно вдалась, незважаючи на «напад мух»! Під час другого тижня до нас прибув на три дні мандрівний табір СУМ з Нью-Йорку. Витворилась дружня та товариська атмосфера між нами та нашими друзями з Америки. Розставання було сумне, але, як кажуть французи «се ла ві»! По двох милих тижнях на Франкополі відїхав я на табір до Гомадінген, але з постановою повернутись на закриття. Погода на Франкополі, на відміну від інших років, дописала. До Штутгарту приїжджаю рано-раненько і з паном Несмашним їду на табір. Погода на правду погана: хмарно, дощить, мряка..., їду з надією, що замка заїду – випогодиться. Даремна була моя надія. На Гомадінген людей дуже мало, а дітей, як «ніт наплакав»! Цього року, і здається це саме буде і на другий рік, вакації випали дуже неfortunно. На півночі

ванациї уже закінчилися а на півдні ще не розпочалися. Нема ради, треба відкрити табір. Відкриваю ХХХ-ий табір ім. УПА Службою Божою, по якій відбувається святочний апель із визначенням команди. Комендант — В. Панчук; писар — Ю. Мозолюк; обозний — С. Бобин. Я отримав функцію програмового, заступника комен. і духівника. Спортовим референтом через цілий табір як теж і комендантом спортового табору був Л. Вілич. Уже в першому тижні йшла гарячкова робота над технічною підготовкою VI європейського спортивного табору. Спортивні збірні СУМ з Англії, Німеччини, Франції та Бельгії раз в році, звичайно по відбутті літніх таборів, збираються по таборах навпереміну, щоб у дружній атмосфері відбутти спортові змагання. Число та стан шатер — слід відмітити, що Гомадінген, одинокий «підшатерний» табір — як теж і технічний матеріял для приміщення утримування спортивного табору в непридатному стані. Тут нам на поміч прийшла Церква. В минулому відбувались т.зв. католицькі табори під проводом наших душпастирів. Виряд був знаменитий. Відбуття повищих таборів перепинилось, а ввесь технічний матеріял змагазиновано в домі покійного о. Гаргая. СУМ звернувся до єпископа, який згодився на привласнення церковного майна молодечою організацією СУМ. Поїхав я з Г. Несмашним та п. В. Кавою, якому вдалось випозичити на день, і то даром, вантажне авто з причепою. Поїхали ми до далекого Фрайбургу і наладували, що нам було потрібно. Наступні дні проходять у зладуванні всього потрібного матеріялу: виставлення шатер, розміщення ліжок... Приїжджають з Баварії перші таборовики. Старші включаються до технічних робіт, а молодші під проводом С.Ціш та М.Франкевичевої навчаються загальних понять про СУМ та української мови. Уночі по півночі відїжджаю на Франкополе і тут стрічаюсь з трагічною вісткою: в автомобільному випадку загинув д. Заскалета, ініціатор та провідник сумівської інструментально-вокальної групи «Опришки»! Хай чужа земля буде йому легкою!

На святочному Апельі Здвигу. Другий зліва, в цивільному д.М. Тначук з Австралії.

До вечора відбуваються іспити і мушу признати, що таборовики добре підготовлені. Відтак генеральна проба на завтрішню академію. Наступного дня втрійку відправляємо торжественну Сл. Божу: о. митр. І. Кіт, неосрей з Швайцарії, призначений на душпастирство в Льеж о. П. Костюк і я. Богомольці разом із таборовиками гарно співали. По духовній частині святочний останній апель, в час якого вручено іспитові відзнаки. По обіді академія. Програма розпочинається під похмурим небом: грозливо наближаються чорні хмари. Орестранти безстрашно виходять на сцену та відіграють в'язанку мелодій. На половині програми починає падати сильний дощ, так що ми змушені кинути сцену та втекти до залі, де закінчено «мастодонтичну» тригодинну програму! В час академії промовляли мгр. О.Коваль, пані І.Коваль, п. Ходоровський та д. М.Ткачук з Австралії всесв. о. митр. І.Кіт та о. Костюк. Люди були дуже задоволені і кожний виступ дітей нагороджували рясними оплесками. Вертаю із спортовцями з Бельгії на Гомадінген. Все разом сім авт: гарне число. Погода не змінилася! Приїжджаємо аж в третій годині по півночі. Відкрито VI Європейський Спортовий Табір Сл. Божою та апелем, в час якого визначено Л. Вілича комендантом табору. По обіді перші змагання з копаного м'яча між Німеччиною та Англією. Я уже від кількох років належу до «німецького осередку» і неприємно було мені грати проти Англії, бо я звідтам походжу. Забув я за своє походження і шанував ім'я спорту... Ми виграли три на два! По цій грі думав я закінчити свою спортову кар'єру, так боліли в мене кісті! Цілий тиждень минав у спортових змаганнях на площі і «в кантині», де, здається, найбільш улюблений спорт був «гевіхтгевунг» /піднесення ваг-пляшок!/ Допізна висиджувалось в кантині та при вогні і пісня рідна високо і довго лунала в небесні простори! Атмосфера дуже дружня і правдоподібно схоплено справжній сенс Спортової Олімпіади: дружність! При кінці тижня в час закриття вручено головну чашу за надбання найбільше точок в усіх дисциплінах спорту збірній Німеччини. Вдалось мені нарешті за третім разом здобути головну чашу! Рішив я тоді продовжувати свою спортову кар'єру! Третій тиждень проминув у розбудові табору і нарешті сонечко вийшло, так що я від рана до вечора співав «О солє міо!» Молодше юнацтво надалі вчиться своєї культури, традицій... Закрито табір святочним апелем і подякувано усім тим, що спричинилися до успішного проведення табору у відповідь тим, що скептично задивлялись на можливість його проведення.

Одинокий неґатив — відбуття спортового табору в час виховно-відпочинкового табору, бо тоді присвячується більше уваги одному таборові на некористь другого табору. Слід над тим в майбутньому серйозно застановитися. З другої сторони як нема іншої можливої розв'язки, то нема! Слід також застановитись, чому така мала кількість дітей на таборі. Очевидно вакації грають важливу роль, але чи лише вакаціям можна дати всю вину? В кожному разі ситуація не видалась безрадною, бо таки на спортовому таборі находилось до 250 людей.

Вїжджаю нарешті на табір до Розе з певним упередженням. Вперше я туди їхав і чув я, що в 1979-ому році закуплено старий шатодвір із стайнями навкруги, так що я, на правду не очікував нічого надзвичайного, але яке було моє здивування, що зразу перемигнувся в похвалу в сторону КУ Франції, коли переді мною видніла двоповер-

Оселя СУМ в Розе, Франція. Вид на будинки і кухню.

хова камениця із вирядженою кухнею, залемо, умебльованою канцелярією, гігієнічними приміщеннями, одним словом першорядне приміщення для успішного проведення табору будь-якого роду. За два роки в наслідок жертвної, безплатної та мозольної роботи, руїни перебудовано в прекрасний будинок. Очевидно ще багато лишається до побудування, але я вірю, що в наступних трьох роках, все буде зладжене як слід. Треба дійсно подякувати молоді та старшим, що зуміли пожертвувати не один «вікенд» на розбудову оселі.

Вісїдаю із іншими сімома таборовиками з Німеччини і вже доносяться до нас веселий спів юних сумівців. Очевидно, як добрі сумівці, долучуємось до їх співу та творимо єдину симфонію сердець. Зразу беруся до роботи та організуюю і тут оркестру, ну й користаючи, що багато дружинників є «римлянами» організуюю хор, щоб гідно відзначити закриття 22-ого табору ім. ген. Перебийноса. Що мене дивує це те, що є багато дітвори на таборі і мило симпатичний І. Копчук. Ми друзі ще з семінарії: коли я був у четвертій класі він був у другій. Коли мова про кухню, то мушу признати, що вона на табір, щось надзвичайного. Тепер я зрозумів у повні чому «французькі обіди» тривають довго. Виховний персонал: Б. Копчук, О. Пачеха, І. Зелена, Ф.Наум'як та д. П. Кучинський докладають усі зусилля, щоб таборовиків повчати у своїй культурі. Правда, діти шваргочуть по-фран-

цузькому, але слід тут відмітити, що в багатьох батько француз, що пішов під вплив жінки українки. Малим, повторюю, нема що дивуватись, але як було прикро почути як старі українці між собою калічать французькою мовою, замість говорити по-українському! Дізнаюся я, що число таборовиків з року в рік росте, бо СУМ-ОУФ (ОУФ це природній перехід сеньорів з СУМ в ОУФ) закупив власну оселю, яку починають називати клаптиком української землі на території Франції. Діти під проводом своїх дбайливих виховників пригтовляються до кінцевих іспитів, ну і до академії закриття. Ціла п'ятниця переходить в іспитах і діти були добре пригтовлені. У вівторок зорганізував я для дітей розваговий вечір «гри без границь», а в четвер відбулась одинока ватра. Офіційне закриття з роздачею іспитових відзнак відбулось ввечері, після чого була «баранина» або т. зв. «мишуй». Наступного дня відправляю полеву Сл. Божу при гарній соняшній погоді, а по Службі благословлю овочі з приводу празника Спаса. По обіді на правду гарна академія. Хор співав краще, ніж я сподівався, а танцювальний гурток під проводом І. Філя — старші; Ф. Наум'яка — молодші та Б. Копчука — наймолодші, бездоганно виконав свої танці. Академія гарно вдалась і люди присутні винагороджували рясними оплесками поодинокі виступи дітей.

В останньому мушу ствердити, що подорож по таборах була дуже успішна. Правда, сильно вимучився, але скільки сатисфакцій! Не можна твердити, що цей табір кращий від там того, ні. Кожний має щось, що другий не має. Одне слово, кожен табір має свою атмосферу, свою «романтику», що не можна витворити на інших таборах. Важливе та дуже потішаюче лишається це, що всюди сумівське гасло «Бог і Україна» вводиться в життя! Чи на другий рік відбуду знову такі таборіві «рейди», не знаю, але одне можу твердити, як трапиться нагода, ніколи не відмовлю.

О. Небесняк

З ДІЯЛЬНОСТІ О-КУ СУМ У МЕЛЬБОРНІ АВСТРАЛІЯ

26-ті Заг. Збори О-ку СУМ в Мельборні, Австралія, що відбулися 4.7.82 р. в катедральній залі під кличем «Мечем і Хрестом — Перемагай», дали нагоду до перегляду багатогранної праці Осередку. Зборами провадила президія в складі: М. Моравський — предсідник, Л. Лаврівський і Т. Сенів — секретарі.

До почесної Президії запрошено Преосв. Владику Кири Івана Прашка та всіх представників українських установ в числі 10 осіб. Всі вони склали Зборам привіти, а представник від української кооперації п. Я. Волощук передав при цій нагоді чек в сумі 2000 австр. дол. на потреби Осередку. Були відчитані також численні письмові привіти.

Учасники Зборів одержали письмові звіти Управи на 24 стор. друку, а крім того усні коментарі окремих референтів. Зі звітів виникає, що Осередок нараховує 92 юнацтва, розміщеного в 10 ряях. Щомісяця відбувався сумівський апель, до якого юнацтво пригтовляє окремі короткі доповіді про актуальні питання. Щорічно відбувається День Юнацтва для вияву самодіяльності юнацтва, під час якого розділюється

нагороди за працю, а найкращий рій одержує переходову чашу. На святі Патрона СУМ св. Архистратига Михаїла відбувається вручення відзнак та перехід юнацтва на вищі ступені зі складенням «Слова», «Обітниця», чи «Приречення». Найновішим здобутком Відділу Юнацтва є юнацька оркестра, що нараховує 8 членів і якою керує п. Ірина Рудевич. Булавна Відділу — подр. Я. Жабак.

За виховну ділянку звітував Головний Виховник д. С. Романів. З виховниками О-ку ведеться послідовна праця і обговорюються актуальні виховні проблеми. Виховники виготовляють також щоденну програму таборування. Під час табору «Слідами Нескорених» /1981/82/ відбувся Курс Впорядників СУМ, на якому склали іспити 11 членів ст. юнацтва, одержавши 1-й ступінь Впорядника. На 6-му Здвизі СУМ юнаки О-ку Мельбурн здобули перше місце в конкурсі знання.

Відповідальний за культосвітню працю д. Д. Моравський подав, що О-ж має три великі одиниці: Танковий ансамбль «Верховина» під кер. под. Наталки Моравської, що нараховує 130 членів, Мішаний Хор «Черемош», під керівництвом М. Костюка з 56 членами і Ампаторський Драмгурток «Заграва», під кер. Я. Гевка, що останньо сповільнив свою діяльність. Мистецькі ансамблі беруть живу участь в загальному житті Громади.

Секретарі О-ку дд Г. Костюк /внутрішня кор./ і Т. Захаряк /зовнішня/ в часі каденції вислали 5592 листів, повідомлень та обіжників до членства і різних установ.

Спортова рефертура, що її очолював д. А. Лех мала теж помітні успіхи. В тій каденції організовано нову дівочу відбиванкову дружину, до якої належить 16 членів. В змаганнях дружина здобула перше місце і ввійшла до вищої дивізії.

Д. С. Когутяк референт Оселі «Карпати» звітував про постійну розбудову Оселі для потреб юнацтва і батьків. Підкреслив жертовність у праці деяких друзів, що відпрацювали безплатно від 6 до 17 днів.

Зразково ведене фінансове діловодство дд Р. Захаряком і Д. Моравським. Добре працює крамниця з одностроями, яку веде д. С. Ришак.

Голова Осередку д. С. Романів дав загальну оцінку праці Осередку, кваліфікуючи її як задовільну і постійно активну. В 1981 р. О-к відзначив 30-ліття свого існування, з приводу якого відбуло низку імпрез. В святкуваннях взяло участь все активне українське громадянство Мельборну і околиць. Управа О-ку випустила пропам'ятну відзнаку і спеціальний фірмовий бляннет для листування. СУМ співпрацював з іншими громадськими організаціями, а зокрема з Пластом, з яким відбувались спільні засідання і наради для акцій в обороні Юрія Шухевича, спільних маніфестацій, спільного відзначення роковин смерті Генерала Тараса Чупринки та наради в справі набуття спільного Дому Молоді. Велику допомогу в праці давали нам кооперативи «Дністер», «Поступ», «Одеса», в яких наше членство складає свої заощадження. На відмічення заслуговує праця Жіночої ланки «Надія», до якої належать виключно заміжні жінки дружиниці і сеньйорки. Ланка відбуває регулярно свої сходини, обговорює різні питання, зокрема проблеми домашнього виховання та запрошує з доповідями компетентних осіб. Всі

Вправи одної групи Танц. ансамблю «Верховина».

члени ланки є активні в нашому громадському житті, займаючи різні відповідальні функції в СУМ і в інших установах.

Перспективи дальшої праці Осередку є відкриті і вони залежать від дальшого совісного виконання обов'язків як членства так і провідних діячів. Потрібно наголосити конечність політичної освіти та акції в обороні України — на заключення звіту, сказав д. С. Романів.

До нових органів О-ку увійшли: С. Романів — голова, Я. Жабак, Д. Н. Моравський, Р. Захаряк, Б. Лех, І. Когут, Дм. Моравський, Т. Захаряк, Р. Занко, В. Орфіній, С. Ришак, Г. Сенюта, Мих. Юрчишин — члени. Члени Булави: Т. Сенів, Г. Когут, А. Солочинський, А. Когут, Х. Болеста, М. Гуцул, Г. Сенів, Т. Дідик, М. Груник, Н. Моравська, Б. Коцан, М. Лех, Г. Янішин, С. Семчишин.

Стяг дружинників: Г. Моравський, В. Герчанівський, Г. Халабарчук, М. Кондаревич, М. Моравський, В. Рудевич.

Контрольна Комісія: П. Сенів, С. Когут, П. Цькуй.

Відспіванням сумівського гимну закрито Загальні Збори О-ку.

І. К.

УІІ-ИЙ З'ЇЗД СУСТЕ

відбудеться

від 7-ого до 10-ого жовтня 1982

в Маквіллері, Франція.

Про дальші інформації писати

на таку адресу:

M. Dymyd 119 Rue Dourlet B-6000 Charleroi
Belgium

ДЕСЯТИЙ СУМІВСЬКИЙ СПОРТОВИЙ ТАБІР В ЕЛЛЕНВІЛ, Н.Й.

Цього року Крайова Управа СУМ Америки відмітила 10-ліття від існування сумівських спортових таборів. Успіхи цього роду таборів вимірюються від років доброю якістю інструкторів і високою кількістю таборовиків. Цьогорічний табір, який від 1973-ого року є десятим такого роду спортовим табором, тривав від 25-ого липня до 14-ого серпня і нараховував дві десятки членів команди та інструкторів. Кількість зголошених перевищила сподівання організаторів, бо це вперше за довгі роки, що число учасників перевищило сотню осіб. Через табір пройшло 115 юнаків і юначок, які були поділені на вікові групи: 6-12 років і 13 до 16 років життя. Команду табору очолив Осип Рожка, який у справах дисципліни співпрацював з бунчужним Олесем Фурдою, писарем Галею Мазурик, обозним старших юнаків Андрієм Футеєм, обозним молодших юнаків Тарасом Гнатишином, обозною старших юначок Христею Барною та обозною молодших юначок Іркою Наугольник з принагідною поміччю Анни Борткевич. До підтабору дівчат була приділена Таня Закотири, яка водночас була членом команди і дорадником для дівочого підтабору. Медсестрою спортового табору була знана діячка Дарія Степаняк. Інструкторами спортових ділянок були вже досвідчені тренери спортових дружин гай-скулів та провідники спортових таборів, такі як Степан Касіяненко, Богдан Шашкевич — тренери копаного м'яча; Любомир Кормелюк і Наталка Кормелюк — тренери відбиванки тенісу. Окрім цих спортових ділянок в новозбудованому басейні, який від місяця червня є в публічному вжитку, відбувалися курси і змагання в плаванні під оком інструкторів Сузання Гриб і Наталки Час. Інструкторам допомагали: дд. Петро Шмігель та Микола Дворський, які були також членами команди.

День починався в 7-ій годині рано для старшого юнацтва. Після цього відбувалися: руханка, миття, ранній апель, сніданок, порядкування кімнат, перегляд чистоти в таборі. Вже півдесятої рано інструктори перебирали свої групи та йшли з ними на заздалегідь призначені площі для вправлення спорту. Більшість юнацтва виявила зацікавлення копанним м'ячем — першого тижня 44 особи, другого ж тижня 55 осіб. Другим найпопулярнішим спортом була відбиванка /40 учасників/. Рівно ж біля дві десятки учасників спортового табору вправлялися в тенісі, щоб опанувати гру та всі таємниці цього мистецтва. В плаванні та купанні брало участь все таборове юнацтво в пообідових годинах та після повороту з з відбутих на спортовій площі зайнять.

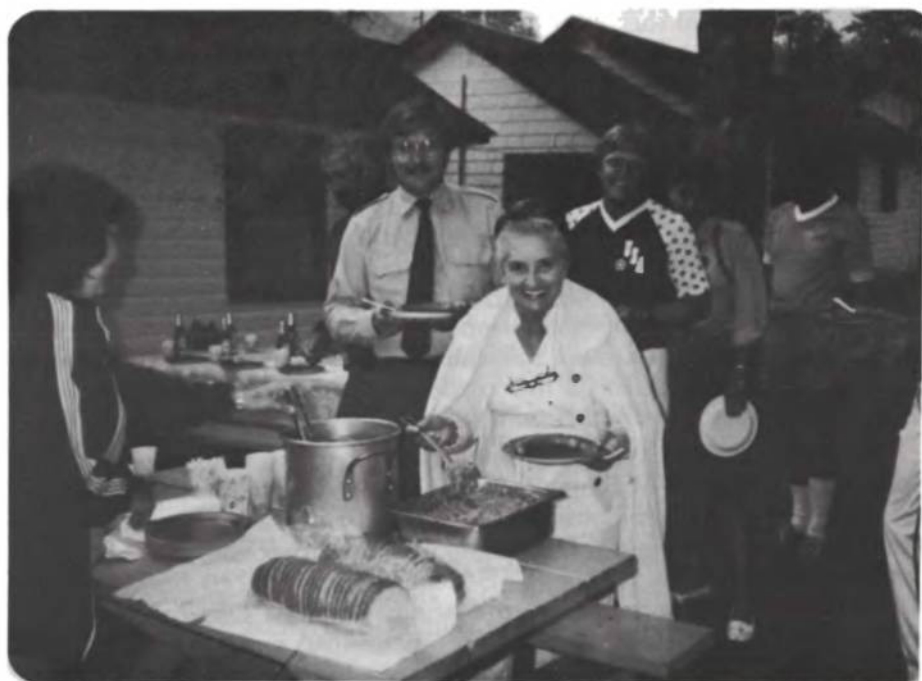
Окрім дозвілля юнацтво мало нагоду брати участь в забавах, які влаштовувалися в головній світлиці сумівського будин як наприклад, «телевізійні вечорниці» — забава влаштована паном М иновичем, або організовували власні таборів забави, які одначе не ретягали 12-ої години ночі.

Високу техніку гри, яку засвоїли курсанти спортового табору можна було спостерегти під час змагань таборових дружин. Інструктори постійно наголошували, що вигравати треба чесно, покладаючися на техніку гри, а не на силу. Ця вимога бездоганної гри виявилася у зма-

10-ий спортовий табір СУМ в Елленвіл (мов соняшниковий лан в Україні)

Медсестра п. Степанюк перша перевіряє якість харчів для спортсменів.
За нею «під вусом» д-г О. Ромна.

ганнях проти спортової школи «Чорноморської Січі». Команда і учасники цієї школи загостили цілим табором у кількості 60 учасників на сумівську оселю в Елленвіл, щоб провести там з сумівцями дружні змагання, головню у копаному м'ячі. Таборовики вже були довідалися про високий виграш «Чорноморської Січі» проти інших дружин, але рішилися поміряти сили. Категорія найменших у віці 6-12 рр. зремісувала після завзятої гри 2 : 2. Голі у ворота противника вдарили Давид Коханський і Микола Кормелюк. Завзято вийшла стріча старшої категорії юнаків у віці 13 до 16 років. Гра була на високому рівні і втримувала глядачів у постійному піднесенні. Гра обернулася в перемому сумівської команди, яка після першої половини вела переможним 6 : 0. Інструктор Касіяненко часто міняв гравців, щоб дати можливість старшим гравцям, а навіть і двом юначкам включитися в гру. Кінцевий вислід змагання 7 : 1 у користь СУМ. Голі у ворота «Чорноморської Січі» забили Роман Василик з Клівленду /3/, Андрій Футей з Клівленду /2/, Марко Лузняк з Кліфтоу /1/, Нестор Фарміґа з Пассайку /1/. Гости були здивовані високим станом точок, висотою та чистотою гри сумівського юнацтва і запросили їх до себе на «реванш». Юнацтво спортового сумівського табору прийняло визов і загостило до Глен Спею на табір школи «Чорноморської Січі» в кількості 69 осіб. Змагання почав церемонією привітання д-р Б. Стебельський. Від СУМ промовляв Осип Рожка. Дружина молодших юнаків вступила до змагу першою. Помимо того, що сила «противника» у віці і досвіді була набагато більшою — все таки не відмовилися від участі в грі. Юнацтво прийняло легко програ з вислідом 4 : 0 в користь господарів. Все таки вся увага глядачів була сконцентрована на переважаючу силу противника, бо тоді, коли сумівська дружина виступила в незмінній формації з попереднього змагу — дружина «Чорноморської Січі» була обсаджена численними «новобранцями», нашвидкоруч зорганізованих і стягнених з дальших місць, які віком, ростом і стажем далеко перевищували дружину сумівців. Після дуже цікавої гри на високому рівні вдалося «Чорноморській Січі» з трудом забити першого голя в першій половині гри. Після «евфорії» гра противника набрала в напруженню. Під сильним натиском сумівської дружини вже в другій половині змагань Марко Лузняк зрівняв стан — 1 : 1. Тут же на очах гравців винесено з площі покаліченого гравця Андрія Футея. Вже прямо в останній хвилині в дійсно в скрутному часі вдалося «Чорноморській Січі» забити другого голя, так що перемога цього змагання залишилася за «Чорноморською Січчю». Сумівці змагалися чесно і з цього двобою вийшли з піднесеними чолами, бо змагалися так як їх вчили інструктори — чесно.

До цікавіших таборових моментів належить стріча з представниками Крайової Управи СУМ Канади — Головою КУ Михайлом Шепетиком та Керівником канцелярії Миколою Фіголем. Представники хвально висловилися про цьогорічне таборювання сумівського юнацтва, яке на виховно-відпочинковому таборі на «Веселці» осягнуло 240 осіб. Таборовики мали нагоду запізнатися з отцем піддияконом Олександром Богуном Кеннісом та питомцем Іваном Кашаком, які мали кілька гутірок з юнацтвом на тему покликання. Частим гостем спортивного табору був капелян СУМ отець Скасків.

Помимо своїх інтенсивних зайнять таборовики підготували одну ватру, яка гарно вдалася. Ватра була присвячена 40-літтю Української По-

Команда спортивного табору.

встанської Армії. Слово про значення героїзму виголосив комендант табору. Юнацтво мало змогу пописатися піснями, які в принагідний час навчила їх співати подруга Наталка Кормелюк: «Сумівські вогні», «Синя дивізія», «Максим Залізняка», «Соловію, рідний брате», «Циганочко», «Там на горі, на Маківці», «Прощай таборе». З віршами на ватрі виступали Сузанна Дупляк — «То нічого», пера Богдана Бори, та Петро Плісак «Доля», пера Ліни Костенко. Юначки Ліза Возняк та Христя Пенджола забавляли табір своїми витівками та натяганням членів команди. Ватра була коротка і весела.

Останній день таборування, який був попереджений кількадедними юнацькими змаганнями в спорті, випав найкращим. Вже зрання таборовики в сумівських одностроях підняли прапор і готувалися до святочного закриття табору; перебравшись в годині 11-й в сорочки жовтого кольору з написом — «1982 — 10 ЛІТТЯ СПОРТОВИХ ТАБОРІВ СУМ» — вони вирушили на спортову площу, де перед сотнею батьків інструктори пояснили пророблену працю з юнацтвом. Оце перший раз команда табору рішила прийняти таку форму закриття табору. Спочатку виступила група 50-ти таборовиків, кожний із своїм м'ячем, і вивели перед батьками серію вправ в ділянці копаного м'яча під досвідченим оком інструкторів Степана Касіяненка та Богдана Шашкевича. Згодом батьки перейшли на площу відбиванки, де діти показували засвоєні вправи під наглядом інструкторів Любомира та Наталки Кормелюків. Швидко промайнула година часу і тоді юнацтво вишикувалося в чотири лави для роздачі нагород та заключної церемонії. У всіх ділянках копаного м'яча, відбиванки, тенісу, плавання, легкоатлетиці: /біг, мет кулею, диск, скок у довжину і висоту як і естафета/ були виміряні нагороди. Нагороду найкращого таборовика одержав Андрій Футей з Клівленду. Д-г Мирослав Шмігель, Голова КВАДИ і представник від КУ СУМ виголосив коротке слово, в якому признав успіх спортивного табору та погратулював юнакам і юначкам за одержані нагороди та за засвоєння знання. Комендант табору у своєму прощальному слові відмітив десятирічний вклад у спорті сумівські табори інструктора Степана Касіяненка та побажав йому дальших успіхів на шляху виховання української спортової молоді. Після подяки команді та інструкторам, кухонному складові та адміністрації — писар табору Галя Мазурик відчитала святочний наказ команди на закриття спортивного табору ім. ген. хор. Тараса Чупринки — Шухевича. Відспіванням національного славня закінчено цей десятий з черги спортивний табір СУМ, який промовисто свідчить про успіх в довгорічній реалізації цього роду таборів друзями

ЗАМІСТЬ

ВІНКА

НА МОГИЛУ

сл. п. Іван Новак

Коли в останньому тижні боїв на Фолкляндських островах, вже в останніх його днях, прийшло трагічне повідомлення про загибель молодого члена нашого Осередку СУМ в Дарбі, Друга Івана НОВАКА, важко було повірити чи зрозуміти цю болючу дійсність. Приголомшені нею була родина Івана, ціла українська громада і сумівська та пластунська молодь. «Наш» Іван — молодий, життєрадісний, вродливий юнак з найкращою і найдосконалішою фізичною і бойовою заправою в елітарних частинах

✦ Є. Гановським, М. Шмігелем, Я. Петриком /через дев'ять років комендант спортивного табору/, які надали напрямку і тону цьому родові таборів.

В очах таборовиків променіла гордість від отриманих нагород, було можна зауважити, що три тижні спільного пережиття з'єднали молодь та залишили на ній свою печать. Виразно і гучно прозвучали прощальні слова радісного і надійного - - -

«СУМ наша гордість! СУМ наша мрія!

В СУМ-і росте України надія!

Покликом СУМ-у будемо жити

Честь України — Готов Боронити!»

морської піхоти «45 Командо», наш Іван, котрий завжди, перебуваючи вдома на відпустці, поспішав до української домівки, до своїх друзів і подруг СУМ, до Тарасівки, або на Крайовий Здвиґ в Лестері — незалежно від того, де перебував у ту пору в Англії, — щоб стати під прапором свого Осередку... Він, що завжди гордився своїм українським походженням серед друзів у війську, що мріяв стати колись воїном за вільну Україну, що носив з гордістю золотий тризубець на шиї, — був, чомусь нам здавалося, недосяжний ніякій смерті.

І раптом ця болюча дійсність — загинув смертю героя в запеклих боях в околицях Порт Станлей в суботу 12-го червня 1982 р. І болюча свідомість, що його вже нема між нами і не буде ніколи.

Пам'ять незабутнього Друга вшанувала сумівська молодь в часі Окружного Здвиґу разом з молоддю інших Осередків Округи Середньої Англії в неділю 20-го червня в Тарасівці. З прапором, повитим чорною стрічкою, з чорними пов'язками на рукавах, із повними смутку і сліз очима стояв наш Осередок перед трибуною Здвиґу в часі Панахиди. Розкішну китицю квітів з Тарасівки, як останній поклін Другові, зложеною юначками на трибуні, віднесено потім молоддю до пам'ятника ОБВУ на символічну могилу Героїв. Мало було серед присутніх на Здвиґі таких, що нишком не втирали сліз, — як з молоді, так і старшого громадянства, бувших вояків...

Величаво вшанувала пам'ять героя англійська громадськість в Дарбі. В одній з більших англійських церков міста був влаштований у вівторок вечором 22-го червня т. зв. «Меморіал Сервіс», присвячений виключно Його пам'яті. Не зважаючи на велику зливу надворі, до церкви прийшли сотні людей, серед них визначні постаті англійського суспільно-громадського життя — речник королівської родини на Округу, полковник П. Гілтон та «Гай Шеріф» — традиційний королівський посадик Округи п. І. Мейнел з дружинами, місцевий член Парляменту п. Ф. Вайтгед, Посадник міста п. Н. Глен та інші видатні особистості. Прибули старшини і вояки «45 Командо» та інші військові формації, представники яких прийшли зі своїми прапорами, до них долучилися прапори СУМ, Пласту, ОБВУ, були присутні обидва Капеляни СУМ, як теж організовану участь взяла молодь СУМ і Пласту. Перед самим початком прийшла родина Покійного: вдова-мати пні Шіла Новак і сестра Марія в товаристві старшин морської флоти.

Глибоким молитовним змістом була виповнена уся пропам'ятна Богослужба, яку правив парох церкви. За відданість і жертвенну посвяту Поляглого він молився такими словами: «Милосердний Отче і Пане усього живого, ми дякуємо Тобі, що люди є створені на Твою подобу і відображають Твою Правду і Світло; ми дякуємо Тобі за життя Івана Новака, за любов і ласки, які Він отримав, і за службу, яку Він дав. Пам'ятаючи Його приклад, ми просимо зберегти Його добрі діла у нашому житті. Дай нам розум, щоб ми праведно пройшли своє життя на землі. Скріпи нас до повноти вічного життя. У долині смерти ми утверджуємо наші надії на Ісуса Христа, що є Воскресінням і життям. Нас заспокоює і інспірує приклад Івана Новака та всіх, які відважно служать народові, бо завдяки їм припинилися воєнні дії, настав мир і справедливість. ...»

..... Остання сурма — тривожна і жалібна, вояцький пояс і шапка в церкві перед престолом, а в серцях усіх нас — Він, живий, спокійний і привітно усміхнений Юнак і Вояк.

І останній поклін пам'яті Друга, котрий був також членом танцювального ансамблю «Говерля», віддав наш Осередок СУМ на Крайовому Здвизі в Лестері 3-го липня ц. р. Члени оркестри «Верховина» мовчачою на сцені вшанували Його світлу пам'ять і присвятили їй музичну точку «Ой, чий то кінь стоїть», а хор дружинників СУМ з Ноттінгаму під кер. д-га М. Бучка виконав з присвятою Йому пісню «Виє буря коло хати».

Вічна пам'ять і вічна слава Тобі, Дорогий Друже. Хоч упав Ти не в бою за Україну, та Твоя жертва є для нас доказом, що був би Ти готовий і за Неї вмерти.

В. Гринюк

БЛ. П. ТЕОФІЛЬ ЦІШКЕВИЧ

Невблаганна смерть забрала з цього світу ще одного Борця за Україну, колишнього організатора відновленого СУМ в Бельгії і в Америці, активного члена ОУВФ в Клівленді, ЗСА, що ним був Покійний Теофіль Цішкевич, проживши всього 57 років трудолюбивого життя.

Покійний побачив світ 28.8.1924 р. в місті Дрогобич, Зах. Україна. По закінченні народної школи, вступив до середньої торговельної школи та війна в 1939 році перервала його дальше навчання, а прийшлося його докінчувати в державній московській школі. Німецько-московську війну пройшов в рядах Дивізії «Галичина», звідки й попав до американського полону в 1945 р. В 1946 році одружився з п. Анною, з якою мали двох синів Ігоря і Володимира. Після дворічного контракту в бельгійських копальнях, в 1950 р. вдалося виїхати до Америки, де поселився в Клівленді.

Окрім праці на хліб насущній, Покійний зразу кинувся у вир громадського життя, організуючи Осередок СУМ в Клівленді, якого був відтак кількакратно Головою, а також виховником і членом Управи з різними функціями. Всі свої обов'язки виконував з посвятою і заохочував інших до праці. Зокрема докладав труду для виховання своїх двох синів, яких вписав до юнацтва СУМ. Крім СУМ, Покійний був також активний в ООЧСУ, допомагаючи в праці місцевої Управи. Своєю працею та ідейністю здобув собі широкі симпатії і довір'я серед широких кіл громадянства.

12.6.1982 р. перестало битися серце сл. п. Теофіля, що так бажало спочити в рідній українській Землі. Похорони відбулися 15.6.82 р. з церкви св. Апостолів Петра і Павла в Пармі. Зворушливе слово виголосив о. Вол. Волощук, накресливши твердий життєвий шлях Покійного і його прикмети християнської відданості. Над могилою промовляли представники українських організацій; від КУ СУМ — д. Григорій Головка, від Осередку СУМ Клівленд-Парма — голова д. Мирослав Почтар, від ОУВФ — Лев Кусака, від 1 УД УНА — Володимир Баран, від ООЧСУ — голова Відділу Микола Погляд. Останній салют над могилою віддали члени повищих організацій при похилених прапорах.

На тризні, що відбулася відтак в центрі ОУВФ, виступав ряд промовців, підкреслюючи заслуги і риси Покійного. Замість квітів на могилу присутні склали пожертви на суму 1.626 дол., що їх розділено на різні суспільно-національні цілі, в тому на пресфонд сумівських журналів «Авангард» і «Крилаті» — 50 дол., яких Покійний і його Родина були довголітніми читачами і передплатниками.

Прибитий великим горем Дружині Анні, синам Ігореві й Володимирові та дружині Ігоря Мирославі з Мудранів і їх дітям та дальшій Родині і Друзям, Редакції сумівських журналів і В-во СУМ складають найглибші співчуття.

ВИХІД З ЕСТРАДИ...

«Засумуй, трембіто!... В попередньому числі «Авангарду» редакція опублікувала інтерв'ю оркестри «ОПРИШКИ — АМОР 2» з Бельгії. Під час вакацій до нас наспіла тривожна сумна вістка, що керівник цього надійного ансамблю згинув в автомобільній катастрофі, недалеко свого дому, в околиці міста Льежу в дні 27.7.82 р., проживши всього 36 років свого сповненого надій і невпинної праці життя,

сл. п. **Анатолій ЗАСКАЛЕТА**

покинув в глибокому смутку дружину Любу і доню Надю та «Опришків» як також дальших членів родини і численних любителів естрадної музики, яку він відчував усіми фібрами своєї чутливої душі.

Сл. п. Анатолій народився 2.4. 1946 р. в Бургдорфі, в Німеччині від батьків, що опинилися на еміграції в силу воєнних обставин. Від своєї юности він проявляв небуденне замилювання до музики і батьки робили все можливе, щоб він одержав потрібну музичну освіту. Понад 20 років сл. п. Анатолій виступав з різними музичними ансамблями, щоб вкінці здійснити свою мрію — мати свій український ансамбль, з яким він пов'язував великі надії. Але тут несподівана смерть перервала нитку життя, залишаючи великий жаль і біль широких громадських кіл, які знали його, як життєрадісного, скромного, але з глибоким чуттям і талантом молодого Українця.

Похорони відбулися 30-го липня ц. р. на цвинтарі в Серен, а похоронного обряду довершив о. мітр. Іван Кіт, сказавши змістовне слово християнської потіхи. Від «Опришків» прощав Покійного Зенон Коваль. Численна участь українського і бельгійського громадянства в похоронах свідчили про велику втрату, яку понесено зі смертю сл. п. Анатолія.

«Засумуй, трембіто!...» В.Й.П.

Щастя Важаємо

9.5.81 р. в Філядельфії, Па. ЗСА звінчалися ЛЮБА РАДЕВИЧ і БОГ-ДАН ФЕДОРІЙЧУК. Тайну вінчання довершив Владика Роберт Москаль, в Соборі Непорочного Зачаття Пречистої Діви Марії.

Богдан Федорійчук пройшов усі шаб-лі юнацтва СУМ на таборах в Еллен-віл, Н.Й. та при юнацькому відділі ч.8 «Київ» про О-ку СУМ ім. УПА, де він брав участь в самодіяльних гуртках.

Весільне прийняття відбулось в цер-ковній залі при Соборі. Молоду Пару вітали хлібом-сіллю і вином батьки Молодят. В часі прийняття було кільканадцять усних привітів. З наго-ди вінчання Молодої Пари брат Мо-лодого, перший друг, Ярослав Фе-дорійчук заініціював збірку, що дала — 145 дол., з чого приділено 6-му Відділу ООЧСУ 40 дол. і на «Аван-гард» — 105 дол. Збірку перевели Я. Федорійчук, П. Мечник, і М. Ільни-цький. *Многих і Щасливих Літ!*

У суботу, 20-го лютого 1982 р. о. Григорій Гарасимович в Українсь-кій Католицькій Катедрі Покрови Пресвятої Богородиці в Буенос Аїресі повінчав молоду пару Дружинників СУМ: Нелю ЛУЧИН і Степана МО-РОЗА.

Молоді — це активні працівники СУМ, виховані у свідомих родинах і в лавах СУМ, де пройшли всі шаблі систематичного виховання і сповняли функції членів КУ СУМ.

Весільна гостина відбулась велича-во в Централі Т-ва «Просвіта» в Бу-енос Аїресі, при великому числі запро-шених гостей.

Від КУ СУМ привітав молодих секретар КУ д. О. Стрига, а голова КУ д. Є. Маркович вручив молодим на спомин різьблену емблему СУМ. КУ СУМ висловлює сердечні гратуля-ції. Щоб Ваші перстені, Нелю і Сте-пане, були символом щастя на новій дорозі Вашого життя.

Многих і Щасливих Літ!

22. 5. 82 в церкві св. Василя Вел. в Ляшін 6. Монреалю, звінчалися Анна КАРДАШ з Давидом-ДОДС. Тайну вінчання довершив о. крил. В. Бринявський.

Молода, це передова членкиня О-ку СУМ в Монреалі, а відтак в Торонто, включно з постом Головної Виховниці при КУ СУМ Канади.

Весільною гостинюю, що відбулася в Домі Укр. Молоді в Монреалі, при великій кількості гостей, провадив Голова КУ СУМ д. М. Шепетик. Від КУ СУМ вітав д. А. Дзюбанівський, від О-ку в Монреалі — д. Е. Чолій, а від О-ку в Торонто — д. О. Качмарський. Переведена грошова збірка дала 500 дол., з чого призначено на «Авангард» і «Крилаті» — 100 дол.

Щире Спасибі Жертводавцям і Многих та Щасливих Літ Молодій Парі!

ПОЖЕРТВИ НА ПРЕСФОНД «АВАНГАРДУ»

Бельгія

Тюмед: А. Войтишин — 100 бфр. (також на «Крилаті» — 100 бфр.)
Ля Лювієр: С. Періх — 150 бфр.
Гавтгален: Василь Лавриненко з нагоди вінчання — 1000 бфр. (також на «Крилаті» — 1000 бфр.)
Льєж: Оркестра «Опришки» — 4000 бфр. Викликають інші оркестри представити себе в «Авангарді» і фінансово піддержати журнал.

Австралія

Аделаїда: В. Полішко — 4.50 дол.
Воллонгонг: М. Олендер, ж.л.ч. 818 — 21 дол. Склали: Український Товариський Клуб — 10 дол.; по 3 дол.: М. Олендер, О. Гаврилів; 2 дол.: М. Стець; 1 дол.: А. Юцук; по 0.50 дол.: О.К., Д.Д., І.К., В.П.

ЗСА

Філядельфія: Я. Федорійчук, з весілля Богдана Федорійчука з Любою Радевич — 105 дол.
Чіаго ім. Крут: 24-й Відділ ООЧСУ — 25 дол. (також на «Крилаті» — 25 д.)
Нью Йорк: Л. і Г. Полтава — 10 дол. (також на «К» — 10 дол.)

Німеччина

Авгсбург: В. Ірклієвський — 10 нм

Канада

Торонто: Школа Українознавства ім. Ю. Липи — 50 дол. (Також на «Крилаті» — 50 дол.) К. Юрійчук — 5 дол.

Монреаль: Управа О-ку СУМ — 25 дол. Жіноча Ланка СУМ — 25 дол. Батьківський Комітет СУМ — 25 дол. А. Білінський — 5 дол. З весілля Анни Кардаш з Давидом Додс — 50 дол. (також на «Крилаті» — 50 дол.)

Великобританія

Галіфанс: Український Товариський Клуб — 30 ф.ст.

Вовергамптон: Роман Гушак, з продажу писаних ним писанок — 15 ф.ст. (також на «Крилаті» — 15 ф.ст.)

Брадфорд: Замулінський — 9.50 ф.ст.

Тодморден: Відділ СУБ — 50 ф.ст. (також на «Крилаті» — 50 ф.ст.)

Ковентрі: О. Красій — 5.40 ф.ст.

Гуддерсфілд: з весілля Галини Склінар з М. П'янтківським — 13 ф.ст.

Всім Жертводавцям і Збирачам наше щире Спасибі, а Молодим Парам і Ювілятам Многих та Щасливих Літ!

ЗМІЦНУЙМО МАТЕРІАЛЬНУ БАЗУ «АВАНґАРДУ»!

Ми вже неодноразово звертали увагу наших Шановних Читачів на невідрадний фінансовий стан «Аванґарду» що погіршується в міру інфляції гроша і рівночасного дорожіння пошти, друку і праці та несвоєчасности надсилання передплат і розчислень з продажу журналу.

Брак достатніх фінансових засобів є причиною поважних спізень у випуску журналу, що також знеохочує співпрацівників В-ва. Це зумовлює конечність постійних пригадок і звернень до Читачів і прихильників журналу, щоб своєю підтримкою уможливили дальшу його появу та забезпечили твердшу матеріальну базу, щоб не виставляли В-во на перебої у випусках.

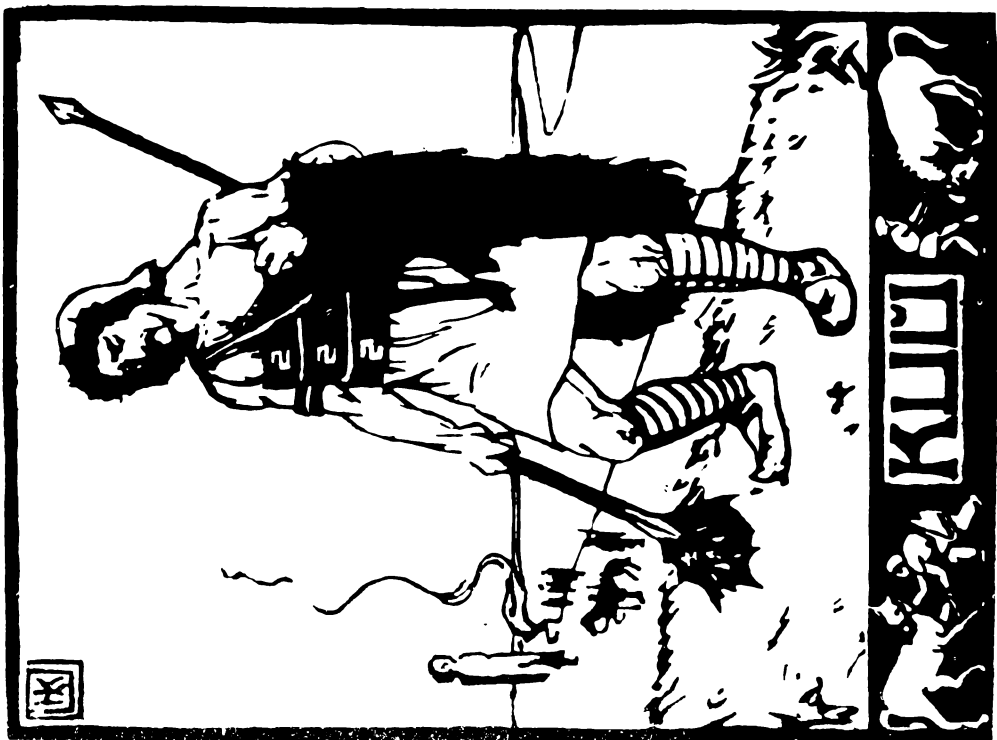
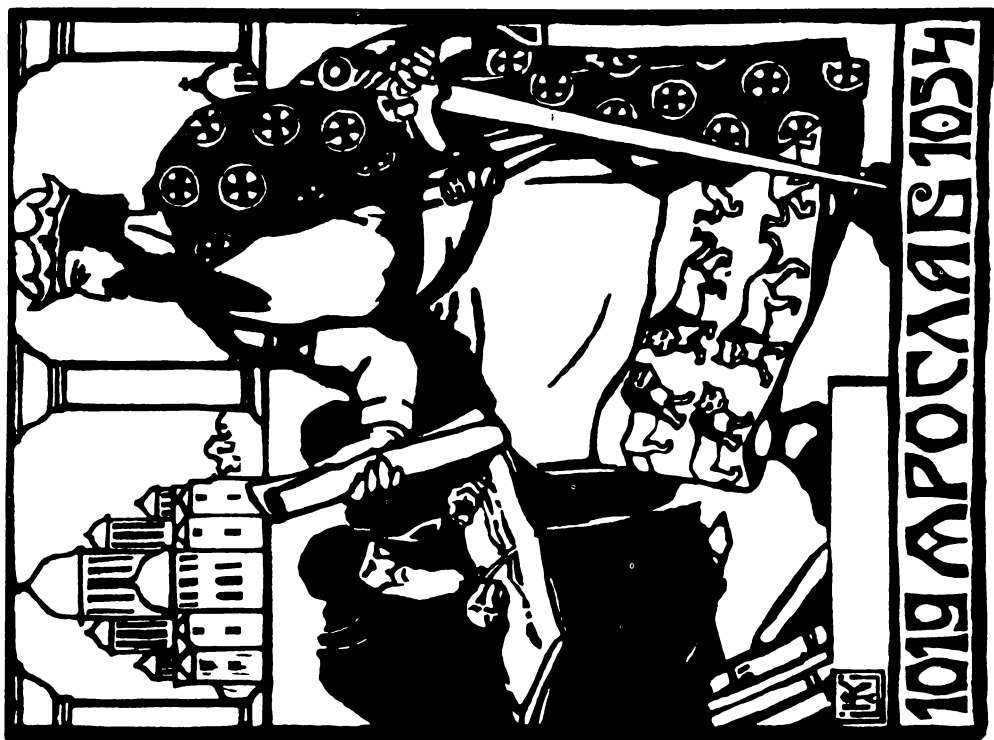
Наше велике прохання до Вас, Читачі і Прихильники «Аванґарду» взяти участь в акції ЗМІЦНЕННЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ БАЗИ «АВАНґАРДУ», яку проголошуємо на 4-й квартал 1982 р. Ця акція має бути розгорнута у трьох напрямках:

1. Приєднати, можний хоч по одному, новому передплатникові, які внесли б цілорічну передплату;
2. Не гаючись внести свою власну передплату на 1983 рік;
3. Скласти одноразовий даток на пресфонд «Аванґарду» на збірнову листу в Осередну СУМ, винористати нагоду родинного свята (уродин, весіль ітп) для проведення відповідної грошової збірни.

При цьому хочемо відмітити, що між Осередними СУМ, які разом з Видавництвом боліють його проблемами і організують в себе підтримку для журналів СУМ належать: Монреаль в Канаді, що в часі за 1981/82 р. досі зібрав з різних нагод і перебів збірні на суму 1440 дол., Філядельфія, ЗСА — 425 дол., Волвергамптон, Англія — 155.50 ф.ст. Якщо так само зусилля зробили всі інші Осередни та Читачі, то не було б ніякої проблеми. Хай приклад тих кількох Осереднів буде заохотою до Акції ЗМІЦНЕННЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ БАЗИ «АВАНґАРДУ». Названі Осередни заслуговують на відмічення, бо вони підтримку сумівським журналам ставлять в ПРОГРАМУ своєї праці.

В-во СУМ

З М І С Т

<i>/ОК/ Правда перемагає!</i>	161	
Президія СНВУ: <i>В 40-ліття УПА</i>	163	
<i>/в.я./: У 60-ліття ЦЕСУС</i>	165	
Н. Комарова: <i>Надія Суровцева — виляткова людина</i>	168	
<i>/АК-РС/: Засудили Раїсу Руденко</i>	171	
Євген Грицяк: <i>Чому мене збираються судити?</i>	173	
Степан Говерля: <i>Дисидентство (3)</i>	175	
ІДЕОЛОГІЧНІ ТЕМИ:		
Анатоль Бедрій: <i>Грані Нації — грані культури</i>	181	
ПОЕЗІЯ — ПРОЗА		
О.К.: <i>Янка Купала — білоруський Шевченко</i>	189	
Янка Купала: <i>За свободу свою, Пісня моя, перекл. — Р. Лубківський</i>	189	
...: <i>Матусі, Річка, в перекл. — Л. Полтави</i>	192	
Аскольд: <i>За ґратами (3)</i>	193	
НАУКА — КУЛЬТУРА — МИСТЕЦТВО		
(Архів ОУН): <i>З початкових дій УПА на Поліссі і Волині</i>	199	
В. Попович: <i>Єлисавета Скоропадська-Кужім</i>	204	
СУСПІЛЬНИКИ		
Д-р С. Зошук: <i>Больше питання української мови в Канаді</i>	211	
МІЖНАРОДНИКИ		
Д-р Петро Мірчук: <i>Чому жиди проти Слуги Божого Митр. А. Шептицького?</i>	214	
СУМ В ДІЇ		
Учасник: <i>Річка Крайова Конф. СУМ ВБританії</i>	217	
Хроніар: <i>З праці О-ку у Волвергамттон /ВБ/</i>	219	
Микола Климишин: <i>О-к СУМ «Київ» (Дітройт) пожвавлює працю</i>	220	
о. Небесняк: <i>По таборах СУМ в Європі</i>	222	
І.К. : <i>З діяльності О-ку СУМ в Мельборні, Австралія</i>	227	
О. Рожна: <i>Х-й сумівський спортовий табір в Елленвіл, ЗСА,</i>	230	
НАШІ ВТРАТИ		
Віра Грицюк: <i>Замість вінка на могилу (сл.п. Іван Новак)</i>	234	
...: <i>Бл.п. Теофіль Цішкевич</i>	236	
З.К.: <i>Вихід з Естради.../ сл.п. Анатолій Заскелета)</i>	237	
ЩАСТЯ БАЖАЄМО		
Неля ЛУЧИН і Степан МОРОЗ, Б. Айрес, Аргентина	238	
Люба РАДЕВИЧ і Богдан ФЕДОРІЙЧУК, Філядельфія, ЗСА	238	
Анна КАРДАШ і Давид ДОДС, Монреаль, Канада	239	
ПОЖЕРТВИ НА ПРЕСФОНД «АВАНГАРДУ»		239
ВІД АДМІНІСТРАЦІЇ В-ва		240
На обкладинці: <i>Собійський Собор у Києві, знімка</i>		I
Олена Кульчицька: <i>«Київ», «Ярослав Мудрий» лінорити</i>		IV